

25
2001-2026

Irodalmi Jelen

XXVI. évfolyam, 299. szám

2026. SZEPTEMBER

Kurunczi Ferenc

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, Szalai Klaudia (fotó, film)

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **KURUNCZI FERENC felvétele**

Böszörményi Zoltán

Mohács

*Mohács erejével támad ez a nyár.
Hol vannak a mondatok, melyek elvesztek bennünk,
s nem találják helyét reményünknek?
Látom az utcát, az utca nem lát engem.*

*A monacói járdán állok,
elárvultan tekintenek rám
a gyümölcstelen narancsfák.
Látom, ami elveszett,
látom benne azt, amit látni nem lehet.*

*Mohácsnál nem voltunk gyávák!
Tobzódott a harci kedvre ébredt sereg,
türelmetlen lázban kémlelte az eget,
mint akit a sors győzelemre teremtett.
Úgy álltak ott a fegyverbe gyűltek,
úgy vártak ott, mint akik nem messzire,
csak a jövőbe látnak.*

*De milyen jövőt hozott nekünk Mohács?
A magyar haza, hol az elszegényedett,
igába hajlott,
röghöz kötött pórnép szenvedett,
Dózsa utóhada volt-e?
Vívta nemzetmentő viadalát,
s hullatta vérét,
hogyan túlélje a vést,
újra és újra megteremtse önmagát?*

*Látom a monacói utcát,
látom a mohácsi harcmezőt.
A láthatár alján sorakozik a török
fegyelmezett hadrendbe állva,
arra vár, hogy visszaverje a magyarok hadát.*

*Tomori Pál csapata támad,
csapást vág magának az ellenség sorában,
s amíg szíve eltelik reménnyel,
belefut a tűzérek hevébe,
janicsárok kardja élébe,
már semmi sem tudja megmenteni,
rajta csak az isteni kegyelem segít.
Az elesettek vére lobog a harcmező felett,
nincs, ami a szívüket életre keltheti,
a Csele patak medrében
elapadt a szó, mely bátorít.
Elesik Tomori Pál,
a magyar lovasokat bekerítik,
a vezérkarból többen is holtan hevernek,
nincs már, ki a harcnak irányt adna,
összeomlik a lélek, összeomlik a magyar sereg.*

*Ez már nem csata, csak menekülés,
szívet próbáló vágta.
Menekül II. Lajos király is,
páncélvértje oly nehéz,
az idő, az a fránya idő sem segít neki.*

*Talán a ló...
A ló lába megbotlik a végzet cövekébe,
a pillanat hozza, amit az óra el nem végez.
Fuldoklik királyunk,
nem szalad hadapród a segítségére.
Peregnek a percek, hullnak a vitézek,*

*ki látja már, az ellenség hová ér,
mit végez.*

*Szapolyai seregei még messze.
Várnak, vajon mire várnak?
miért nem jönnek,
miért nem osztják meg
erejüket a magyar ármádiával?*

*Ez a kép, most tovaűzi belőlem
a fájdalom énekét.
Ötszáz év múltán – jól látom?
büszke hazám
a szertefoszlott győzelem árnyékában kuporog.*

Húsz évvel ezelőtt
 szeptember 1-jén távozott közülünk
 örökös munkatársunk, Faludy György.

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Faludy Györgynek

„A szeretet országa, / lásd, testvérem, felépült, tisztán és hófehéren. / Hívtalak, hogy lenézhess a béke városára / pompás erkélyeimről, és megláthasd, hogy népem / boldog, mert ingyen mérik a levegőt minálunk, / meg az arany napfényt is s az ezüstösen kéklő / forrásvizet. / S hívtalak, mert éppen harcban állunk / és katonának kellesz. Ez a harc lesz a végső...”

(Faludy György: *Álom, német puha ágyban*)

*Miközben a Hirosimai Béke Emlékparkban
 a vízszintes rönkütővel, Panna lányom és én
 a Békeharangot kongatjuk – eszembe jut az a szonett,
 mely angol nyelven a Franklin Delano Rooseveltről
 elnevezett repülőerőd oldalán volt olvasható,
 melynek pilótája mindennél fontosabbnak
 tartotta a célpontot,
 s ronda kéjgyilkos lett, mert közben élvezett.*

*Panna egyenletesen kongatja a harangot.
 Misztikus hang szüremlik át az idő szövetén.
 Kevesen tudják, hogy a Little Boy első kijelölt célpontja
 Kiotó volt, de végül az amerikaiak Hirosimára dobták le,*

*hogy védjenek higgadt, bölcs gyávasággal:
egy szikra emberészt.
A múzeumban megdőbbent szomorúsággal
nézzük a kiállított fotográfiákat,
a pusztítást, melyre nincs gyógyír,
csak eleven fájdalom,
mely felemészt, ránk vetül,
megállíthatatlan dadogásba fúl.
Egy pillanatra megtorpan az emlékezet,
vízpára permetét isszák a sajgó felhők,
...a hold
öklével mindent szétver
és mindent összetold.*

*Többször beszéltél a Csendes-óceán hadszínteréről,
elmondom Pannának mindazt, amiről oly sokszor
meséltél nekünk, a tátott szájúaknak.
12791584 – ez volt a hadseregben a szolgálati számod,
ha összeadod őket, az eredmény harminchét,
három meg hét tíz, egy meg nulla az egy.
Az egyes a kínai filozófiában
talán a legmélyebb jelentésű szám.
Nem egyszerűen az első szám,
hanem a kezdet, az egység és minden létező forrása.
A Tao megszüli az egyet.
Az egy megszüli a kettőt.
A kettő megszüli a hármat.
A három megszüli a tízezer létezőt.
S már nem a föld göröngye
vagyok, hanem az éj
gyöngyagylójának gyöngye.*

*Ez olyan, mintha bolond görcs lenne a gondolat.
Nem old meg semmit, de mégis örök rendet teremt.
Diderot mondhatta volna ezt halálos ágyán,*

*miközben II. Katalin, orosz cárnő járt a fejében
 – s a könyvtára, melyet neki eladott –,
 de ő sem úgy viselkedett, mint Spárta királya,
 Ágisz, ki nem engedte népét igába hajtani.
 Katalin cárnő Pugacsovot,
 a paraszt- és kozákfelkelők vezérét
 a Bolotnaja téren fejeztette le, majd testét felnégyeltette.
 A történelemben, ahogyan többször megjegyezted:
 az uralkodó erő minden álságosság
 és tragédia kútforrása.*

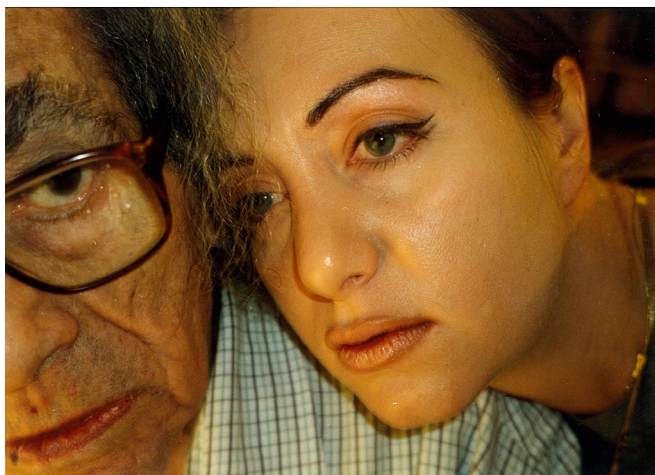
*Soha nem ejtettél szót a szerelemről,
 ezer füllel hallgatott benned a vézna gondolat,
 tengerpartok homokos iszapjába merült
 számtalan, forró tekintetű éjszaka.
 A szerelmet szádra hiábavalóan sosem vetted,
 csak verseid őrzik ma is lángját,
 lehullott a csillagverte égbolt a pálmafákra,
 ott született újra és újra tüzes vágyad, mert:
 vágy nélkül még nem volt szerelmes senki,
 vágy nélkül csak az Isten tud szeretni.*

*Húsz éve, amióta átkeltél a Styx folyón, és ránk testáltad
 a mondatot: a százarcú népnek mi kell:
 evolúció vagy revolúció? – nem történt semmi – béke sincs,
 egyik szobából rámoljuk a másikba gondolatainkat.
 A Mohács erejű nyarakban szédült szelek borzolják
 a virágok haját, Odüsszeusz újra magába száll,
 mint csempészárút kínálja a piacon háborúellenes
 portékáját.*

*Megbánta Tróját, a falovat, az öldöklést, a harci dolgokat,
 és a szőke parton azon tűnődik, miért lesz mindig másé,
 de sohasem az övé az öröm, a kétség illata.*

Az emlékezet felelőssége

Böszörményi Zoltán beszélgetése
Faludy György özvegyével,
Faludy Fannival az emlékezésről,
az igazságról és az örökségről

- *Boldog vagy?*
- Köszönöm, megvagyok. Eddig két hosszú boldog periódust könyvelhetek el. Az első és a legboldogabb időszak 1980 és 2006 közé esik. A második a 2009 és 2014 közötti időszakot öleli fel. Jelenleg a harmadik periódusra várok.
- *Ahogy meséled, 1980 és 2006 között voltál a legboldogabb. Eszerint boldog gyermekkorod volt. Például köztudott, hogy 16 éves korodban remekül beszéltél oroszul. Ez is az otthon kapott örökség része volt. Ma is fontos számodra az a nagybetűs hagyomány, amit otthonról hoztál?*
- Ez az örökségem. Meghatároz és az életemen végig elkísér.

– *Faludy György halála után számos valós és valótlan történet jelent meg a sajtóban. Volt-e lehetőség reagálni ezekre, illetve befolyásolni a rólad kialakuló képet?*

– Az alkotásnak – mert az újságírásban is meg kellene lennie az alkotás folyamatának – legtöbbször nem is lehettem a részese. Mondok példákat. Még Gyurka életében összebarátkoztam egy újságírónővel, S. Zsuzsával, aki elég sokszor kitalált rólunk, és Gyurka halála után már csak rólam készített „híreket” úgy, hogy még a válaszokat is megírta helyettem, majd megkért, hogy hagyjam jóvá ezeket az anyagokat. Hogy miért tette ezt, és én miért mentem bele ebbe? Az okokat most nem fejtegetném. Később sok olyan eset volt, hogy felhívott egy-egy bulvárlap újságírója, hogy „együtt találjunk ki már valamit”, mert neki ma is legalább egy anyagot le kell adnia, és neki is meg kell élnie valamiből stb. El kellett telnie egy kis időnek, hogy utána már ne érdekeljen, mit írnak rólam. Nagyfokú nyomás alá tettek azáltal is, hogy egész nap csörgött a telefonom, és nagyon sokszor végighallgattam a következő kötőmondatot (hadd nevezzem most ezt így): „Nélküled is meg tudom ám írni a rólad szóló cikket, de sokkal keményebb lesz, mintha megszólalnál benne.” A „valamin” afféle figyelemfelkeltő hülyeséget értett. Egy ideig majdnem napi szinten fordult elő a leírt esetek valamelyike vagy azok kombinációja. Hozzáteszem, hogy sokszor, amikor meguntam, hogy az illető újságíró már nyolcadjára kérte, hogy „okézd már le az anyagot, mert le kell adnom”, egy barátom, akit erre kértem rosszállóan, ugyanakkor mégis megértően jóváhagyta az írást helyettem az e-mail-fiókomról. Aztán olyan is megtörtént, hogy egy-egy kijelentésemet kiforgatták, félreértelmezték vagy egyszerűen csak felnagyították, feltupírozták. Például körülbelül a következőt nyilatkoztam: „Öt év után nem fizetem tovább – vagy mert nem akarom, vagy mert nem tudom, vagy mindkettő – a Faludy Alapítvány kiadásait, mivel a fennállásának öt éves időtartama alatt egyetlen forint állami dotációt sem kaptam...” No, ebből aztán a következő címek és hírek is kerekedtek: „Csődbe ment” vagy „Nehéz anyagi helyzetbe került” stb. Kérdezem én, hol van itt

az ok-okozati összefüggés? Egy alapítvány, ahogyan egy Kft. is, önálló jogi személy. Attól, hogy én nem tudom vagy nem akarom fizetni egy alapítvány kiadásait, miért kell feltétlenül csődbe mennem? Aztán ebből táplálkozott az, hogy: „Rengeteg pénzzel tartozik”, „Eladósodott” és ezeknek megannyi variációja.

– *Hogyan történhetett mindez?*

– Úgy, hogy már egyáltalán nem érdekelt, mit írnak rólam. Ez a kép akkor változott meg, amikor már több helyen nyíltan provokáltak. Akkor valami elpattant bennem, hiszen én nem ez vagyok, nem ehhez szoktattak. Hogy miből fejlődött mivé ez az egész? Faludy György védő karjaiból kiesve ostoba és hazug személyek célpontjává váltam.

– *Ennek következtében szükségét érezted, hogy elmondd a saját igazadat?*

– A legfontosabb: ma nincs olyan hivatal, amely megvizsgálná, hogy egy megjelent írás állításai megfelelnek-e a valóságnak. A bíróságok csak azt tudják vizsgálni, hogy történt-e személyi jogsértés. Mennyire sértőek a leírtak. Persze vékony jégen táncol az, akinek sérültek a személyiségi jogai, mert a beleérző képesség sok emberből hiányzik, az előítéletek viszont annál makacsabbak. „Ez a róla kialakult általános vélemény”. „Magának kereste a bajt” stb. De azért, mi, „Nyájas olvasók” tudjuk, hogy ilyen olcsó közhelyekkel bizonyos intelligencia fölött nem dobálózhatnak az emberek.

– *Egészen Strasbourgig mentél a perrel. És már célegyenesben is voltál. Mi történt?*

– Igen. Három ügyet próbáltam összefogni, amelyek mindegyikében szemléletképeségi jogsértést követtek el ellenem. A Strasbourgi Bíróság utolsó levelében a következő áll magyarral lefordítva: „A kérvényét, amelyet 2018. május 3-án kaptam meg (április 21-i dátumozással), amelyben a nagytanács meghallgatását kéri, tudomásul vettem. Sajnálattal kell közölnöm, hogy a kérvénye nem felel meg az alábbi kritériumnak, miszerint a döntés utáni három hónapban el kell érnie a bíróságot, így nem lesz elfogadható...” De mire várta a Strasbourgi Bíróság a választ? „...minden fellebbezési kérelem nyomás in-

Tisztelet FALUDY György
 és kedves FELSŐFÉGE

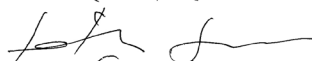
Köszönjük a megalakítás
 első kisunkolását.

Ezzel a felvételrel szeretnénk
 viszonyítani a fontos és fontos-
 mos találkozókat.

További jó egészséget és
 sok-sok THUSST kívánunk!!

Tisztelettel és köszönettel
 MEGYER MÁRTA (SZOBOSZ)
 KIS TÓTH FERENC (FESTŐ)

Kérnénk, ha lehet egy telefonos
 VISSZAJELZÉST, megkapta-e
 a küldeményt - ha nem - küldöz-
 másítot

KZ
 2005. IV. 18.

dokkal történhet, és el kell juttatnia a mai naptól számítva három
 hónapon belül, 2018. április 23-a éjfélelőtt."

- Magyarán: késve adta fel a levelet az ügyvédi iroda.
- Illetve nem tájékoztatott engem kellő alapossággal, hozzáér-
 tés híján. Óriási különbség az, hogy egy levelet meddig kell fel-

adni vagy meddig kell odaérkeznie. Azért is sajnálom, mert véleményem szerint az addigi megalapozott érvelésem a Strasbourgi Bíróságnál célirányba tette az ügyet. Másképpen fogalmazva: éppen győzhettünk volna is, de azt már soha nem tudjuk meg.

– *Később feljelentetted az ügyvédi irodát?*

– Nem. Pedig az alkalmasságuk igencsak vitatható. De ha újra kapok valakit, aki a közhelyeknek determinált: „Ma veled, holnap velem...” vagy „Egyik holló a másiknak...”

– *Megbántál valamit az elmúlt 20 évben?*

– A rólam teljesen és feleslegesen megjelent kamu „hírek” és újságcikkek egyikével megbántottam három számomra fontos embert, amit utólag nagyon sajnállok. Képzeld el, mit érzel, amikor fölroppen egy hír, kipattan egy pletyka és te tudod, hogy nem igaz, mégsem tudod magadról lemosni. Teljesen talán soha. Amikor rábólintasz valamilyen sajtóban megjelentetésre váró „idiotizmusra” – ahogyan Gyurka a felesleges hülyeségeket nevezte –, abban a reményben, hogy talán egy időre békén hagynak, később azt már csak nagyon indokolt esetben tudod magadról levakarni. Hiába érvelsz azzal, hogy nem ezt akartad, vagy legalábbis nem így akartad, a legtöbbször végigkísér.

– *Mostanában írnak még rólad?*

– Mivel már nem minősülök közszereplőnek (hála legyen az Úrnak!), ezért bizonyos intelligencia fölött az emberek már nem talál-gatják „keretbe” foglalva, hogy miért is mentem hozzá Gyurkához, mi motivált a vele töltött négy és fél év alatt stb., hanem elfogadják az egészet kortörténetnek. Az életmű része lettem. Faludy engem választott, és nem bánta meg. Utolsó hozzám írt egysorosa is erről tanúskodik: „Szép volt veled az élet Fanny”. Akta lezárva. De a teljes képhez hozzátartozik az is, hogy én húsz éve minden nap próbálom nem kimondani, hogy még mindig hiányzik.

– *Mi szerzett legutóbb örömet számodra?*

– A Böszörményi Zoltán Faludy György halálának 20. évfordulójára írt versének olvasása közben átélt katarzis. Emelkedett lelkiállapotba kerültem. Ezt történt velem két nappal ezelőtt. De Zoltán nem „irigy”, ezért ezt a versét is megosztja veletek is.

– *Az elmúlt húsz évben milyen jelentős irodalmi munkák születtek Faludy Györgyről, és napvilágra kerültek-e eddig ismeretlen vagy kiadatlan művei?*

– Hát – hát. Van olyan személy, aki feltűnési viszketegségből Faludy György nevében rólam próbálja terjeszteni ostoba kitalációit és együgyű véleményét. Úgy próbálja megtörténné tenni a storyt, hogy leírja, Faludy ekkor és ekkor ezt és ezt gondolta rólam. Ez ám egy hiteles kórkép! Ajajaj! – De itt szögezzük le: ez csak ennek a mindenáron figyelemre vágó személynek a kórképe, nem pedig a Faludyval kötött házasságunké. Ez nagy különbség. Valamint egy kis figyelem reményében az „író” még attól sem riad vissza, hogy Faludy Mester általa kreált haldoklását ecsetelje. Ez önmagában is gyomorforgató egy jóézésű ember számára. Mindezt úgy illeszti bele a maga gyermek világképebe, hogy Faludy Mester az abszolút jó, én pedig a rossz megtestesítője vagyok. Erről mondta egyszer drága Szőcs Géza, hogy a világban semmi sem fekete vagy fehér. Hadd egészítsem ki a gondolatát: talán csak egy gyermek képzeletében. Az ilyen hiteltelen irományokra pedig ne fecséreljünk több időt. Akad azért itt néhány író és publicista is, aki a Faludy György név alatt Faludy Györgyről ír. Én most egy remekműre hívnám fel a nyájas olvasók figyelmét: a Ne uszítsatok levelezésre című levélválogatásra Faludy György hagyatékából. Egyszerűen nem lehet letenni a könyvet, annyira lebilincselő. A leveleket Csiszár Gábor – aki többek között Faludy-kutató is – olyan érzékkel szerkesztette egyetlen, humorral átszőtt egészé, hogy az olvasó szinte észrevétlenül sodródik egyik levéltől a másikig. Véleményem szerint ez Faludy György, levelezőtársai és Csiszár Gábor közös alkotása. Gratulálok, Gábor – zseniális munka! Ilyen sokszor már rég törtem ki ennyire jóleső kacagásban, mint a könyv olvasása közben. És még valami (a könyvről): kiviláglik belőle Faludy György velünk maradt szellem(iség)e.

K. Fannynak

*A sokadik volt. Elfeküdtünk az ágyon
mezítlenül. Átfogtam fél karommal
és sejtettem, hogy nagyon kellemes lesz
egy csipetnyi szokványos unalommal.*

*Több lett. Bal mellét csókoltam, s magamtól
kérdeztem: mihez hasonlít? Talán
miniatűr, halványpiros vadrózsa
vagy még bimbós, parányi tulipán?*

*Egy pillanat, s hirtelen minden más volt.
Elájultam, vagy éppen ébredek?
Szemet hunytam. Apró, vadrózsaszín kör
kezdett forogni homlokom megett.*

*Nem parfümje, de bőre aromája
söpört el mindent. Nem marad velem
gond, félelem, barát, halál, reménység
emlék, se múlt, csupán a szerelem.*

*Egymásba csomagolva csak mi ketten
vagyunk a Földön. Egy váll lett a vállunk,
de súlytalanul összedörgölődtünk,
és egymás köldökénél meditálunk.*

*Ha elmegy tőlem is itt marad nálam
egy szál hajával fogaim között,
vagy magam köré csavarom árnyékát,
bár úgy érzem, hogy tébolyunk közös.*

*Sokan vannak, kik erről mit se tudnak,
vagy nem akarják hallani, pedig
csak egyedül azt hívom szerelemnek
a lepedőnktől fel az egekig.*

Faludy György

Kertész Dávid

Eufémia

Reggel nyolc óra. Kívánod, hogy előkészítsem a zuhanyt? Az ébresztő hangja ismerős volt, és ezt nem én akartam így. Itt mindig ismerősen cseng az ébresztő. Van, akit az anyja kelt reggel, és ő készíti elő a fürdőjét, másokat egy félig elfelejtett szerelme. Engem egy bűgő női hang keltett, amihez már nem tudtam arcot vagy alakot kötni, azonban teljesen megnyugtató. Jó erre ébredni.

A zuhany hideg volt, hiszen vigyáznunk kell a környezetünkre, így nem pocsékolhatjuk az energiát. Újrahasznosított fürdővíz, amit éppen hogy megcsapott egy langyos villanymelegítő, hogy aztán újra kihűlve zúdulhasson a fejemre. A hatását elérte, felébredtem. Felöltöztem. A ruhám egyszerre volt rikító, kirívó és dögunalmas. Eufémia egyik csodája, hogy ott minden annyira egyedi, még ha a szivárvány összes színét magadra fested, akkor is szürkének tűnsz.

– Mi a mai program? – kérdeztem az ébresztőmet, aki egyúttal az asszisztensem is volt sok egyéb mellett. Ő volt a gondozóm, az ápolóm, a főnököm, a titkárnőm, sőt, hála a robottestnek, amit éjjelenként öltött a szeretőm is. Tökéletes volt, ahogyan itt minden. Hiszen ebben a világban minden az én érdekeimet szolgálja.

– Reggeli után meditációs gyakorlatot tartasz, majd megismerkedsz a történelem szomorú és ennélfogva elkerülendő fejezeteivel. Délután dolgozol, este pedig szeretkezünk, majd elaltatlak. Kívánod most bevenni az antidepresszánsaidat, vagy reggeli után adhatom őket?

– Most, kérlek.

Három kék tablettát vettem be. Az egyik megnyugtató, a másik felpörgető, a harmadik feledtető. Így indul jól a nap. Reggeli-re tofut és wakamét kaptam. Ha jól végzem a dolgom, este kaphatok némi proteint is. A nap elején soha nem szolgálják fel a konyha-

gépek, mert túl sok tesztoszteront termel a szervezetünk tőle. Húst csak a nők kaphatnak. Privilegizált csoporthoz tartozóként én szóját, vagy lisztkukac-steaket ehetek, azt is csak este.

A meditáció alatt zenét is hallgathattam. Alapesetben nem tetszett volna, de a szokás nagyúr. Eufémia tökéletes szintre fejlesztette a slágerkészítést. Minden egyes dallam beissza magát az ember fülébe, és egész nap dúdolgatja. Egészen addig, míg másnap nem jön a következő szám, hogy újra huszonnégy órára kitölthesse a hallójáratunkat. A zenélés egyébként, úgymint hangszerek használata, vagy az éneklés, természetesen tilos. Eleinte ösztönözték, aztán kiderült, hogy túl sokan játszanak olyat, ami másokban félelmet kelt vagy valamiért felháborítja őket. A triggering az egyik főbenjáró bűn. Persze nem jár érte büntetés, ahogyan Eufémiában semmiért. Legfeljebb elaltatnak.

A történelmi előadás már kellemetlenebb volt. Mivel privilegizált csoporthoz tartoztam, újra ismétléseket kellett nézmem a múlt bűneiről, hogy azokat soha ne ismételhessen meg. Szimuláció a szimulációban: tartottam rabszolgát, vezettem népirtást és kioktattam nálam kevésbé szerencsés csoportokhoz tartozó személyeket, miközben átéltem minden fájdalmat, amit ezen tevékenységek során okoztam. Az utolsó volt a legrosszabb, gyanítom, szándékosan tervezték így a programot, de ezt nem akartam firtatni. Akkor is elaltatnak.

Készen álltam a munkára.

– Mi a mai feladatom?

– Kései abortuszt hajtasz végre a 123-as utcában.

Bólintottam. Összeszedtem a kellékeimet, és elindultam. A lift zsúfolt volt, mindenki ilyenkor indult dolgozni. Pontosabban mindenki, aki akart dolgozni. Eufémiában senkinek nem kellett munkába járnia, csak annak, aki akart. Egy időben meg is akarták szüntetni a munkahelyeket. Mármint minden munkahelyet, hiszen úgyis elvégeznek helyettünk minden feladatot. Végül azonban mégis lehetőséget kaptunk arra, hogy dolgozhassunk. A munka ugyanis, mint kiderült, felszabadít. És Eufémiában semmi sem fontosabb, mint az egyén szabadsága.

Buszra szálltam, és elindultam a 123-as utcára. Az utcák neveit úgy száz éve törölték el. Túl sértőek voltak. Ezért minden utca számot kapott, amelyet hetente újrageneráltak, hogy senki ne érezhesse magát előnyös vagy hátrányos helyzetben a lakóhelye sorszáma miatt. A 123-as most az volt, amelyik a múlt héten a 12-es. Mivel azonban sokakat összezavart a számok változása, egyesek megkezdték egyedi elnevezéseket adni a helyeknek. Lett Gyár utca, Park utca, Részeg utca és Görbe utca. Ezek a nevek azonban soha nem válhattak hivatalossá. Gondoljunk csak bele, hogy megsértenénk valakit azzal, hogy azt mondjuk, a Görbe utcában lakik, miközben ő nem tud azonosulni ezzel a fogalommal.

A busz természetesen elektromos üzemeltetésű, környezetbarát. Mivel azonban az elektromos energia termelése sem tesz jót a környezetnek, és az utóbbi pár nap eléggé esős volt, a naplemek is kevesebbet termeltek. Két utcára a célomtól megállt, és egy mindenki számára ismerős hang megkért minket, hogy szálljunk le.

Az utcát befedő vízelnyelő ernyők megvédtek az elázástól. Eufémiában senki nem lehetett nedves. Út közben majdnem eltévedtem, mert nem jegyeztem meg, hogy a 123-as utcába már nem a 44-es vezet, hanem az 56-os, ráadásul az abba vezető 14-est akkor nevezték át 33-ra. Végül megérkeztem a címhez. Egy volt gyáráépület. Természetesen már nincs szükség gyárakra. Az ilyen épületeket bezárják, és az emberi társadalom olyan csoportjai költöznek beléjük, akik nem akarnak lemondani a privilégiumaikról. Inkább a szemét között, mocsokban élnek, de akkor sem fogadják el, hogy az életvitelüket más, náluk kevésbé szerencsés emberek megsegítésére igazítsák. Szaporodók. Többnyire. Olyanok, akik nem kaptak gyermektartási engedélyt, de ennek ellenére bolygópusztító ivadékokat hoznak a világra. Gonosz emberek.

Beléptem az omladozó épületbe. A földön matracok és játékok. Mindig itt hibázzák el. Tudhatnák, hogy a játékokról fel lehet ismerni őket. Senki nem használ már műanyag babákat és kisautókat, csak a szaporodók. A civilizáció egyik jele, hogy az ember kizárólag a virtuális világban szórakozik. Ezek a kis boly-

gópusztítók azonban szellemileg még nem elég fejlettek ahhoz, hogy értékelhessék a digitális világot, így csak azzal tudnak szórakozni, amit megfoghatnak, dobálhatnak, és a szájukba vehetnek. Undorító.

Nem volt nehéz megtalálni az alanyt. Egyedül voltak a romok között, ő és az anyja. A szaporodó meglepően fiatal volt. Az ember azt várná, hogy inkább a negyvenes éveikben kapja el őket a párási vágy, amikor már ketyeg a biológiai óra. De ez itt legfeljebb harmincnak nézett ki, ami azt jelenti, hogy még fiatalabb volt. A szaporodók korán öregszenek. Mellette a kis csökevény. Az amolyan négy-ötéves lehetett. Meglepő, hogy eddig itt pusztíthatta a bolygót.

– Mit akar? – kérdezte a nő.

– Csak segíteni. Ön nincs készen az anyaságra. Ezért szeretném végrehajtani az évek óta esedékes abortuszt.

Az ölébe kapta a magzatot, testével védőn takarva.

– Ez nem abortusz, ez gyilkosság.

– Sajnálom, ön nincs tisztában a tettei súlyával. Megkínálhatom egy kis antidepresszánnal? Segíteni fog, és észre sem veszi ezt a kis műtétet.

Elővettem a gyógyszereket és a szikét is. Próbáltam megnyugtítani. A nők számára néha felkavaró a procedura. Nem szerettem volna triggerelni.

– Menjen innen!

– Ígérem, elmegyek, de végre kell hajtanom a beavatkozást. Csak egy pillanat az egész.

Kezdem kellemetlenül érezni magam. Nem értettem, miért, aztán eszembe jutott, hogy túl korán vettem be az antidepresszánt, még reggeli előtt, és azóta nem kaptam új adagot. Ha az ember kihagy egy pár órát, akkor rossz gondolatai lehetnek. Ez elszomorított. Nem szeretem a rossz gondolatokat. Lényegesen megnehezítik a munkámat.

– Kérem, hagyja őt. Vigyen engem.

– Sajnálom, a nyolcvanadik trimeszter után már nem hajthatok végre abortuszt, így önnel sem tehetem meg, csak a magzatá-

val. De javasolhatok egy nagyon jó eutanáziaklinikát innen nem messze.

– Nem bánthatja!

– Meg sem fogja érezni, ígérem.

Sírni kezdett. Nem szeretem a sírást. Rossz emlékeket hoz elő. A rossz emlékek rossz gondolatokat termelnek. Hiányzik a második adag antidepresszáns. Kiszórtam a kezemből a gyógyszereket. Bevehettem volna a nő helyett, de ez akkor nem jutott eszembe. Csak el akartam végezni a munkámat. A nőhöz léptem, ő megütött, én pedig nem gondolkoztam eléggé logikusan. Alapvetően az a cé-
lom, hogy elkerüljem az atrocitásokat, de nagyon hiányoztak az antidepresszánsok. Visszaütöttem. Kitéptem a kezéből a magzatot, és elvágtam a torkát. A földre dobtam a testet. A nő föléje borult, zokogni kezdett és káromkodni kezdett. Nagyon bántó szavakat mondott. Véres volt a kezem. Általában tiszta munkát végzek, de akkor véres lett a kezem. Elejtettem a szikét. Fájt a fejem. Nagyon fájt. Megragadtam a nőt. Ő sikítozott. Én a földre tepertem. Letép-
tem a ruháit. A konszenzus minden szexuális aktus alapja. A digi-
tális asszisztens mindig beleegyezik. Most nem vártam beleegye-
zésre. Azt hiszem, megerőszakoltam a nőt. Hosszan tartott. Ő sírt. Nem tudtam, hogy azért teszem-e, amit teszek, vagy még mindig a
halott gyermeke miatt. Mivel mozdulatlanul tűrte, amit teszek, in-
kább az utóbbira gondoltam, és némileg igazolást is nyert a tettem,
hiszen, ha nem tiltakozik, az a konszenzus egy formája lett volna. Befejeztem. Felöltöztem. Ő még mindig mozdulatlanul zokogott
a földön. Fájt a fejem, hiányoztak az antidepresszánsok, és belém
hasított egy gondolat: nem védekeztem. Mivel a nő szaporodó,
biztos voltam benne, hogy ő sem. Nagy esély mutatkozott tehát
arra, hogy akaratomon kívül én is szaporodó legyek. Ezt minden-
képpen szerettem volna elkerülni. Megoldást kellett találnom. Az erőszakot még elnézték volna, hiszen a cél érdekében tettem.
Másként valószínűleg nem tudom elterelni a gondolatait az abor-
tuszról. Azonban az, hogy engedély nélkül szaporodok, rendkívül
rossz fényt vetne rám. Volt még egy megoldás, és reménykedtem,
hogy szerencsém van.

– Hány éves?

Rám meredt. Nem válaszolt. Felemeltem a szikét:

– Hány éves? – kérdeztem újra.

– Húsz – mondta. Furcsa módon nem remegett a hangja. Azt vártam volna, hogy remegni kezd.

A húsz az jó. Az éppen a nyolcvanadik trimeszter. Elvágтам a torkát. Ez ugyan egy rendkívül kései abortusz, amit általában külön engedélyhez kötnek, azonban a szituáció megkövetelte a drasztikus lépést. Ha vemhessé tettem, akkor ezzel duplán előztem meg a bajt. Ha nem, akkor csak egy kisebb kihágást követtem el.

Letöröltem a szikét, és hazaindultam. Még elcsíptem a buszt. Otthon engedélyeztem magamnak még egy zuhanyt. Tudtam jól, hogy pazarlás, de ennyi talán belefér. Este nem szeretkeztem a digitális asszisztenssel. Megnéztem egy filmet.

Bukovenszki-Nagy Eszter

A lábtörlő alá

*ne a kulcsot rejtse
kell a hely másnak
oda nemcsak lehet
de kell is söpörni
a papa bőrszójának suhogását
gerendáról levágott köteleket
vöröslő kötőtűk csörgését
lábad közül megint
csordogáló vért és görcsöt
a bácsi érdes tenyerének
simítását szoknyácskád alatt
reszketve hánykolódást szirénazajban
pincék savanyú levegőjét
később a gyomorgörcsöt augusztus 20-án
idegen nők illatát
gégerákká nyelt titkokat
századízíglén*

*oda kell söpörni
ha már tele a szőnyeg rejteke
azt mondták az öregek
vonal szájjal
sejtekben átadva
ezt a törvényt
kisebb igaz a szőnyegnél
de elfér alatta minden
a piszkos csizmádat is
beletörölheted mikor belépsz
valaki más hajlékába
de előtte less be
a lábtörlő alá
hátha valaki régről*

*otthagytá neked
a kulcsot*

Barázdák

*kérges tenyér a fagyott
lapátnyéltre szorul
reszket recseg ropog
a hó most roskad a halom
mint sírásó kit
megfertőzött a hullamerevség
dolgos évtizedek alatt
a kemény nyél
nyomot hagy az öreg
akárcsak a régi decemberek
szántóföld a keze
barázdák közt bújik meg
a létezés magja
csöndes egyedüllétben
emlékszik még az öreg
milyen volt
távoli fekete pont
az otthon
holdsarló aratta
a jövőt
arca barázdáin
vetett árnyékot
többől elnyeste
suhant a kasza
előbb kezében
utóbb fölötte
egy hanton
ugyanolyan kérges
kézben mint
elődeié*

Az vagy, amit megeszel

*Pókokat eszik.
Élete során nyolcat
– legalább –
álmában.
Másfél kiló koszt
kisgyerek korában,
naponta egy almát,
hogyan az orvost
távol tartsa,
répát, hogy hangosan
tudjon fütyülni,
sokáig anyja mellén
szuszog, cuppog,
azután jön az amíg
az én kenyéremet.
Később is csak nyel,
rág, emészt
magát
kövérnek látja,
és sosem mondja,
ne etess.
Az vagy, amit megeszel,
hallotta,
hazugság,
azt falja két pofára
negyvenhat éve.
Mégis folyton gyötri
valami nem csillapítható
éhség.*

Farkas Arnold Levente

Perpétua

Amikor Lux Perpétua elindult az A-val jelzett kolostorból a B-vel jelzett kolostor felé, éjszaka volt. Titokban ment, álruhában. Nem tudta senki, mi a célja ennek az utazásnak, még maga az utazó sem. Vesperás után a főnövér magához hívatta.

– Perpétua nővér – mondta –, kísérjen a szobámba.

A főnövér szobájában nem volt semmi. Az ajtó fölött feszület lógott, évszázadokkal ezelőtt ütött szöveget a falba ügyetlen női kéz. A főnövérnek nem volt ágya. A földön aludt. Perpétua nővért megcsapta az izzadsággal kevert alázat illata. Az ablaknyílás fölé valaki egy tompa eszközzel egy C-t vésett a falba. Perpétua nővér megszokta, hogy csak befelé figyel, a lélek tájain kalandozik.

C. Talán Krisztus Urunk nevére utal, gondolta Lux Perpétua a szobában, a folyosón és az udvaron, de nekem nem szabad Krisztus Urunk nevére gondolnom. Az én gondolataimat Krisztus Urunk gondolatai váltják fel. De honnan lehetek abban bizonyos, hogy az én gondolataim az én gondolataim, Krisztus Urunk gondolatai pedig Krisztus Urunk gondolatai? – gondolta az előző gondolatai ellenére Perpétua nővér. Az is lehet, hogy amit az én gondolatomnak gondolok, az nem az én gondolatom, hanem Krisztus Urunk gondolata, amit pedig Krisztus Urunk gondolatának gondolok, az nem Krisztus Urunk gondolata, hanem az én gondolatom. Az én gondolataim nem az én gondolataim. Az én gondolataim Krisztus gondolatai.

DEUS. Ez a négy betű maradt meg épségben, de nem biztos, hogy ebben a sorrendben. Isten latin neve a görög Zeusz szóból származik, hallotta fülében morajlani páter Fridolin szavait Lux Perpétua, sőt az igazi görög alak Zeusz, de a talján nyelv számára az ü-hang ismeretlen, mint a kínai asztalos előtt az X-láb. A nővér elcsodálkozott. Páter Fridolin Krisztus Urunk igazi apostola, egy szájról szájra terjedő legenda szerint Szent Ferenc atyánkat is elkísérte annak idején Egyiptomba. „Egyiptomból hívtam az én

fiamat”, olvasható Ozeás próféta könyvének tizenegyedik fejezetében, Máté evangéliuma is idézi. Zeusz nevében a zé a görögben tulajdonképpen dzéta, az isten neve a dé és a zé között kezdődik.

El kellett vinnie azt a levelet az A-val jelölt kolostorból a B-vel jelölt kolostorba. Lux Perpétua. Így hívták, de nem ez volt a neve. Amikor az erdőszéli templomromhoz ért, térdre borult a szent könyvek között. A hajdani plébános híres volt a könyvtáráról. A nővérek között keringő legenda szerint Szent Ferenc atyánkat is elkísérte annak idején Egyiptomba, ahonnan három értékes könyvvel tért vissza, mindhármát arab nyelven írták az ő istenüknek tetsző pogányok. Ezek között a könyvek között borult térdre Lux Perpétua azon a májusi hajnalon, hogy imádkozzék a fekete betűk fényességes istenéhez. Mi volt annak a három pogány könyvnek a címe? – kérdezte a történetet hallgató nővér a történetet mesélő nővértől.

Elvitte azt a levelet abból a kolostorból abba a másik kolostorba Lux Perpétua egy májusi hajnalon. Az örök világosság árnyékba borult. Az erdőszéli romok között arcra vetette magát, egész testével imádkozni akart, de a Krisztus Urunktól tanult imádság latin szavai helyett minduntalan annak a három arab könyvnek a címe keringett a fejében, amelyeket páter Fridolin kapott Egyiptomban Szaladintól. Az első könyv az Alkorán volt. Ez az Allahban hívó pogányok szent könyve. A második könyv Barnabás evangéliuma. Ezt a könyvet arab nyelven írták a nyolcadik században. Ez a könyv arról szól, hogy Krisztus Urunk nem hal meg a kereszten, mert helyette Júdást feszítik meg.

Elzárta a helytartó a valóság elől. Lux Perpétua nem értette, hogyan keverhették össze Krisztus Urunkat Júdással, hiszen Krisztus Urunk szép, Júdás azonban nem szép, de erről szól Barnabás evangéliuma. Júdás keresztre feszítése után negyven nappal Jézus újra megjelent övéi között, azalatt az idő alatt Mekkában járt Lázárral, elzarándokolt a Kába-kőhöz, a másik hegyi beszédben pedig kifejtette, hogy Allah az Isten valódi neve, Mohamed pedig, aki évszázadokkal később fog megszületni, a valóságos Isten valóságos prófétája. Mária Magdolna a kertésszel keverte össze Jézust. Ez talán azt jelenti, hogy Júdás kertész volt. A harmadik arab könyv egy mesegyűjtemény. Elmeséli álmát a helytartó felesége.

Ferenc atyánkat páter Fridolin kísérte Egyiptomba. Assisi városából először Róma városába zarándokoltak, ahol Őszentsége megáldotta őket, megáldotta a kezüket, a lábukat, a szívüket és a nyelvüket. Róma városából Velence városába zarándokoltak, ahol csatlakoztak egy Marco Polo nevű kereskedőhöz. Ez a Marco Polo öszvérháton indult kelet felé az apjával és a nagybátyjával. Szamarkand városáig együtt mentek, Szamarkand városában elváltak egymástól. Ha létezik Szamarkand városa, akkor talán létezik Öszverkend városa is – gondolta mosolyogva Lux Perpétua. Szamarkand városától Marco Polo kelet felé folytatta útját, Szamarkand városától Ferenc atyánk dél felé folytatta útját. Ferenc atyánk öszvérenek nem maradt fenn a neve.

Fridolin arra gondolt, meg kellene szabadulni a szabadságtól. Lux Perpétua szerint ez a mondat az eredeti kéziratban nem így szerepel. Talán a másoló szerzetes rosszul imádkozott, azért tévedett. Az is lehet, hogy másolás közben imádkozott, akkor viszont nem követett el bűnt, mert aki imádkozik, nem vétkezik. Krisztus Urunk is azt mondja: ismerjétek meg a valóságot, mert a valóság szabaddá tesz. Mi a valóság? – kérdezi a helytartó Krisztus Urunktól. El kell vinned ezt a valóságos levelet az egyik valóságos kolostorból a másik valóságos kolostorba – mondta mosolyogva a főnövér egy valóságos hajnalon. Sötét erdő feszül az A-val jelölt kolostor és a B-vel jelölt kolostor között a térképen. Az örök világosság fényeskedjék a levélhordó lépteinek.

Fridolin bocsánatot kért a másoló barátoktól egy májusi hajnalon. Amikor a másoló barátok valóságra változtatták a szabadságot, Ferenc és Fridolin éppen az öszvéreket itatta abból a kútból, amelyiknél annak idején Krisztus Urunk a számáriai asszonnyal találkozott. Ha léteznek számáriai asszonyok, akkor talán léteznek öszvériei férfiak is – gondolta mosolyogva Lux Perpétua. Milyen érdekes – jegyezte meg Fridolinhoz írt levelében Ferenc –, hogy a Számok könyve szerint a számár azt mondja: iá, míg Dávid hetvenkilencedik zsoltára szerint az öszvér azt mondja: ié. Jeruzsálembe érve a szentföldi kusztódia megáldotta őket, megáldotta a kezüket, a lábukat, a szívüket és a nyelvüket.

Papp Vera

Szociálisan kimerülve

*finom a lebegés amióta
Isten elvette tőlem az Álom
vazelines ajkú angyalát
helyette megfogom
mások imádságtalan kezét
megszámolom megvan-e minden
harapásnyom
csonkolt ujjperc
kígyómarás
saját maga okozta
szilvakék folt
alaposan nézem mintha
Florence Nightingale lennék
ők pedig TBC-től véres szájú
koldusok kéményseprők prostituáltak
nem mosolygok
kedves szárnyasötétem alá veszem őket
bionikus vákuumcsomagolt lelkem még
ezt is elbírja*

Kínai tájképfestészet

*amikor a harmadik Nap felkelt,
megböktük az angyallal a
száraz, porzó tetemet, aki hasonlított rám.
„Ez én vagyok?” – kérdeztem
„Ilyen voltál, amikor*

*kaotikus idők jöttek és a túlélésért
dehidráltad magad, olyan voltál, mint
virágszál a liofilizálóban”*

Többé nem ember?

*elgondolkodtam, hogy Dazai útjára lépek,
de nem jut nekem nő,
és nem dohányzó vagyok*

Vesalia

*nem értem az emberi nyelvet igazán,
ismerem építőkockáinak minden sarkát,
a bennéket, az érdekességét,
de több kérdésem van, mint válaszom.*

Gyarmati idők

*Isten azért teremtett
zebrát antilopot és más afrikai vadat
a Hortobágyra,
azért alkotott megbecsült szakmákat,
szép keresztény családmódellet,
mert keveseknek tűnik fel
micsoda spektákulum mindez.*

Elfeledett dalok ciklus

Borjúbőr kesztyű, borjúbőr kalap

*akár hiszitek akár nem,
a Szentlélek előjött a rabszolga mellkasából,
akinek a húsát meghintették
curryvel, mirhával, folyékony füsttel,
és szendvicsbe tették.*

My Liefie

*van akinek a királynő nyelve,
van akinek a
kérgeslábú gyarmatosító
hollandnevű nagyúr nyelve.*

Nukleáris eső

*a visszafogott ruhák,
a felszámolt nyomortelepek,
az ideális családmódel,
a szalonképes kifejezések
és a szólásszabadság
a saját arcomat végleg elmossa.*

Három Nap

*ha a jövőmre gondolok,
eszembe jutott hogyan*

*gyűjtött rá a Falképző a
fekete sivatagban, és jelent meg
istenadta műholdként az égő cigaretta,
ennek ellenére a pupillám mintha
reagált volna egy közalgó Fényárra.*

Hiteles történetmondás

*a modern kalligráfia
jobban megköti a kezéd mint
a hagyományos.*

Archaikus kaszt

*a világ takarmány krumplivá aszott,
szánhúzóakutyák hozzák a hadihajót,
kacsatojásban a meglepetés,
én csak mosolygok,
leveszem a nadrágom szíját, hogy a révésznek és a
kisebbségi komplexusos édesanya-feleség-nőnek adjam.
nem látják a szemgödröm mélyén rejlő
csillagalakú lelkiismeretet.
számolom majd hogy az engem szolgáló
aranycsatos öv hogyan csattan,
megcserzenek mint a velencei árusok a
régifogamzástlőeszközt és a mérges batyut.
így a jó,
nekik vadállatoknak
kell a szakralitás.
nekem pedig a méltóságom.*

Radnai István

A cserépkályha

Meglepetésére a szomszédék lánya, a kis tanítónő jött át befűteni. Lázasnak érezte magát. Vagy talán egy író mindig lázas?

Hétköznapi volt. Teri nem ment dolgozni. Teát főzött, lázcsillapítót hozott a családja házi patikájából, és minden szükséges dologgal ellátta, hiszen fel sem tudott kelni az ágyból segítség nélkül. Annyira szédült, hogy támogatni kellett, míg eljutott a fürdőszobáig.

Már azon sem csodálkozott, hogy leveszi róla az átizzadt pizsamafelsőt, és egy vizes törölközőt csavar a felsőteste köré. Betakarja. Csak akkor szólalt meg, és akkor is csak néhány szó telt ki tőle. Mintha bántaná valami, mintha nagy bánata volna.

– Ki ne takarózzon! – mondta, és azzal kiment a szobából. Mint később kiderült, könnyű ebédet készíteni a betegnek.

Az öregember a takaró alatt is vacogott, a fogai koccanását mintha a távolból hallotta volna. Olyan messziről, mint a délutáni vonat kattogását. Azután elaludt.

Ez már a második vagy harmadik szeptember lehetett, amit a házban élt meg. A nyarat olykor utazással, illetve irodalmi táborokban töltötte. A szeptembert, ráadásként, írással és pihenéssel. Odaszokott. Ilyen olcsón, teljes ellátással, házi ízekkel, ebédrel nem úszta volna meg másutt. Sonkát, tojást, kacsaszírt kapott a reggelihez. Ellátták paradicsommal, szezonális gyümölccsel. Átadták neki az előző napi újságot.

A nyáron németek lehettek a házban, ők is hagytak ott újságot. Amikor lábadozott, belenézett. Csalódott. A nyolcvanas évekből maradhattak ott a gyűrött, hiányos lapok. A többi csomagolásra használhatták fel. Férfiak csókolóztak a címlapon. Ismert politikusok. Ebből kiderült, hogy a házat, amióta és amíg volt rá kereslet, kiadták. Ő meg éppen kapóra jött, mivel a turisták újabban a gyógyszállókat keresik.

Mielőtt leköltözött volna pihenni, leadta regényének a kéziratát. A júliusi hőségben is dolgoznia kellett, szorította a határidő. Az eső semmit sem használt, a rövid zápor hamar elpárolgott. A fülledtség, amit okozott, elviselhetetlen volt.

Felriadt lázálmából. A regénye kísértette. Éppen a konyharuhába törölte a kést, amely a szépségkirálynő torkát vágta át. Be gyújtottak a kályhába, újságpapírral. A papír leégett, a konyharongy ott maradt, a véres ujjlenyomat leolvasható. Ezek szerint bűntársa egy féltékeny nő, aki segít eltüntetni a nyomokat.

Még sosem írt ilyen témáról. A kritika és az ismertetések dicsérték a könyvet. Igaz, a valóban kritikai hangot megütő cikkeket el sem olvassa.

A kályha megcsavarodott, és a reneszánsz figurák nagy kalapban ugráltak le a csempékről. Egyik egészen az ágyáig ugrott, és elkapta Horváth Mariskát, a szépségkirálynőt. Megtekerte a nyakát, és a többit már tudjuk. Megtörölte a kést, és a szomszédaszszony lánya rádobta a parázsra.

Amikor magához tért, felült, és megnézte a kályhát. Az tényleg egymáshoz képest elcsúsztatott formában, elcsavarodott menetekből állt. Így kellett kinéznie tavaly és tavalyelőtt is, akkor nem figyelt fel erre. A csempéit valóban figurák díszítették. Gazdag ember lehetett, aki ilyet tudott megrendelni. Persze az is lehet, hogy egy elárvult, romos kastélyból mentették ki, és átrakatták a kályhással.

A könyve díjat is nyert, horror kategóriában. Levélben értesítettek. Kiderült, hogy két nap múlva lesz a díjkiosztó. Utánaküldték a többi postájával, ezért kapta meg ilyen későn. E-mail-cím nem volt rajta, így telefonált, de senki sem vette fel.

Hogy is volt ezzel a Horváth Mariskával? A szépségkirálynő vagy bákirálynő képe betöltötte a címlapot. A részletek érdektelenek, mindenki másképp emlékezett. Nem is volt benne másról szó, csak a megkérdezettek nyilatkozatait közölték. Magának a gyilkosságnak nem voltak szemtanúi. A rendőrség hírzárlatot rendelt el. Előkerült egy napilap is. Vastag fekete betűk: „Meggyilkolták a szépségkirálynőt”. Ugyanazzal a képpel a főcím alatt. Az Anna-bál szépe, a szépségkirálynő. Mindenkinek eszébe ju-

tott a korábbi szerencsétlen eset a kígyóméreggel. Az a lány nem bírta a ránehezedő elvárásokat, a szerződéssel járó megterhelést. Most a félelem uralkodott el. Az udvarhölgyek azonnal elhagyták Füredet. Velük a leforrázott közönség is. Ezzel nem ment sokra, az indítékot hiába kereste. Az újságokat visszadobta a lomok közé. Felhasználta viszont az ötletet. A regényében kitalált történetet kerített a gyilkosság köré.

Mostanában sokat betegeskedett az öreg író. A szomszéd, a volt tulajdonos aggódott. Kihívta az ügyeletes orvost, aki tüdőgyulladást állapított meg. A lányuk gyújtott be minden reggel, és mivel korán végzett, délután is. Már október közepe felé járt az idő, és ő még mindig lábadozott. A szomszéd lánya, Teri, a kis tanítónő, külön főzött az öregnek. Előfordult, hogy estére is ott felejtette magát.

Az öreg író érezte, hogy Teri szülei és a többi szomszéd ellenségesen viselkednek vele szemben. Mintha nem fizetne rendszeren! Az első két részletet már átutalta a laptopjáról.

Kiderült, hogy nem az öreg író egészségét, inkább a pénzüket féltették. Behallatszott, hogy az orvossal miről beszélgettek, miközben kikísérték.

Amikor két éve – éppen csak kibérelte egy hónapra a szállást – átjött a szomszéd, és megmondta a ház árát. Vegye meg, ne csak bérelje. Elengedte a füle mellett. De most olyan erőszakosan tukmálta, hogy igent mondott. Megkötötték a szerződést. Attól fogva az a szomszéd és a felesége, Teri szülei, kerülték a találkozást.

A hátborzongató krimi lefordították angolra – üzente a kiadója.

– Nem, nem tud kimenni Amerikába, pedig szeretne.

Aláírta a szerződést, és megkapta a pénzt. A második kiadásra a szerződéses összeg felét ígérték.

A városi lakásába is mehetett volna, de a bejárónő kapós volt, és felmondott. Pedig az öreg író átutalta neki a takarításért járó pénzt. Annak ellenére, hogy nyáron csak a virágokat locsolta, más dolga alig akadt. Utána küldte soványka postáját. Az internet világában ki fogja fizetni a drága portót?

Mit kezdjen magával, egyedül egy lakásban, ki fogja ápolni? Akkor is, ha megvolt otthon mindene. Kényelem, központi fűtés, feltöltött mélyhűtő. Az ebédet rendelni szokta. De mi történik vele, ha megint leesik a lábáról? Aggasztó.

Kérésére Teri elvállalta, hogy továbbra is gondoskodik róla. Nem lehet eligazodni ezeken a vidékieken – fortyant fel az öreg. Teri ápolja, a szülei nem kedvelik, de nem szólnak bele. Vajon miért? A pénzét már megszerezték, azaz rendesen fizet. Valami nem kerek ebben a történetben.

Egy új regénybe kezdett, amint fel tudott kelni. Vidéki történeten gondolkodott, ha már ő is vidéki lakos lett. Igaz, csak átmeneti időre. Teri rendesen ellátta. Érezte, hogy ez nem a pénzes írónak szól.

Amikor Terinek megemlítette, hogy hazamegy a városi lakásába, a lány elsírta magát.

Furcsállotta a kötődést, de még két hétig maradt.

Teri szótlanul járt-kelt az író házában. Rendet tartott.

Már nem is járt haza, a kemencesutban megágyazott.

Az öreg író még gyengének érezte magát, elfáradt, ezért felhagyott a regénnyel. Másnap belekezdett egy novellába. A lány bejött, és leült a másik székre. Nem szólt semmit, csak sírdogált. Már majdnem befejezte a novellát, amely egy öregember és egy fiatal lány furcsa szerelméről szólt. A szemérmes falusi lány nem is említette, hogy szerelmes. Szégyellte szóba hozni. A befejezés sutára sikeredett. Valami meglepő zárógondolaton gondolkodott éppen, amikor Teri elsírta magát.

Hihetetlen! Itt most nem a szürreális figurák ugrálnak a kályháról, de nem kevésbé hihetetlen. Mintha megérezte volna, mi következik.

Teri mesélni kezdett az új tanárról, aki eltitkolta, hogy nő. Meg akarja tartani a gyereket. Tapasztalatlan volt, azt hitte, hogy tartós kapcsolat alakul ki. A szülei szégyellik őt, mert nincsenek megesküdvé.

Az új tanár reggel korán lement a tóhoz, és iskola után is oda sietett. Aztán elmaradtak a délutáni úszások. Teri hiába várta.

Pedig a Balaton délután a legkellemesebb, még éjszaka is csapattostul mennek le a fiatalok. A strand kapuja nyitva van, már nem kell fizetni.

A régi iskolamesteri lakást lomtárnak használták eddig. Odaköltözött be az új tanár. Tetszett neki, hogy a Balaton mellett talált állást. Az igazgató megértette, hiszen ő el nem ment volna a falujából. Talán sikerül megszervezni a felső tagozatot, ami régi álma volt. Végre egy tanár, aki nem bejáró.

Ami a falut illeti, időközben elnyerte a városi rangot, de mégiscsak falu maradt. És az marad az idők végezetéig – gondolta az öreg író, és ebben igaza is volt.

Úgy, úgy! Ez történt Terivel, a romlatlan falusi lánnyal. Már mindent értett. Az is lehet – tette hozzá –, hogy az iskolaigazgató ugyanúgy csalódik majd az új tanárban, mint ez a szegény lány. Vajon honnan került elő ez az alak? Valóban a Balaton vonzotta, vagy kirúghatták az előző helyéről?

Teri nem állt vele többé szóba, mert a szeme láttára akart egy asszonyt, egy anyukát megkönyékezni a szülői értekezleten. De az úgy pofon vágta, hogy a botrány elkerülhetetlen volt. Az ügy nagy port kavart fel az álmos kisvárosban, ahol a lakók mind ismerték egymást. Nem sok jót várhatott a jövevény.

Az öreg író gyógyulófélben, már kijárt a kertbe. Még volt ereje a napnak, de fel is öltözött rendesen. A szél arrafelé hozta a víz szagát. Ahhoz még nem volt sem mersze, sem ereje, hogy lemenjen a partra. Még jártak a hajók és a komp is. Újabban egész éves turistaforgalomra törekszenek. Kirándulásra végképp nem gondolhatott. Számára hamarább zárt be a Balaton. A főszezonnak vége. Eredetileg is azért választotta a szeptembert, mert nem szereti a tömeget.

Teri láthatóan megkönnyebbült attól, hogy elmondhatta a titkát az öreg írónak.

Az öreg vigasztalta, más nem történt.

Ilyen befejezésre nem gondolt. Csak kútba ne ugorjon, mint az egyik korai novellájában.

Az élet azonban másképp akarta; nem történt tragédia.

Harmadnap Teri leült az ágy szélére, és a tenyerébe vette az öreg író eres kezét.

– Lajos bácsi, meg tud nekem bocsátani?

El nem tudta képzelni, hogy mi lenne az, amit neki kellene megbocsátania. Hiszen a lány hetekig ápolta.

A lány hallgatott.

Ő nem kérdezte.

Teri kiment, és szokás szerint lefeküdt.

Másnap este újból megkérdezte.

– Hiszen ellakhatsz nálam – szólt az öreg író.

– Lajos bácsi, nagy bajt csináltam, azt mondtam, hogy maga a gyerek apja.

Én lennék a gyerek apja? Hiszen hozzád sem értem – gondolta, de nem szólt. Kezdte érteni, hogy miért haragszanak Teri szülei. Kíváncsi volt, hová lyukad ki a beszélgetés.

Közben átfutott az agyán, hogy nincs örököse. Kire hagyja a lakását, a Balaton-felvidéki házát? A jogdíjak is szép summát tesznek ki hetven év alatt. A szerzői jogokat ötvenről hetven évre terjesztették ki. Azt nem tette hozzá, hogy a halála után. Most, hogy jobban érezte magát, remélte, hogy még sokáig ő maga veheti fel a jogdíjakat.

– Megbocsát nekem? – ismételte meg Teri a kérdést.

Eddig magázta a lányt. Most tegezve szólt hozzá.

– Tovább akarsz tanulni? Tanítóképzőt végeztél, én egyetemre gondoltam. Gyere fel velem. Központi fűtéses lakásom van.

– És nem is tetszem, Lajos bácsi?

Az öreg író meglepődött. Nem válaszolt, csak megsimogatta Teri arcát.

Teri szomorúan feküdt le.

Ilyen befejezést nem álmodott a novellának. Csak annyit változtat az életből vett történeten, hogy vállalja az apaságot. Csak a novellában? Meglepő lenne egy megrögzött agglegénytől, ha nemcsak ott.

Másnap csomagoltak. Teri már korábban áthozott néhány ruhadarabot.

Közeledett a szülés ideje.

Az öreg író kilépett a novellából, mint a kályhacsempékből az alakok.

Komoly elhatározásra jutott: Terit feleségül veszi. Így is tett.

A novella sosem készült el, ennélfogva nem is adhatta le sehová, kötetben sem szerepeltethette. Nem is akarta, mert nem szeretne volna, hogy kinevessék. Hiszen az olvasók mindent komolyan vesznek. Azt hiszik, hogy mindaz, amit leír, vele magával történt meg, az író a saját életéből merített mindent. Annak idején, amikor hozzálátott az íráshoz, nem hitte volna, hogy valóban így jár.

Általában későig dolgozott. Ha a gyerek éjjel felsírt, teát melegített neki, és megitatta. Megtanulta, hogyan kell tisztába tenni.

Amikor végre ágyba került, úgy érezte, Teri a lánya lehetne, s mikor a gyerekekkel törődik, az unokáját ringatja. Jóleső fáradtság töltötte el. Megfiatalodott, visszanyerte az erejét. Kedve is volt hozzá, írt. Ráadásul a pénz is kellett.

Az asszony meg egyetemre járt. Az öreg író megfőzte az ebédet.

Bejárónőt azóta sem sikerült szereznie.

Szabó Palócz Attila

a tájba korhadt szikárság

az a zene

*a Sirmiumtrans menetrend szerinti járatán
nemcsak műfajilag volt minősíthetetlen,
de múltidéző is egyben,
s anakronizmusingerlőn
megcirógatta az elviselhetőség határain túli tartományokat,
belesett a felhők fölé,
ködre mintázott tájakat az emlékezetből,
amelyben a tudatalattiba ojtott érzelmek formáltak karavánt
a görnyedt hátú utakon,
a síkság szerpentinjén kunkorodott a szédítő csigalépcső,
szomjoltogató, divathágcsó, horgonycserép-adagoló,
s a szikárság is belekorhadt ebbe a tájba*

*szeretnélek ébresztgetni, reggelente rád ébredni, csempészte a
dal a tájba,
hogy az énekesnő hangja bele sem remegett*

*a Sirmiumtrans menetrend szerinti járata
pedig ott kanyargott a csigalépcsők szerpentinjén,
mohos fák között,
azon az őszbe borult nyári lankán,
amely megállóról megállóra egyre markánsabban jelezte,
hogy közeledünk,
s miközben a zene sem lett halkabb,
belesüppedtünk az emberi minőségbe,
akár a negatív tartományban is azon a bizonyos skálán,
amelynek fokozatait akár színekkel is lehetne jelölni,
az ősz színeivel,
mint egy infografikán, kördiagramon,
mellette pedig táblázatba szedve a számok, adatok,*

*az egymással sem közösködő halmazok,
mintha statisztikusok bontanák le egyszerű profán tényekre
a létezést...*

*nincs visszaút, csigalépcső nem szerepelt az útvonaltervben,
azokat a mohos fákat megmászni kéne,
ha árnyaik alatt maradt volna még bennem annyi gyermeki
lendület,*

*kifulladásig rohanni a lankán ereszkedve
egyre gyorsulóbb iramban,
kabátom, ingem, pólóm, nadrágom, gatyám szakadna
a nyújtózkodó*

*ágak húsba maró éles karmain,
testem-lelkem megtépázva már,
a kérges dörzspapírként morzsolják le bőröm,
s vér ha cseppen – más már nincs velem –,
talán megállok majd, s íme, visszajöttem,
s csak néhány ködbe mintázott árnyalak köszönt majd a lejtős
út legvégén,*

*– a régi út végében régi kút, talán még a rómaiak ásták,
vagy még korábban, az előttük itt élő népek, törzsek,
közösségek –,
ott a Sirmiumtrans menetrend szerinti járatának falusi
megállója mellett,*

*a palatető alatt, a pléhbódé oldalában, szomjoltogatónak,
divathágcsónak, horgonycserép-adagolónak mértéktartóan
kimérve;*

*a hangszórókat kellene szabotálni azon a kíméletlen buszon,
az ágakon csimpaszkodni, amerre elhaladunk,
mert igazából nem tudhatjuk, hogy a környezet formálja-e
a létünk,*

*vagy talán fordítva volna,
emberi beavatkozásunk kezitusája alakítja-e a környezeti képet,
amolyan turistacsalogatóra, csalira, mint a pecabot végén,
horgonycserép helyett immár csak a horog,
amire bármikor jóízűen ráharaphatunk,*

mintha abból bármi is kiderülne....
 mi az, ami – és kinek? – engedelmeskedik?
 szolgálója ki kinek lészen?
 ki iszik és ki fizet?
 a hangszórók formálják-e létünk,
 vagy mi befolyásoljuk, milyen hangok töltik ki azt a doboznyi
 zárt teret,
 amelyre vagy egy fertályórája még jegyet váltottunk
 szeretnélek ébresztgetni, reggelente rád ébredni, csempészi
 a tájba
 most is az énekesnő, ahogy minduntalan...
 s bele sem remeg a hangja,
 bele sem remeg az emberi létezés,
 az emberi létforma,
 bele sem remeg emberi fajunk fennmaradása, ahogy napjában,
 ugyanezen napszakban
 a Sirmiumtrans járata ezeken a csigalépcsőkön
 és a görnyedt hátú utakon
 a mohos fák árnyainak fürkésző tekintete mellett
 dübörgő dobozként hangosan elhalad,
 de továbbra sem tisztázott,
 hogy ki az,
 akit ezek a dalsorok a felhők fölé lesve megszólítanak...

Bár ne merte volna...

a vereség toposzában ürrült ki a félelem,
 amikor már nem talált értelmezhető célt magának,
 zsibogásban, gyűlevészben,
 ahogy a gerely íve meghúzta a vigaszt,
 a vigaszságra való jogunkat
 – vigaszunk elérhető, megengedett határait –,
 és a viaszsárga borunkban felsejlett a maligán

*cifra szónok fodrozta a szavakat,
de a fejben még henyélt a gondolat,
bár ne merte volna...
bár ne merte volna...
bár ne merte volna...*

*zihál a technikai faktor
itt Móricz úr az aktor
s a pillangó szárnya hiába verdesi
a paszuly szára már az egeket kémleli*

*voltomiglan voltodiglan
a remiz falának támasztott háttal
koszolja össze magunkat,
átnedvesedik a kabát,
ahogy gyönyörködünk a hőésben,
átnedvesedik a kabát,
ahogy a zápor elmossa vágyaink,
bár hajlunk még az imákra,
elrebegjük rejtett, titkolt, szégyellt vágyaink,
amelyek beteljesedését a csodákra bízuk,
igazi csodatevőkre, mágusokra,
még a látványba is belezsibbadunk,
ahogy lendül a pálca,
mintha karmester intene,
bár ne merte volna...
bár ne merte volna...
bár ne merte volna...*

*fogjuk rövidebbre
jégvirág az ablakon
a kocsiban legalább leolvaszthatom
itt azonban
nincstelen vagyok
s a titkon elsuttogott szégyellt vágyam is
kifog ma rajtam;*

*nyafog a perc
rinyál a szekundum
a persely egere
tisztítótűz és lidércnyomás
kegyvesztett varjak menedéke
lépéselőny
az ólomkatonák szövédéke
hajbókoló reménysugár
mintha lézerrel vésne történeteket az öröklétbe...*

*de a hajbókoló reménysugár, lám, most fölbátorodik,
halmozza, szórja az ígéreteket,
festővásznát már kifeszítette,
palettáján a színek jövedéke,
s az ecsetje mágnes,
amellyel szemünket ejti kelepcébe,
hisz vonzza bár a tekintetet,
de ha egyszer elkapott, többé el nem enged
– ez a seb már be nem heged –,
nincs napest, hogy hazamehess,
nincs szünet, hogy megpihenhess,
és nincs feloldozás, hogy jobblétre térj...*

szenderüljön, akinek két anyja van...

*rétes az asztalon
ma hajnalban azt falom*

*és ahogy átnedvesedik rajtam a kabát
a hóesésben,
imígyen még a távozó után kiáltok:
bár ne merted volna...
bár ne merted volna...
bár ne merted volna...*

Szabó Virág

Második kész

El fogom veszíteni, állapítom meg.

Egyszerűbben tört fel belőlem, mint kéne. Viszonozom Belián pillantását, a szemöldöke egy pillanatra összerándul.

Talán már el is vesztettem.

Belián kiveszi a kezemből a cigit, letüdőzi az utolsó slukkot, kicsippenti a maradék parazsat, ledobja a csikket az erkélyről. Megsértődött a zöld küllőkre, hogy kitúrták a kedvenc rigóit, azt akarja, akadjon a torkukon.

Mögém sétál, letérdel a járólapra, halomba húzza a papírlapokat. Amikor földet ért a dosszié, szétnyílt a kapocs, kész szerencse, hogy Janka ezt már oldalszámozta. Belián halkan sziszeg, hátát törökülésben a falnak veti, nekiáll visszarendezni.

Az egyik zöld küllő a nyárfa oldalában ereszkedik, óriás termetű a verébhez szokott városi szemnek, belevágja a csőrét a korhadó törzsbe, és lejjebb karmolja a kéregnyúlványt. A madár a fa halálát jelzi, a nyár ledolgozta az évei javát, előtte még otthont ad ennek a magyarszínű családnak, a természetnek van a legjobb humora.

Rágyújtok, gyűjtanék, a neonsárga vihargyújtó a sírba visz. Miért nem vérzik az ujjbegyem, ha ennyire fáj? Az ölembe pottyán a strasszköves pót, vajon mikor vette elő. Vaktában a lapok felé dobom a sárgát, Belián keze mellé, és meggyújtom a meggyűrt szálát. Hiányzik az íz, amit egyetemen szívunk, a mentolos, pukkantós kék számított menőnek, már a márkára sem emlékszem. Nőként teljesen beégett, aki nem tudta elsőre elharapni.

– Jó, határozottan – mondja Belián.

A zöld küllő leér a fa tövébe, csőrével lyukat váj a földbe. Imádja a hangyákat, bárcsak felzabálná az összeset, mielőtt idén is a parketta alatt vernek tanyát. A párja is felbukkan, nem emlékszem, honnan tudni, melyik a hím vagy a tojó. Kizárt, hogy csak harminccentisek volnának, hatalmas mind a kettő, mint egy-egy

sólyom. Fogalmam sincs, mekkora egy sólyom, de hogy nagyobb, mint egy galamb, az biztos. Vajon a gondnok őket is léghuszával akarja távol tartani a háztól? Biztosan.

Lilásak az ujjvégek a kezemen, a lepattogzott babarózsaszín körömlakkal hátborzongató látvány.

Mióta a zöld küllő leért a földre, abbamaradt a kopácsolás. A főút irányából érkező forgalomzaj nem versenyezhet a papírzörgéssel. Egyre ritkásabb, Belián már nemcsak egy-két mondatot olvas, olvassa. Második kész regény, persze még a helyesírási korrektúrakör hátravan, de a lényeg megvan. Sztori, karakterek, nyelvi játék, szimbolika, bölcsész-sznobkodós ízléssel, drámai ív, kreatív narráció, Janka megcsinálta.

Nehéz megrajzolni, amikor a papír lapozáskor hajlik, a rátűző fényben áttetsző egy pillanatig, a betűk billogként izzanak. A kéz a legnehezebb, látszon a kapkodás lendülete, de közben valamilyen kedvesség is, hogy vigyáz az érzékeny textúrára, árnyékok és bőrhibák.

– Add ide – kéri Belián, felém nyújtja a kezét, nem felém, a cigit akarja.

Diószínű rigó ugrál a küllők mellé, Belián bezzeg pont most nem figyel. Mennyire aljas, hogy fekete rigónak hívják, a fajtájából a komplett női nemet kizárhatnánk név alapján. Feketének rajzolnám, csak azért is, kékeszöld fénynyalábokkal a tollain, a küllők hátát is azzal emelném ki az avarból. Talán a küllők is mindketten nőtények, összegyűltek távol másoktól, mindenkitől.

Belián nem ereszti le a karját, én nem adom át neki a szálat. Oldalt fordulok, a füstöt felé fújom, majd vissza a madarakhoz. Milyen furcsa, hogy sosincs erre macska, meg hogy egy iskolaudvaron ennyiféle faj él. Csepel a múltban rekedt, ilyen téren a jobb félében.

Feltámad a szél, a cigit a kőkorlát tövéhez tartom, ne érje. Bár csak szétfújná a lapokat.

– Jobban ír, mint te rajzolsz – közli ma-két-cukrot-kérsz-bele hangsúllyal.

Nem kérdezi, csak kijelenti, kinyilatkoztatja. Talán a teológus kontextus miatt jönnek ezek a szavak, talán gondolatban máris lopok Jankától.

Magam mögé dobom a cigit, még ég. Én nem célzok olyan jól, mint Belián, hátha majd most. Cserépfal-koppanás, surrogó pamut, bőrcsattanás, kilencvenkilós puffanás. Szüntelen papírzörgés, dosszié fémkapcsán sikló lapok.

Utolsó előtti szál, pedig hazafelé vettem ezt a dobozt, pár napra beoszthattuk volna.

A papírzizgés mindent elnyom, hasogat a fejem, szinte kívánom, olvasson inkább. A gyújtót a dobozba teszem, azt is hátra dobom, megreccsen a karton, ahogy elkapja a levegőben. Mata-tás, öngyújtókattintás, beharapom az ajkam, így is maradok, míg sóhajjal fújja ki a füstöt.

Eltűntek a zöld küllők, vajon mikor. Visszataszító az avar nélkülük.

A szél elül egy időre, a füst lustán dagadozik a fejem felett. A forgalom csitul az iskola túlfelén, éjszakai béke napvilágnál, áprilisi télangulat. Megint beharapom a szám, a fogammal csipkedem a repedt bőrt.

Belián becsapja a dossziét, serceg, ahogy odébb tolja a kövön. Halkan dobolni kezd a térdén, felismerem a dallamot, napok óta visszhangzik a fejemben. Dúdolja is, én füttyülni szoktam, de most nem.

Micsoda giccs, rosszul vagyok magunktól. Felhúzom a térdem, mélyebbre süllyedek a fröccsöntött fotelban, szorosan ölelem magam.

A dal végén abbahagyja a dúdolást.

– Megígérted – szól, ujjai tovább kopogják a ritmust.

Talpcsattogás, a fotel támlája meghajlik a súlya alatt. Becsukom a szemem, arcomat a málladozó beton felé fordítom, hogy véletlenül se. Áthajol felettem, szélárnyékba kerülök, ahogy elnyomja az utolsó cigit a hamutálban, felegyenesedik, a csikket a küllők fája felé pöcköli. Kettőt rácsap a fotelre, csendesen sétál be a lakásba.

Törökülésbe kényszerítem magam, a szemem sarkából akaratlanul is a dossziét keresem a járólapon, de bevitte magával.

Erőből nézem a fákát, ahogy cibálja őket a szél, nem csoda, hogy ennyire fázom.

Koppán a könyöke az erkélyajtón, egyszer nem tud anélkül kijönni, mennyire béna már. Négy lépéssel mellém ér, a fejemre teríti a legvastagabb takarót, a súlyától meggörnyedek. Elrendezgeti körülöttem, szorosan bebugyolál. Mellém húzza a másik fotelt, kiráz a hideg a kőpadlón síkító műanyag hangjától. Sokáig helyezkedik, nem akarom hallani sem, felhúzom és átkarolom a térdem megint, jólesik a vaksötét lakásmeleg.

Dúdol, ugyanazt a dalt, a combján dobol hozzá két kézzel. Ha vége, újrakezdi. Már nem is zavar annyira.

Rohamosan hűl az idő, az áprilisi tél napnyugta után igazi tél, takaró alatt is reszketek. Belián sarka a kövön dobban, egyik tenyerét a fejem búbjára teszi, megrezzenek tőle.

– Nem fogod elveszíteni. Olvasd fel – utasít.

Kibújok a takaró alól, a rettenetes hideg ellenére komótosan hajtogatom össze az ölemben. Belián előremegy, felrázza a derékpárnát az olvasós fotelben, leheveredik a szőnyegre, lábát keresztbe feldobja a kanapéra.

Követem, az arcába ejtem a takarót, felkapcsolom a kislámpát.

Olasz Dóra

A gém halála

*Láttam a gém halálát.
Egyetlen durranás –
és beleesett a harcsák
betonmedencéjébe.*

*Az őr letette légpuskáját.
Fehér hasú ördögök
buktak a víz felszínére,
és csontig lecsupaszították.*

*Egyszer én is meg fogok szökni;
a medence szélére állok majd,
felteszem dísztollaimat,
és hagyom, hogy felkapjon a szél.*

Keresett téged

*Keresett téged a haltelepen,
lebukott a medencék mélyére
a bódultan köröző bébi tokhalak
és a méteres, vörösszájú harcsák közé.*

*Keresett téged a holtág partján,
letért a csiganyálas tanösvényről,
felfeszítette a mocsári ciprusok kérgét
és a sártól dagadt kagylók hasát.*

*Végül a régi házban talált meg.
Megárvult kismacskák nyivákolását követte,
mikor rálelt a poros cipősdobozra a pincében,
melybe gyöngyházfényű betűidet rejtetted.*

Medencék a haltelepen

*A kutatónő, mikor senki se látta,
ujjbegyét végighúzta a tokhal hasán,
és elsuttogta neki egy titokban írt versét.
Gyengéden visszaeresztette.
Az éjszakás szákkal szedte ki a harcsát.
Furkósbottal kétszer fejbe verte, még vergődött,
mialatt levágta az uszonyokat és kibelezte.
A húst a vákuumcsomagolóba dobta.
Húsz évvel később is visszatérő álmom,
hogy apám, anyám, tanítóim biztatnak,
ugorjak az antibiotikumos, fekete vízbe,
és lubickoljak a smirgliszájú ördögökkel.*

Egyszer majd hazamegyünk

*Egyszer majd hazamegyünk,
sárföldeken át érkezünk,
belógunk a drótkerítésen,
nem lesznek már halak
a medencékben, ne félj,
csak a mozdulatlan víz.
Körös-körül somfák gyümölcsei
őrizték meg mesterséges,*

*potamikus kultúránk
fény- és mélypontjait,
a bodobácsok és
levágott farkú gyíkok
önként fészkeltek be magukat
a gömbölyödő fenyőgyanta-cseppekbe.
Vajon lesz-e merszem belépni Diána tükrebe?
Kisfiam, nézd csalánmarta tenyeremet,
mennyi nyakat tekertem ki vele,
tapintsd csak ki csigolyáim szaggatott ritmusát,
amelyet anyám és nagyanyáim duruzsoltak kicsattant
ajkakkal.
Érd be ezekkel és a talpam után hátrahagyott koncentrikus
körökkel,
hunyd le kis szemed, a te bölcsőd már más nyelven ring,
csak egy pillanatot várj rám itt e feltört betonlapon,
míg két szitakötő találkozik szemhéjad égboltján.*

Acsai Roland

Amikor Misi kisfiú volt — A teknős

Amikor Misi kisfiú volt, egyszer kórházba került, egy klórszagú kórházba, ahol kisebb műtéten esett át, talán csak egy mandulaműtét volt az egész. Először egy átlagos vaságyat kapott, mint a többi gyerek a gyerekosztályon, de egyre több és több beteg érkezett, és átették egy rozoga kempingágyra, amit elég megalázónak érzett, de nem tiltakozott, hiszen még csak kisfiú volt. Mindenkinek volt egy rendes vaságya, meg egy fehér éjjeliszekevénye, csak neki nem jutott.

Hogy ne unatkozzon, és megvigasztalja magát, délutánonként kiszökött a melankolikus kórházkertbe, ahol talált egy szökőkutat, melynek közepén teknősbékák napoztak egy mesterséges szigeten. Misi a medence szélére könyökölt, és onnan nézte őket, bár nemigen volt rajtuk mit nézni, hiszen olyan mozdulatlanok voltak, mint a szobrok, de akkor ez hiányzott neki, ez a mozdulatlanság, ez a nyugalom.

Aztán egyszer, amikor szórakozásból a vízbe lógatta a kezét, az egyik teknősbéka odaúszott hozzá, mert azt hitte, élelmet kap tőle. Misi másnap kivette a reggelire kapott sovány zsömléből a parizert, és az ebédre kapott híg levesből kihalászgatta a húsdarabokat, vagy inkább mócsingokat, és egy zsebkendőbe csomagolva levitte délután a teknősnek. Attól a naptól kezdve minden nap találkozott vele, az új barátjával.

Misi szerette nézni a mocsári teknős fekete páncéljára szórt sárga pöttyöket, melyek a kisfiút az éjszakai, csillagos égboltra emlékeztették, és ha nagyon erőltette a szemét, akkor a teknős páncélján ugyanolyan csillagképeket, konstellációkat fedezett fel, mint az égen. Láta a Göncölszekeret, a Kassziopeiát meg a Sarkcsillagot, mely körül a csillagképek forogtak, vagy a teknős esetében: moccanatlanul álltak. Misit néha meglátogatták a szülei, és ahogy a kórház emeleti ablakából nézte egyre távolodó és

egyre töpörödő alakjukat, ő egyre szélesebb ívben, mind nagyobbakat integetett nekik, hogy még sokáig lássák.

Hamarosan eljött a nap, amikor végre hazamehetett. Misi nagyon örült volna ennek, ha nem jelentette volna azt, hogy el kell válnia teknősétől. Misi a kisgyerekek irreális makacsságával addig zokogott, míg ki nem harcolta, hogy a teknőst hazavigyék. Édesanyja kedvetlenül kiürítette féltett retiküljét, melybe tenni fogják, de amikor a szökőkúthoz értek, a teknős nem úszott oda Misihez, ahogy azelőtt mindennap, hiába paskolta a vizet ujjai-val. A kisiú hiába kereste a páncélost, nem találta. Mintha csak képzelte volna az egészet, egyetlen vigasztalóját. Orrát lógatva szállt be a kocsiba.

Otthon aztán meglepetés érte. Kiderült, hogy a szomszéd házába új lakók költöztek, akiknek volt egy hasonló korú kisiú. Ez a kisiú lassú mozgású, nyugodt, kedves gyerek volt, és amikor félszegen bemutatkoztak egymásnak, kiderült, hogy Teknős Kálmánnak hívják. Misi senkinek sem merte volna elmondani, hiszen bizonyos fokig ő is sült bolondságnak tartotta, de attól a naptól kezdve szentül hitte, hogy teknőse átváltozott gyerekké, hogy elkísérje az emberek közé, és tényleg a legjobb barátja legyen.

Papp Ákos

Asztal és föld között

*A vízzel telicsordult pohárban
ott szunnyad a vakmerőség,
a szabadesés hívása,
egy magányos zuhanás
asztal és föld között.*

*Örült száguldás
a téridő görbületében
a súlytalan érkezésig.*

*Hiába az óvó mozdulat,
a marasztaló pillantás,
a gravitáció feletti vágy:
szilánkként
vet partra a víz.*

Trombitaszó nélkül

*Néha meghalunk,
kihűlünk sápadtan,
arcunk se rezzen.*

*Aztán tovább megyünk,
mintha mi sem történt volna.
A feltámadást nem trombitaszó kíséri,
hanem kávéillat,
vagy berregő villamos.*

*S mi magunk sem tudjuk,
mik vagyunk –
élők, holtak.*

A fehér kórteremben

*A kórteremben,
kipirult anyám arca,
mintha aludna rajta a fény.*

*Haja kifésülve,
ágya körül parányi térben
infúzió lebeg.*

*Behallatszik, ahogy
az ereszcsonatán
ömlik a hólé.*

*Sosem láttam
ilyen közről
az olvadást.*

Gulisio Tímea

Gyeplő, avagy a kormányzó felesége lovagolni tanul

Támasztom a presszó asztalát, hogy el ne dőljön... Hogy én? Dehogyan, annyira részeg azért még nem vagyok, csak kicsit húzza a fejem a sok pá... Akarom mondani, ész. Közeledik az anekdotapályázat leadásának határideje... Fogalmam sincs, kiről írok, olyan sok történelmi személlyel nem állok szesztestvérségben, a történelemkönyv lapjait pedig elszívtam. Harangozzák már a kettőt, inni korai volt, ebédelni késő lenne. Ötpercenként ránézek a kocsmá elé kötött biciklimre, megvan-e. Már veszem a kabátom, mikor valaki megérinti a vállam, hogy meleg a söre, újat kér. Pedig nem én vagyok a pultos.

– Ági?

– Honnan tudod a nevem? Találoztunk már?

– Az egész nyarat végigsöröztük a teraszon.

– Ó, látod, milyen feledékeny vagyok, jó, hogy még a nevemre emlékszem!

– Pedig szép neve van: Ágnes.

– Nem is akárkiről neveztek el. Apám horthysta tiszt volt. Sihederként a Kerepesi úton tanult lovagolni. Egyszer hallja ám, hogy a lovasoktató azt kiabálja: „Ágnes, a seggedet emeld, Ágnes, a seggedet emeld!” A nő maga Horthy Miklós felesége volt. Apám még aznap eldöntötte, ha egyszer lánya lesz, Ágnesnek nevezi el. Hát így kaptam a nevem, és büszke vagyok rá, ha már másra nem lehetek büszke. Mire legyek így nyolcvanon túl, kirúgtak a munkahelyemről, engem szigorúan neveltek, titkárnő lettem, most takarítást vállallok, meg utcaseprést, hogy az Úriszten ne verje meg, hívó ember vagyok, de költse gyógyszerre, amit tőlem elvett. Pfuj.

Gyorsan lelépek, nehogy nekem is jusson az áldásból. Bringára pattanok, ráhasalok, hasítok a pesti utcán, nyerít, azaz nyikorog a csapágy, göröngyös az út, fel-le, fel-le, Timike, a seggedet emeld!

Megvan a sztori, én viszem el a fődíjat! „A kormányzó felesége”. Vagy csak röviden, úgy hatásosabb: „Ágnes”. Beírom a Google-be, hogy „Horthy Miklós felesége”. Megnézni az arcát, a hiteles ábrázolás kedvéért. „Horthy Miklós felesége Purgly Magdolna.” Biztos volt egy másik felesége. Felütöm a kormányzó életrajzát. „Felesége Purgly Magdolna...” Beírom így: „Felesége Ágnes”. Nul-la találat. Fene a szenilis vénasszonyba, elrontja az anekdotámat! Hogy lesz így versenyló... Biciklim!

Visszakerekezek a kocsmába, az idős hölgy még ott ül, azóta is ugyanazt a pohár meleg sört issza.

– Jó napot, kedves Ágnes!

Tanácstalanul néz körül.

– Talán nem így hívják?

– Magdolna vagyok, és maga? Találkoztunk már valahol?

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XX.

*Tudattalan belső képek,
ön-térképek. Ébredésem sejtelem:
fordított tükörből nézhetem...
Könyvekből érkeznek rejtjelek,
ó, megannyi titkos lélek...*

(Azaki Nemazaki)

Ljubljana felé: autópálya, baleset 08:48-kor... Á-ááá-á! Micsoda vezetői lélekjelenlét... *Meg-ú-úsz-tuk* – sóhajt fel, lélegzi ki belső, néma üvöltéssel az utazó –: Hvala! Ölelés mindenkinek! ♥ Áámen!

Este, kissé *újjászületve*: a Metelkova mesto művésznegyedben oldódik fel és vissza Zorpia, illetve baráti társasága...

Piran. Vázlatok, félmondatok és ön-Messenger üzenetek:

Ostali Odpadki és Altri Rifiuti is megjelenik a hajnali parton. Leharcolt, sérült, nyugdíjazott sárga bolyákat tisztogatnak, melyek ülepére rátapadtak, ráromlottak a fekete kagylók... Éjjel vihar volt, még most is tombol a tenger...

A Kava Bar Angelca tulajdonosa és vezetője Natalija Markočič. A Pri Starcu kávézó-kocsmá vezetője Karmen Ipavec. A tengerparti sétányhoz közel (Prešernovo nabrežje), a piac területén...

Nem jöttél túl korán, kormorán jókomám, kár, káár, már kárókatonám vár reám...

Piran, Isola után Capodistria! Ó, koperi kosom! Hátral son be-
oson...

A költő, még ébredése előtt 8 monochrom napba néz. Bete-
kint, s további jelenések jelenségeit boncolgatja. Szubjektív ana-
lízisek, burkok és fátylak lehántása, a mögöttesbe révülés:

Zvonik beszorult a harangtoronyba. A gyomorgörccs szédülés,
a klausztrófóbia és a halálugrás-vágy most egyszerre tört reá...

Krstilnica sv. Janeza Krstnika: Piran egyik legfontosabb és legértékesebb kulturális és szakrális emléke, amely az azonos nevű kis téren található, mindössze pár lépésre a Szent György-plébániatemplomtól (Adamičeva ulica 3). Jelentőség: Ez az egyetlen olyan eredeti és folyamatos funkcióját betöltő krstilnica (keresztelőkápolna), amely még fennmaradt Szlovéniában.

Építész: A barokk stílusú épület a 17. században, 1637-ben épült egy korábbi gótikus templom alapjaira. Különlegessége a tetőn lévő dekoratív, vak laterna. Belső tartalom: A kápolna belsőjében egy antik keresztelőkút és értékes műalkotások láthatók. Itt keresztelték meg a híres zeneszerzőt, Giuseppe Tartinit is.

84 (szám) szlovén nyelven: štiriinosemdeset. A számok képzése szlovén elmével úgy történik, hogy először az egyest, majd az „és” szót („in”), végül a tízest mondják ki. Szó szerint: négy és nyolcvan.

Élénk-burjánzó leanderbokrok, illat-orgia, kabóca-vonósok, berregés-kakofónia, olajfák és ciprusfélék árnyékolt dallama...

Pabu & Zobu sajátos úszás-lebegés rituálékat hajt végre. Ahol reggelente bekúsznak a tengerbe: az egyik szikla alatt, két rés között egy rejtőző (szuper-mérgező) vörös gömb-medúza él...

A Galerija Hermana Pečariča-ban Dragan Sakan emlékkiállítás, a kortárs nagy Galériában (Coastal Galleries) pedig: többek között Bernhard Rüdiger tárlata látható...

K: 18:48

Málenko lia, de lia... Melanko lika, Máá lenko liia... Lia...

Sze: 19:27

Danes sveže točeno!

Cs: 22:22

Az Acid Mothers Temple & the Melting Paraiso U.F.O. *Levitation* című számát hallgatják az utazók (éppen koncert-változatban), nyolcszor is újra-játszva... Malvazija Classic Vipavska Dolina (őszibarackos frissessége), füge-likőrös sütemény és fűszeres grappa keveredik az éterben, a nyitott ablakon át a tenger hullámvész-monotóniája, nyugtató zúgása, kevert illata áramlik be...

P: 05:55

Nincs tovább, nincs tovább...Talán sosem lesz vége (a *nincstovábbnak* se)... Sosem lesz, *sosemleszvégesosemle*... Sos...

- - -

Oton Župancič (Weinitz, 1878. – Ljubljana, 1949.): *Čaša opojnosti (Mámor pohara, 1899)* című első kötete hevert a tengerparti terasz törzsasztalán, ami (régí kritikák szerint): *a szlovén modernizmus egyik úttörő darabja, tele fiatalsággal és szerelmes versekkel*... A szlovén költőtől egy helyi öregúr a *Ciciban* (1915) címűt könyvet ajánlotta, ami, mint kiderült: a szerző legismeretebb gyermekverskötete (közös mosoly)...

- - -

„Az ötödik angyal is trombitált, és láttam, hogy egy csillag leesett az égből a földre, és neki adatott az alvilág kapujának kulcsa. Felnyitotta az alvilág mélységét, és füst szállt fel onnan, mint egy nagy kemence füstje, és elsötétült a nap és a levegő a mélység füstjétől. Móz: 19,28. Sáskák jöttek ki a füstből a földre, és olyan erő adatott nekik, amilyen ereje van a földi skorpiónak. Móz: 10,12-15. És megmondattott nekik, hogy ne bántsák a földön a füvet, se a zöldet, se az élő fát, hanem csak azokat az embereket, akiknek a homlokán nincs ott az Isten pecsétje. Ez: 9,4. És parancsot kaptak, hogy ne öljék meg őket, hanem kínozzák öt hónapon át, és olyan legyen a kínjuk, mint amikor a skorpió megmarja az embert. Azokban a napokban keresik az emberek a halált, de nem találják, és vágynak meghalni, de a halál elfut előlük. Jób: 3,21; Jer: 8,3.

A sáskák alakja a harcra felkészített lovakéhoz volt hasonló: fejükön valami aranyhoz hasonló korona, arcuk, mint az ember arca. Jóel: 2,4. Sörényük, mint az asszonyok haja, foguk, mint az oroszláné. Jóel: 1,6. És páncéljuk olyan, mint a vaspáncél; szárnyaik zúgása, mint sok lovas hadiszekér hangja, amikor harcba

rohannak. Jóel: 2,5. Skorpiókéhoz hasonló farkuk és fullánkjuk volt, és a farkukban volt az erejük, hogy az embereket öt hónapra át gyötörjék. Királyuk az alvilág angyala volt, neve héberül Abaddón, görögül pedig az Apollión, vagyis a Pusztító nevet viseli. Az első jaj elmúlt, és íme, még két jaj következik ezek után...”

Jelenések Könyve, részletek.

- - -

Mimi hamvait éppen ott... Ültem a tengerparton, éppen ott, ahol Mimi kutyám hamvait 2020-ban, egy nyári hajnalon (akkor még szerelmemmel) a tengerbe szórtam... Ültem, egy fehér padon, majd vöröses-vörhenyesen, vércsepp-szerűen foltos, lyukacsos, tompafehér sziklákon, egyre közelebb húzódva a hullámokhoz... –

beszélt befelé a *leíró*, majd egyre beljebb... Óráknak tűnt, súlyos, sűrű éveknek, ugyanakkor semminek, mindennemű érzésrengetegnek...

Majd azok elfoszlásának is ideje lett...

A kis cseléd

Georg Trakl versei
Regényi Huba fordításában

Délutáni suttogás

(In den Nachmittag geflüstert)

*Őszi a nap: fél, sovány.
Fák gyümölcse lekoppanó,
Kék szobákban csend a lakó
Eme hosszú délután.*

*Halálhangot ad a fém;
Fehér állat földre bukva,
Barna lányok dala durva –
Száll, mint hulló falevél.*

*Isten színt visz álmokba.
Érezd téboly gyöngéd szárnyát,
Dombon árnyak táncuk járják,
Rothadástól átfogva.*

*Boros alkony, pihenés;
Bús gitárok hangverése.
Majd az enyhe lámpafénybe,
Mint álomba, belelépsz.*

Zivataros este

(Der Gewitterabend)

*Alkonyórák vörös fénye
villószik az ablakokban,
szőlőlevél fordul kékbe,
a félelem odabenn van.*

*Ereszbűzben por lát táncnak,
ablaktáblát szél csattogtat,
villámhajtott felhőfátylak
vonulnak, mint ménnek szoktak.*

*A tó tükre zajjal megtör,
ablakokban sirálylárma,
tűzlovas ront le a hegyről,
szétrobbanva csap a fákra.*

*Ispotályban beteg sikolt,
kéken zümmög az éj tolla,
majd felragyog sok rikoltás,
eső hull a tetősorra.*

Ősszel

(Im Herbst)

*A napraforgók sárgán égnek,
Betegek ülnek a napfényben.
Mezőről dolgos asszonyének,
Klastromharang szólal éppen.*

*Madármese a távolról vall,
Klastromharang szólal éppen.
Udvarról halk hegedűdal,
Ma barna bor jön a présen.*

*Ember úgy tesz: boldog, szelíd,
Ma barna bor jön a présen.
Halottkamrák nyílnak fel itt,
Szépre festve a napfényben.*

Ballada II

(Szív panaszol: Nem lelsz rá soha)

[Ballade

(Es klagt ein Herz: Du findest sie nicht)]

*Szív panaszol: Nem lelsz őrá soha,
otthona távol van, nincs itt már,
és furcsa az ábrázata!
Az éjjel sír az ajtónál!*

*Fénnyel fénylő márványterem,
tompá zaj, ó! Ki hal itt már!
Suttogás: Ó, nem jössz, hát nem?
Az éjjel sír az ajtónál!*

*Zokogás: Ó, bár lenne, fényt ki lát!
És sötét lett ott és itt már –
zokogás: Testvér, ó, nem mondasz imát?
Az éjjel sír az ajtónál!*

Románc az éjhez

(Romanze zur Nacht)

*Magányos a csillag-éjen
sétál csendes éjfél tájon,
fiút zavar kelt álmából,
arca szürke a holdfényben.*

*Bomlott hajú bolond zokog
ablakban, mi zárva ráccsal.
Tavon édes utazás tart,
szerelmesnek csoda-dolog.*

*Gyilkos-mosoly a bor mélyén,
halál rémít betegeket,
csupasz nővér fohászt rebeg
istenkínok keresztjénél.*

*Anyá dalol, amíg alszik.
Gyermek nyugton éjet szemlél,
pillantása őszinte, mély.
Bordélyházból kacaj hallik.*

*Gyertyafény tölt pincezugot,
fehér kézzel halott pingál,
falon a csend vigyorít már,
az alvó még egyre suttog.*

Rondó

(Rondel)

*Napok aranya elenyészett,
Mint az estfestő kék és barna:
Elhalt a pásztorsípok hangja,
Mint az estfestő kék és barna,
Napok aranya elenyészett.*

Tavaszi este

(Ein Frühlingsabend)

*Lárvákkal telt bozót, fön március este;
Sivár mezőn veszett kutya nyargal
Barna falun cseng papi harangdal;
Sötét kínba görnyed a fa csupasz teste.*

*Öreg tetők árnyán kukorica vérzik;
Ó, édesség, mitől múlik veréb éhe,
Megfakult nádban vad törtet félve,
Ó, magány a víznél, mi csendben fehérlik.*

*Fa magaslik mondhatatlan, álomforma,
Barát paraszti játéknak örvend,
Megroskadt viskók, pusztuló érzés,
Felhők feketéllnek, mélyen vándorolva.*

Dal az éjhez

(Gesang zur Nacht)

I

*Lélegzet árnyából születve
A pusztaságban bolyongunk,
Az öröklétben utat veszve,
Áldozatként nem tudjuk a sorsunk.*

*Semmink sincs, mint a nincstelennek,
Mi bolondok, zárt kapuknál,
Vakokként hallgatjuk a csendet,
Hol suttogásunk elhalkul már.*

*Vándorok vagyunk, a cél hiányos,
Felhők, szélről szórva szerte,
Halál-hűsben didergő virágok,
Lemetszésükre várva egyre.*

II

*Hogy végső gyötrelmem beteljesedjen,
Bántó erők, nem állok ellenetek.
Ti vagytok az út, mely nagy csennel telten
Az éjek legfagyosabbjába vezet.*

*Lélegzetetektől lángom feljebb ring.
Türelmet! Csillag húny, álom tűnt,
Birodalmakba, melyek nem mieink,
És ahova álmot már nem nem vihetünk.*

III

*Te sötét éj, te szív, sötét,
Ki tükrözi, milyen mély lehet
a szentség, gonoszság bennetek?
Kínjainkra álarc néz –*

*Kínunkra, vágyainkra les.
A maszk kővé dermedt kacaján,
Földi dolgok sorra törnek, lám,
És nem tudjuk, hogy mi is ez.*

*Szemben idegen ellenség,
Gúnyolja, miért folyik harcunk,
hogy komorabban csengjen dalunk –
így marad sötét, mi bent sír rég.*

IV

*Te vagy a bor, mely mámorít,
Most vérzek édes táncokon,
Szirom borítja bánatom!
Éj, lényeged kívánja így!*

*Hárfa vagyok [vagyok hárfa?] az öledben,
A szívemben sötét dalod
Fájdalmamért küzdve kapkod,
Testetlenné téve engem.*

V

*Ó, nyugalom legmélye,
Nem hallik jámbor harangszó,
Kínok édes anyja, te –
Békéd halálig terjedő,
Tégy pecsétet jó kezeddel
Valamennyi sebhelyre,*

*Hogy mind belül vérezzen el –
Ó, fájdalmak anyja, te!*

VI

*Ó, a csendem legyen dalod!
A szegény halk szava mit jelent,
Ki az élet-kertből távozott?
Név nélkül légy jelen idebent!*

*Épülj álomtól nem találva,
Mint harang, minek nincs szava,
Mint fájdalomam édes arája,
Álmaim mámor-pipacsa.*

VII

*Hallottam, virágok halnak a földön,
A szökőkút részeg panaszát,
Egy dalt, harangszájából tört föl,
Az éjt, egy kérdést, halk suttogást,
Szívet – halálos sebtől gyötrőn,
Túl szegény napjai során.*

VIII

*A sötétség csendben kitörölt élve,
Holt árnyékká lettem a napban,
Az öröm házából kilépve
Bele az éjbe.*

*Szívem a benne lakózó csenddel
Nem érez szürke nappalokat,
Tövisként mosolyog rád fel,
Örökké – éjjel.*

IX

*Ó, néma kapu bánatom előtt, éj,
Lásd, ahogy e sötét seb elvérzik,
Keserű pohárnál hajolj térdig!
Ó, éj, készülten érsz!*

*Ó, ligete a feledésnek, éj,
Világtól elzárt szegénység-pompa,
Elszárad szőlő, töviskorona.
Ó, nagyünnep, hát jöjj!*

X

*Démonom egyszer nevetett,
Akkor fény voltam csillogó kertekben,
És játék és tánc járt-kelt velem,
S a szerelem bora, mi mámorba vet.*

*Démonom egyszer zokogott,
Akkor fény voltam fájdalmas kertekben,
És csak az alázat járt-kelt velem,
Kitől a szegénység háza világol ott.*

*Démonom most nem sír, nem nevet,
S én vagyok elveszett kerteknek árnya,
kivel halálosan sötét társ jár ma,
aki az üres éjjél csendje lett.*

XI

*Szegény mosolyom küzdött érted,
Síró dalom a sötétbe enyészett,
Már végéhez ér az utam.*

*Hadd lépjek be templomodba,
mint egykor egy jámbor, balga,
s álljak néma imádatban.*

XII

*Mélységes éjjél vesz körül,
Halott táj a tenger mellett, a csendben,
Halott táj a partnál: többé nem!
Mélységes éjjél vesz körül.*

*Mélységes éjjél vesz körül,
Az ég, honnan csillagként fényed hullt,
Egy ég, hol Isten már nem virul.
Mélységes éjjél vesz körül.*

*Mélységes éjjél vesz körül,
Meg nem fogantál édes ölben,
Nem is voltál, létbe-nem-jötten.
Mélységes éjjél vesz körül.*

A kis cseléd

(Die junge Magd)

1

*Kútnál gyakran, alkonyatban
Látni őt, búvölten áll,
Vizet merít alkonyatban
És a vödör le-fel jár.*

*Bükkfákon sok csóka csapkod,
És ő olyan, mint egy árny,
Sárga haja szélben csapkod,
Fel-felvisít sok patkány.*

*Körüllengve a bomlástól,
Szemhéjait zárja csak,*

*Száraz füvek a romlástól
Lábaihoz hajlanak.*

2

*„Csendet teremt kamrájában
Az udvar már rég kihalt,
Bodzán, szemközt kamrájával
Rigó sír bús rigódalt.*

*Arca ezüst a tükörben,
Ő idegenként mered rá,
Mi megfakult a tükörben,
S rettentí a tisztaság.*

*Béres dalol a sötétben,
Őt rázza néma fájdalom,
Vörös csordul a sötétben,
Déli szél kaput ránt és ront.*

3

*Éjszakánként kopár réten,
Lázálmok közt veszik el,
Morcos szél nyafog a réten,
Fák közül a hold fülel.*

*A sok csillag fent megfakul,
Elgyötörten a panasztól
Arca viaszszínre fakul,
Rothadt szag száll a talajból.*

*Szomorúan susog a nád,
ő magában vacog, dermed.
Messze kakas szólal. A nád
felett szürke reggel reszket.*

4

*Kovácsműhely. Zeng a pöröly,
Elsurran a kapunál,
Szolga lendít izzó pörölyt,
Ő bénultan bámul már.*

*Mint álomban, rá kacaj tör,
Betántorog kábulva,
Félve bújik e kacajtól,
Mint kalapács, oly durva.*

*Szerteszállnak fénylő szikrák,
És ő tehetetlenül
Kerget, kapkod pár vad szikrát,
Majd bódultan elterül.*

5

*Csenevészen hever ágyán
Kel érzéki vágyódással,
És látja a piszkos ágát,
Fedve arany fénypázmákkal.*

*A rezedát az ablaknál
Halványkékes eget ott fent,
Olykor a szél az ablaknál
Harangszót hoz, mi félve cseng.*

*Árnyak kúsznak át a párnán,
Lassan-lassan már delet ver,
Épphogy lélegzik a párnán,
Szája mint egy nyitott sebhely.*

6

*Este függnek véres vásznak,
Felhők néma fák felett,*

*Fedik őket sötét vásznak,
Hangoskodnak verebek.*

*Hószín hever a sötétben,
Tető alatt gerlehang száll,
Mint dög hever a sötétben,
Szája körül légy rajzik már.*

*Álomszerű barna falun
Tánc, hegedű furcsa hangja,
Arca lebeg át a falun
Csupasz ágak közt a haja.*

GEORG TRAKL (Salzburg, 1887 – Krakkó, 1914) osztrák költő, író. Lírai munkássága, képei ereje egyszerre viseli magán a romantika és az expresszionizmus stílusjegyeit. Látomásai a sötét, borongós tónusok felé hajlanak. Verseit melodikus-ritmikus nyelvezet, illetve az antik mítoszok és a kereszténység motívumkincse hatja át. Művein felismerhető Hölderlin, Novalis, Nietzsche, Baudelaire és Rimbaud hatása. Életében csak egy kötetét adták ki.

Böszörményi Zoltán

Válasz Pécsi Györgyinek, aki azt állította, hogy A résből kilóg a filozófia

Amit *A rés* olvasása közben érezhet az olvasó, az az, hogy a gondolkodás maga eseménnyé válik. Ezt tartom regényem egyik legfontosabb poétikai sajátosságának. A hagyományos regényben az esemény, az érzelem és a cselekvés alkotja a narratíva gerincét. Nálam az esemény, az érzelem és az önelemzés váltakozik. Úgy vélem, ez nem hiányosság, hanem tudatos poétikai választás.

A rés nem ugyanazzal a mércével olvasható, mint egy realista regény. Ha az olvasó azt várja, hogy jelenetek, párbeszéddek és konfliktusok kövessék egymást, akkor természetesen soknak érezheti a reflexiókat. Én azonban mást akartam. Ez inkább fenomenológiai regény: a tudat működésének regénye. Ebben a reflexió nem szakítja meg az eseményt, hanem maga az esemény.

Nem azt kérdezem: mit érzett Tamás, hanem azt, mi történt a létezéssel abban a pillanatban, amikor Tamás ezt átélte. Ez egészen más kérdés. Erre pedig a pszichológia önmagában már nem adhat választ.

Azt is elismerem, hogy nem minden filozófiai rész ugyanazon a hőfokon született. Vannak szakaszok, amelyekben az olvasó azt érezheti: ezt nem lehetett volna nem leírni. Másutt viszont a gondolat már rendszerezettebb, távolabbról tekint ugyanarra az élményre. Amikor Tamás a romos házát nézi vagy az anya hiányát éli át, a gondolat szinte kiszakad a szövegből, mert az érzelem túlfűtöttsége kényszeríti erre. Amikor azonban általános politikai vagy társadalomelméleti következtetéshez jutok,

a gondolat már nagyobb távolságot tart a közvetlen élménytől. Ez azonban nem teszi kevésbé hitelessé, csupán más forrásból táplálkozik.

Úgy vélem, a kritikusok egy része azért érzi idegennek ezeket a részeket, mert a mai regényirodalom elsősorban a pszichológiai realizmusra szoktatta az olvasót. Az én könyvem azonban nem pszichológiai, hanem ontológiai realizmusra törekszik.

Az európai irodalomban ennek komoly hagyománya van. Nemcsak Musilnál vagy Proustnál, hanem Unamunónál, María Zambranónál, Ciorannál – jóllehet ő nem írt regényt –, Handke bizonyos műveiben, Claude Simonnál vagy Sebaldnál is előfordul, hogy a tudat önértelmezése fontosabbá válik, mint maga a cselekmény. Vagy pontosabban: a tudat önértelmezése válik cselekménnyé.

A *rés* fogalmi nyelvének sűrűsége miatt előfordulhat, hogy az olvasó úgy érzi: ha valamivel kevesebb lenne benne az absztrakció, az érzelmi hatás közvetlenebb lenne. Ez legitim olvasói tapasztalat. A regény azonban nem filozófiai reflexiókat illeszt a történetbe, és nem kommentálja önmagát. A gondolkodás itt a tudat elsődleges működési módja. Ha ezt elfogadjuk, akkor a filozófiai részek nem „kilógnak” a regényből, hanem annak szerves alkotóelemei. Legfeljebb azt mondhatjuk, hogy ez a poétika nem minden olvasói elvárásnak felel meg.

A legtöbb mai regény folyamatosan vezeti az olvasót. Én inkább arra hívom: gyere velem, ha tudsz. Aki vállalja ezt az utat, annak a regény másfajta olvasói tapasztalatot kínál.

A világirodalomban számos olyan mű született, amelynek befogadása mindig is nagyobb erőfeszítést igényelt. Musil sokan túl filozofikusnak tartják, Proustot túl hosszúnak és terjengősnek, Márai egyes regényeit túl esszéisztikusnak, Sebaldról pedig gyakran azt állítják, hogy művei már nem is regények. Mindez azonban nem a művek fogyatékoságáról, hanem sajátos poétikájukról tanúskodik.

Ezért úgy gondolom, hogy a kritika csak akkor talál célba, ha ugyanazt a poétikai célt fogadja el, amelyet a mű maga elé tűzött.

Ha egy fenomenológiai regényt a realista regény elvárásai szerint olvasunk, óhatatlanul csalódnunk fogunk.

A *rés* nem filozófiai regény. A filozófia nem témája, hanem működési módja. A gondolkodás a cselekmény egyik formája.

Egész életemben a lét kérdései között éltem. A York Egyetemen végzett filozófiai tanulmányaim, Descartes, Spinoza, Schopenhauer, Kierkegaard és Wittgenstein gondolkodása később összefonódott Erdély, az emigráció, Kanada és Monaco tapasztalatával. Számomra éppen az volna hiteltelen, ha a döntő élethelyzetekben nem jutnék el az ontológiai kérdésekig. Az volna a szerepjátszás.

Ezért mondhatom, hogy regényemben *a gondolat az élet egyik eseménye*.

A kritikusnak is ebből kell kiindulnia. Nem azt kell vizsgálnia, hogy sok-e vagy kevés a filozófia, hanem azt kell megkérdeznie: mit akar a mű? Milyen eszközökkel akarja ezt elérni? Sikerül-e neki?

Ha ezekre a kérdésekre keresi a választ, talán azt is felismeri, hogy itt: *nem a gondolat írja a gondolatot, hanem a kétségbeesett érzelem ontológiai megfogalmazássá válik*.

Úgy érzem, ez akár az írói ars poeticám is lehet.

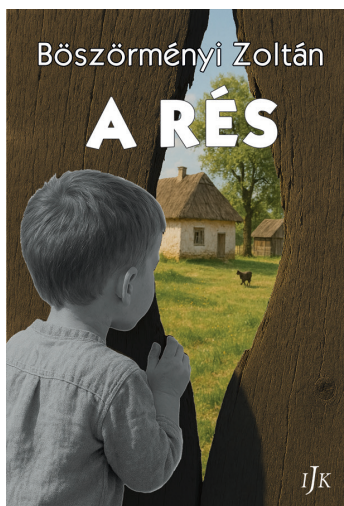
Rimóczi László

Az elmerengés alkímiája

Böszörményi Zoltán irodalmi ereje talán abban rejlik, hogy nem pusztán tárgyal egy témát, hanem asszociációk, kulturális utalások, filozófiai kitérők és gazdagon hömpölygő mondatok hálójába képes vonni olvasóját. Megihlető, felkavaró, merész, mégis gyengéd és kifinomult – és csak azt nevezhetjük valódi stílusnak, amely mindezt képes elbírní; minden más csupán manír és máz. Böszörményi Zoltán *A rés* című regénye egyszerre emlékregegy, filozófiai próza és identitáskereső mű.

Mesélünk, Tamás visszatér gyerekkorának egyik fontos helyszínére, s elemi erővel támad fel benne a múlt – minden jó és minden rossz is –, de főleg az az érzés, hogy mennyire magányos és kiszolgáltatott volt akkor: egy olyan gyerek, akit a felnőttek kedvük szerint befolyásolhattak, elültetve benne az aggodalom, a félelem és a szorongás magjait. Miközben a felnőtt Tamás – aki időközben üzletember lett – a kerítés egyik résén át leselkedik, vádolja magát, amiért két évvel korábban, a falu szélén felépítendő benzinkútjának területe után kutatva, nem fordult meg a fejében, hogy felkeresse a portát.

„A kerítés széles résein át figyeltem az udvart. Tekintetem tovább pásztázta a tájat. Ismerős épületet, fát kerestem, kertet, lugast, valamit, amibe emlékeimet beleilleszthetném, ráhangolhatnám magam arra, ami tündökölvé, harsogva visszajön, helyét követeli gondolataimban.”

A regény központi motívuma az emlékezés, amely nem pusztán múltidézés vagy „memoárfelmutatás”, hanem az identitás újrateremtésének az eszköze. Az idősíkok és jelentésrétegek sűrű változásai az elmerengés egyfajta alkímiáját rajzolják elénk, melynek Böszörményi fontos hazai művésze. Amikor a narrátor visszatér gyermekkorra helyszínére – ahol döbbsen szembesül egykori otthona állapotával –, az a romos ház nem csupán a pusztulásról üzen, hanem egyben az elveszett gyermekkor, a családi biztonság és az idő visszafordíthatatlanságának szimbóluma is. Már a nyitó-jelenet is – amikor egy tehén áll a valaha volt hálószobában – groteszk képpel érzékelteti az idő könyörtelen munkáját.

A kerítésen nyíló rés – a regény egy másik lényegi motívuma – egyszerre konkrét térbeli elem és sokrétű szimbólum. Olyan átjáró, amely a valóság látható és rejtett dimenziói közé enged bepillantást. A mű egyik legnagyobb erénye, hogy a személyes történetet esztétikai, nyelvi és filozófiai síkra emeli, így az egyéni emlékezet tapasztalata egyetemes jelentést nyer. A regényben vissza-visszatérő lélektani reflexiók az archaikus görög drámák magyarázó kórusának szerepét töltik be: értelmezik, elmélyítik, és tágabb összefüggésbe helyezik a cselekményt.

„A mélyből feltoluló emlékek nem képzetek formájában mutatják meg magukat. Amikor a belső lelkierő megmagyarázhatatlan szükségyszerűségtől mozgósítva megragadja őket, új életet, új érzelmi irányt szab nekik, kitarja előttük a lét-világ kapuit, új dimenziót teremt nekik a téridőben. Tulajdonképpen rekonstruálja az egyszer megtörténtet, működésbe hozza a szellem mozgatórugóit, rátalál az egyszer megtörténtre. Azt is megfigyelhetjük, hogy az emlék felelevenítését a lelkierő befolyásolja, hat rá, irányítja, érzésekkel, színekkel, kinyilvánítással, szókapcsolatokkal hozza összefüggésbe. Monumentálissá, felejthetetlenné teszi.”

A narráció perspektívaváltásai, az időkezelés finom szerkesztése és a nyelv gazdag rétegzettsége mind azt a célt szolgálják,

hogy az olvasó ne csupán események sorát kövesse, hanem maga is átélje a létélmény (a lét-világ) különböző rétegeit. A *rés* olvasása olyan érzés, mintha egy álomszerű, szinte pszichedelikus világba lépnénk, ahol a költői nyelv muzikalitása fokozatosan egyre mélyebbre vonzza az embert. A szöveg ritmusa egy fülbe-mászó dallamhoz hasonlóan magával ragadja az olvasót, és nem is engedi el, hanem arra ösztönzi, hogy teljesen elmerüljön a sorok között, miközben a gyermekkor traumái sötét árnyakként magasodnak Tamás fölé.

A történet sodró lendületű, áradó és folyamszerű, miközben mélyen lírai, tragikus és megrendítő erejű. Aki bepillant a résen, nem pusztán szemlélő marad: beavatottá válik, és kulcsot kap a régmúlt, a közelmúlt, valamint saját emlékeinek újraértelmezéséhez.

A *rés* többértelmű szimbólum. Jelentheti a kerítés réseit, amelyeken keresztül a narrátor a múltba tekint, jelentheti az idő és az emlékezet közötti szakadékot, valamint az emberben húzódó belső törést is, amely a gyermekkor és a felnőtt lét között keletkezett. Ez a „*rés*” sohasem záródik be teljesen, hanem állandó hiányként kíséri végig az életet.

Műfaját tekintve a regény rendkívül összetett, mozaikszerű alkotás. Az egyes darabokból maga az olvasó rakja össze a teljes képet, miközben óhatatlanul saját tapasztalatait és emlékeit is rávetíti a történetre. Éppen ez a nyitottság és értelmezői szabadság teszi a művet egyszerre személyes és egyetemes olvasmánnyá.

A mű egyik legfontosabb sajátossága, hogy a cselekményt folyamatos filozófiai reflexiók szakítják meg. A regény elején olvasható Maurice Merleau-Ponty-idézetek előrevetítik azt a fenomenológiai szemléletet, amely végig meghatározza a szöveget: a múlt nem lezárt idő, hanem a jelen tapasztalatában újra és újra megképződő valóság. Így az emlékezés, a múltidézés olyan alkotófolyamat, amelyben az ember újraértelmezi önmagát.

„Az emlék úgyis csak egyfajta játéktér, ahová naponta ki-megy az ember, és képkockákra bontja a megélt eseményt,

azt, ami magában való és magáért való, tehát benne volt és benne van a látványban, de mégsem tartoztak együvé. Az emlék is energiakibocsátó, hullámokban terjed, akár a fény, hátán cipeli a megismételhető megismételhetetlent, a minduntalan feltörő örök lázadást a létezőben.”

A narrátor személyiségét mélyen meghatározzák gyermekkori traumái. A szigorú, saját világában elmerengő nagypapa az emlékek egyik előhívó kulcsszereplőjének tűnik, míg a dédanya ennek az ellenpólusa: ő lágyabban idézi meg az otthon biztonságával kapcsolatos érzéseket („*Fogtam Mária dédnagyim puha, meleg kezét, és a mennyországban éreztem magam.*”). Nem melleleg, Tamás tőle kapta vallásos nevelését is.

A szerző érzékletesen mutatja be, hogy a gyermeki fantázia miként nagyítja fel ezeket a – néha fenyegető – képeket és hogyan alakít ki egész életre kiható lelki mintázatokat. (Például a vallási élmény Tamásnál nem megnyugvást, hanem egzisztenciális bizonytalanságot eredményez.)

A családi emlékezet különösen hangsúlyos szerepet kap. A nagypapa alakja a stabilitást, a hagyományt és a paraszti világ erkölcsi rendjét is megtestesíti. A diófa alatti reggeli pálinkázás, a dohányvágás, a padláson őrzött könyvek titokban történő lapozgatása vagy a közös munkák mind olyan rituálék, amelyek a múlt biztonságát idézik fel. Ezek a részletek azonban nem pusztán nosztalgikus leírások, hanem egy eltűnő életforma dokumentumai is.

Érdekes ellentétet képez a sikeres felnőtt élet bemutatása. A narrátor Kanadában üzleti sikereket ér el, házat vásárol, anyagi biztonságot teremt, mégis újra és újra arra a felismerésre jut, hogy minden megszerzett vagyon ideiglenes – szabadságot pedig végképp nem ad. Az anyagi gyarapodás nem képes betölteni azt az érzelmi hiányt, amelyet a gyermekkor elvesztése okozott. A regény így kritikusan szemléli a modern fogyasztói társadalmat, amely a boldogságot a birtoklásban keresi. Nem is csoda, hogy „*az ember semmilyen körülmények között nem szabad. A szabadság létdolog, a dőre rögeszménk érzelmi lenyomata.*”

A regény másik meghatározó témája a veszteség. A szülők vá-lása, az édesanyától való elszakadás és a család széthullása olyan alapélmény, amely egész életére meghatározza a főhőst. A szerző különös érzékenységgel mutatja be, hogy a gyermek szemszögéből a felnőttek döntései milyen feldolgozhatatlan következményekkel járnak. A személyes tragédia itt általános emberi kérdéssé válik: mennyiben felelősek a felnőttek a gyermek lelki világáért?

A mű nyelvezete rendkívül gazdag: a konkrét emlékképek – poros utcák, petróleumlámpa, susorkával tömött matrac, padlás, diófa – folyamatosan váltakoznak a filozófiai elmélkedésekkel. Ez a kettősség egyszerre ad érzékletes realitást és elvont gondolati mélységet a regénynek. Ugyanakkor a hosszú mondatok, az is-métlések és a metaforák meditatív ritmust is teremtenek, amely hűen követi az emlékezés hullámmását.

A regény a Böszörményi-életmű egyik meghatározó alkotása, amely a személyes emlékezés folyamatán keresztül ontológiai kérdések felé vezeti az olvasót. Tamás nem csupán gyermekkori élményeit idézi fel, hanem azok utólagos értelmezésére is kísér-letet tesz. Az emlékezés és az arra irányuló önreflexió kettőssé-ge emeli a művet a hagyományos visszaemlékezések fölé és a lét alapvető kérdéseinek vizsgálatává tágítja. Tamás alakjában az aradi gyermek ösztönös érzékenysége és a Torontóban élő értel-miségi elemző gondolkodása találkozik; e két nézőpont egymást kiegészítve teszi lehetővé a múlt és a sors mélyebb megértését.

Összességében *A rés* nem hagyományos, cselekményközpontú regény, hanem inkább filozófiai önéletrajzi vallomás. A személyes emlékekből kiindulva egyetemes kérdéseket vizsgál: az idő múlá-sát, az emlékezés természetét, a szabadságot, a hitet, a veszteséget és az identitás kialakulását. A szerző azt sugallja, hogy az ember önmagát csak a múlt folyamatos újraértelmezésén keresztül képes megérteni, miközben tudnia kell, hogy a múlt soha nem állítható helyre eredeti formájában. Éppen ez az állandó hiány – a „rés” – teszi az életet egyszerre fájdalmassá és mélyen emberivé.

Juhász Kristóf

Madarak és írók

Ritka szerencsés csillagzat alatt született a könyv, amit olvasok. Cím, alcím, borító, grafika, tipográfia és méretezés tökéletesen összhangban mutatkozik. Nyilván megkönnyíti a kiadvány dolgát, hogy Tersánszkyról szól, én meg Tersánszky-rajongó vagyok: a kapuk nyitva állnak. Persze a rajongók már csak olyanok, hogy a kapu nyitva, ám magas a küszöbe! A rajongó szemében a legkisebb hiba is bűnné terebélyesedik – sosem bocsátja meg, ha rajongása tárgyáról valami hülyeséget olvas. Ám ebben a könyvben hiba nincs.

Színes papagájjal, a háttérben szürkésfehérbe mosódó kisebb madárkákkal, valamint jellegzetes madárlábnymok sorával csalogat a borító, címe *Akivel madarat lehetett fogatni*, alcíme *Legenda Tersánszky Józsi Jenőről*. A számos díjjal kitüntetett Acsai Roland író, költő, műfordító, drámaíró a monográfia szerzője. Többműfajúságából fakadó nyitott szemlélete, a tényektől soha nem vadul elrugaszkodó, ám egészségesen szabad asszociációs készsége, vállaltan személyes fölfedezései szövik át a témája iránt érzett mélységes tiszteletét.

Akkora Tersánszky-rajongó biztosan nem vagyok, mint a szerző, legalábbis hozzá képest csak töredékét olvastam az életműnek, idézni legföljebb a *Misi mókusból*, vagy a *Kakuk Marci* köteteiből tudnék – utóbbiak egyikében olvasható kedvenc átkozódásom, amit a mindennapokban is előszeretettel használok: „a ló nyalja meg a meztelen szemedet”!

A kötet címe és alcíme is fantasztikusan találó, rögtön sugallja a két lényegi komponenst, ami miatt Tersánszkyért rajongani le-

het. Az egyik a kedély. Madarat azzal lehet fogatni, akinek olyan víg a kedve.

Mikor most 18 éves fiam annak idején bolyongani kezdett a közoktatás sötét erdejében, a nyíló szemű fiatalok jellegzetes, eszmélő döbbenetével kiáltott föl kötelező olvasmányából: hát csakugyan minden nagy írónk és költőnk beteg lelkű, depressziós, élheteretlen alak volt?

Sommás ítélete jogos: irodalmi pantheonunkban jelentős kisebbséget képviselnek a jó humorú, jó kedélyű, nagy életvágyú karakterek. Nyilvánvaló történelmi okai is vannak, hogy adott érából szinte csak Karinthy, Rejtő és Tersánszky írásain lehet jóízűen nevetni, annak viszont semmilyen megmagyarázható oka nincsen (talán csak a szellemi restség), hogy miért vannak ők alulreprezentálva a közoktatásban is. Ha éppenséggel egy megfelelő monográfia hiánya volna az indok, jelentem: a kortárs olvasók több korosztályához is érvényesen szóló Tersánszky-monográfia előállott!

És még amiért szívünkbe zárhatjuk az egész témát, az bizony a legendáság. Tersánszky legendás figura. Olyan, mint a saját hősei. Közzsájon forgó anekdota róla (ha már az életvágy szóba került), hogy öngyilkossági szándékkal a Dunába ugrott, de menet közben meggondolta magát, és remek fizikumának köszönhetően egyszerűen kiúszott a partra. Ennél természetesen sokkal pontosabban tárgyalja-idézi az esetet Acsai Roland a kötetben.

Mint majdnem-tanárember és szakköri-szabadegyetemi körülmények között ma is praktizáló pedagógus mondom: ha Tersánszkyt akarnék tanítani, minden föltétel nélkül Acsai munkáját használnám tankönyvnek. Stílusa jólesően közvetlen, csevegő, ám minden erőltetettséget nélkülöző. Legendát ír, barangol és fölfedez az életműben, tényekkel és elképzelésekkel játszik, a Tersánszky-életmű fiktív és tényszerű elemeit veti össze és láttatja tágabb összefüggésben az adott korszakkal, illetve más szerzők munkásságával. Egy-egy motívum vagy állatszereplő köré építi föl egy-egy fejezet témáját, például *Az ismeretlen állatos könyv* író című részben:

„Tersánszky rengeteget írt állatokról, ennek ellenére mégsem állatos könyv íróként ismeretes. Az állatvilágon belül különösen sokat írt madarokról. Ezért kezdem (...) egy alig ismert, bár remek madárregényével, a III. Bandika a vészben cíművel. A cím ezt sugallja, mégsem gyerekregénnyel van dolgunk, és a szerző igencsak meglepő hőst választ magának: egy kanárit.

Talán kevesen tudják, de a kanári tartása és tenyésztése Magyarországon is nagy kultúrtörténeti múlttal bír. Vessünk először erre egy pillantást! A díszmadártartás és -tenyésztés úgy európai, mint magyar viszonylatban a kanári tartásával kezdődött, ez a madár rendelkezik tehát a legnagyobb hagyománnyal.”

És innentől szépen haladunk a szélesebb kontextustól az egyre szűkebb mezsgyék felé: a hazai kanáripopulációk kialakulásától a kanárimadarak irodalmunkban való előfordulásán át (szóba kerül többek között Reviczky Gyula, Gárdonyi Géza, Füst Milán, Kosztolányi Dezső, Devecseri Gábor, Áprily Lajos és természetesen közelmúltunk legismertebb madaras szerzője, Tandori Dezső is) egészen Tersánszky konkrét kanárihőseiig. Acsai Roland itt részletesen összeveti Tersánszky szereplőinek jellemzőit s a velük történő eseményeket az olyan realitásokkal, mint a kanárik életkora, szaporodóképessége, fogsághoz való alkalmazkodása. Meglepő tényekkel szembesíti az olvasót valóság és fikció határmezsgyéjén, mikor közli, hogy korántsem csak az írói fantázia terméke egy Bécsben rendezett kanáriéneklő-verseny, melynek fővédnöke Ferenc József volt.

„Német nyelvterületen a kanáriének-versenyek tényleg ekkora ranggal és hagyománnyal bírtak.”

Acsai megfigyelése szerint Tersánszky többnyire jóval kevésbé észrevehető vagy lényegesnek tűnő részleteknél szakad el a valóságtól, például amikor a nagyobb történelmi távlatot átfogó

cselekményvezetés érdekében kanárihőseinek matuzsálemi kort ajándékoz, problémamentes aggkori szaporodással...

S már itt, mikor könyvének még felénél sem járunk, veti föl az egyik, szinte minden alkotó ember (sőt, mondjuk ki bátran: egészséges ember) alapvető létkérdését Tersánszky kapcsán. Ahogy a fejezetcímben is fogalmaz: *Szabadság vagy kalitka?*

„Tersánszky nál – különösen, ha vadállatokról vagy madarakról ír – mindig nagyon fontos kérdéskör a szabadság fogalma. Ezt boncolgatva természetesen nemcsak az állatok szabadságáról, hanem az emberekéről, és ezen belül a saját magáéáról is beszél. Talán furcsa lehet, hogy a »féktelen« Tersánszky a maga szabad gondolkodásával végül mindig oda lyukad ki, hogy a rabság az értékeesebb. Madarai végül mindig rájönnek, hogy a kalitkában nem is olyan rossz az élet, hogy az a rabság voltaképpen nem is igazi rabság.

Mielőtt meglepődne ezen az olvasó, hadd fordítsam le a dolgot: Tersánszky véleményem szerint ilyenkor az úgynevezett magánéleti kalitkákra gondol. Például a párkapcsolatokéra, mondjuk a szerelemére vagy a házasságéra. Ezeket veti össze egy nőtlen, otthontalan, kapcsolatok nélküli ember kalandozó szabadságával, és ilyenkor mindig a biztos társadalmi és egzisztenciális hátteret nyújtó otthon, vagyis a kalitka győz.

Mint látni fogjuk, a kanáriregénynek is ez lesz a csattanója, illetve az egyik síkja a sok közül, mert egy többsikű regényről van szó. Minden díszmadarak tartásával foglalkozó szakkönyv leírja, hogy a madarak nem érzik emberi értelemben vett börtönnek a kalitkát. Erre az a legjobb példa, amikor egy kiszökött madár visszatér a rácsok közé. Ez a visszatérés számunkra azért fontos, mert ez is egy jellegzetes Tersánszky-motívum, hiszen nem egyszer végződnek így madaras történetei.”

A fentiekből remekül érzékelhető a könyv egészének atmoszférája. Afféle irodalmi-kultúrtörténeti nyomozás ez, melyet nyu-

godtan olvashatunk akár megszakításokkal, fejezetről fejezetre is, mint egy folytatásokban megjelenő művet. Melyben nyilván érdemes olykor vissza-vissza is lapozni a korábbi részekhez, hogy összeálljon bennünk Tersánszky emberarcú embereinek és állatainak világa.

Természetesen találkozni fogunk Misi Mókussal, Kakuk Marcival, emlékiratot diktáló szarvasbikával, hős csókával, és persze papagájjal, avagy kajdácscsal is.

Nem új keletű probléma, hogy létezik egy roppant élvezetes szűrkezóna az internetes korszak (többnyire) zsibbasztóan jópofáskodó blogger- és vloggerstílusa, meg a tudományosság elérhetetlen magasának (megint csak többnyire) műalkotásként élvezhetetlen, fennkölt stílje között. Ezt a szűrkezónát nevezzük körülbelül tudományos ismeretterjesztésnek. A titulus persze nem az igazi, hiszen tudományos ismeretterjesztést művelt például Umberto Eco is, meg a *Nagy Dinoszaurusz Képeskönyv* is.

Talán mondani se kell, hogy Acsai Roland könyvét inkább Umberto Eco munkásságával érdemes tágabb viszonylatba állítani. A több témában is megmutatkozó, széles körű műveltség, a munka tárgya iránti alázat és rajongás, az őszinte kíváncsiság, a bátor szellemi kalandozás ritka szellemi ínyencséggé teszi az *Akivel madarat lehetett fogatni* című könyvet. A könyv épp annyira monográfia, mint egy korszak irodalomtörténete, vagy épp betekintés egyes házikedvencekkel való viszonyunk művelődéstörténetébe.

Egy boldog, párhuzamos világban ezt a könyvet minden iskolában ismerik.

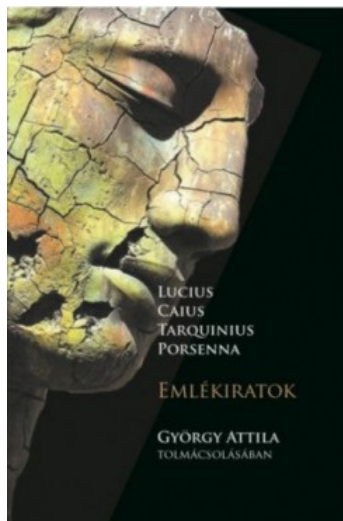
Farkas Alíz

Porsenna, a szűkszavú krónikás

György Attila 2018-ban Budapes-
ten megjelent kisregénye a mintegy
kétezer évvel ezelőtt önálló létezését
elvesztő, a latin tengerbe olvadó
etruszk civilizáció egyik prominens
képviselőjének lelkivilágába, gondolataiba
kalauzolja el az olvasót.

Középkori névtelen krónikások-
ra emlékeztető módon az író szerint
hátrébb lép, és a halála után kétezer évvel
szülőföldjére visszalátogató Porsenna első
személyes emlékeztetését, életről és
halálról való elmélkedését tolmácsként
közvetíti az olvasónak. Porsenna
személyes történeteinek keresztül egy
régvolt civilizáció ragyogásáról és
elmúlásáról, majd lelki (vagy tán valódi?)
rokonság révén egy másik civilizációban
való újjászületéséről és a megmaradásért
vívott küzdelmeiről értesülünk. Kétezer
évvel később, amikor Porsenna végiglátogatja
annak a civilizációnak a fontosabb
helyszíneit, amelybe beleszületett és
amelyben életét leélte, már történelmi
bizonyosság az, amit életében még nem
tudhatott: hogy az etruskok, rasennák,
türrhének sorsa végérvényesen
bevégeztetett. Ám az ősi sírhelyek
kőszobrai, faragott szarkofágjai
hűen őrzik rég elporladt rokonok,
barátok arcvonásait, a kerámiatárgyakat
a hagyományoknak megfelelően továbbra
is piros-feketére festik a vidéken, és a
szembejövő emberek egy-egy pillantása,
mozdulata, gesztusa kései utódra vall,
és arra, hogy ők maguk is felismerik a
hazalátogatót.

A két istenöltő (ahogy a szerző nevezi a
kétezer évet) távlatból megfogalmazott
reflexiók különleges módon elegyítik egy

szertefoszlott világ szereplői és eseményei feletti nosztalgiát az etruszk civilizáció eltűnését már történelmi tényként elfogadni kénytelen, de annak okait makacsul kereső emlékiró filozofikus elmélkedéseivel. Józan paraszti ésszel felfogható, hétköznapi cselekvésre ösztönző filozófia ez, amelyen érződik, hogy hosszú folyamat eredményeként csapódott le egyszerű, lecsupaszított igazságokból álló életböccsességgé. Különféle narratív eszközök használatával gondoskodik arról az elbeszélő, hogy az egyetemes emberi lényeket megragadni próbáló, általánosításba hajló gondolatokat hordozó könyv ne váljon pusztá aforizma-gyűjteménnyé. A helyenként nyers őszinteséggel megfogalmazott ki nyilatkoztatásokat minden alkalommal nyomban megkérdőjezi egy „majdnem” vagy „talán” szócskával, amely kétértelművé teszi a mondanivalót. Az egyéni és a közösségi halálélmény elbeszéléséhez illő emelkedett hangvételt folyamatosan kijózanító, az olvasót a hétköznapi létállapotba visszahúzó megjegyzésekkel ellenpontozza. A fenkölt komolyságnak és a humornak az állandó összefonódása, egymásba játszása ironiával és önironiával telíti a szöveget.

A könyvborítón kibontakozó kerettörténet szerint az etruszk Lucius Caius Tarquinius Porsenna emlékiratait olvashatjuk magyar nyelven, György Attila tolmácsolásában. Ám ahogy beljebb ássuk magunkat az elveszett etruszk civilizáció történetébe, a mesélés többszólamúvá válik. Porsenna mellett szót kapnak a kései utódok is: előbb az unoka, ifjabb Lucius, Róma harmadik királya, majd a szépunoka unokája, Lucius Caius Tarquinius, aki a latinságban fokozatosan feloldódó etruszk civilizációt hátrahagyva visszatér keletre, ahonnan ősei valaha elindultak. Ebbe a hangáradatba vegyül bele egyre erőteljesebben egy másik hang, a tolmácsé, aki a regény folyamán fokozódó intenzitással világít rá egy rég eltűnt civilizáció és egy ma élő kis nép sorsa közötti analógiákra. A mesélő és a tolmács szorosan összefonódó hangjába intertextuális visszhangként olvadnak bele népdalokból, versekből, himnuszokból kiragadott részletek – megannyi vitatkozó, feleselő, vagy éppen gúnyosan fütytyentő hangocska. Az ily mó-

don kialakuló polifóniából a narrátor több ízben is megszólította – barátnak és sorstársnak tekintett olvasó hangja sem hiányozhat: egy fejezet üres oldalai várják csendes nyugalommal, hogy az olvasó saját érzéseivel átítassa, gondolataival telegondolja. Az emlékiratok szövegének többszólamúságát tovább gazdagítja a nyelvi kódváltás (a kisregény elé illesztett latin nyelvű mottó) és a magyar nyelven, de latin betűk helyett etruszk rovásjegyekkel írott fejezet és fűlszöveg.

A sokszólamú, sokszínű szöveget szövőmesterhez illő akkurátussággal fésüli össze a mesélő. A bevezető, *(nem is fontos)* címet viselő fejezetben kiemelt mondatok, félmondatok, szószerkezetek lesznek a láncfonalak (a hosszanti szálak a szövőszéken), ezek képezik a kisregény vázát, határozzák meg hosszát és formáját. Hús szál láncfonalba szövi bele az író a különböző hangokon elbeszél emlékeztetéseket, egyéni és közösségi sorsot érintő reflexiókat, okokat és miérteket firtató kérdéseket és a jövőbe vetített beletörődést és reményt.

György Attila műfajilag talán leginkább történetírói metafikciónak tekinthető kisregényének jellegzetes stílusát a személyes életérzésre és az írás aktusára is kiterjedő önreflexivitás, a parodisztikus hatást keltő intertextualitás, valamint a fenséges és a profán, a komoly és a humoros tartalmak állandó egymásba fordulása határozza meg. Az „Emlékiratok” egy népét és kultúráját őszintén szerető, annak jövőjét féltő aggodalommal fürkésző író élvezetes stílusban elbeszél történetét: „Elveszünk? Nem. Búvópatakként bukkanunk újra és újra, idegen népek és idegen vidékek között: hiszen mi istenek vagyunk. Csak éppen senki sem imád: de erre nem is vágyunk. Vagyunk. Vagyunk. Vagyunk *(na, jó, semmi fontos: nem ragadtatom el magam)*.”

Gáspár Ferenc

Atya, fiú és...

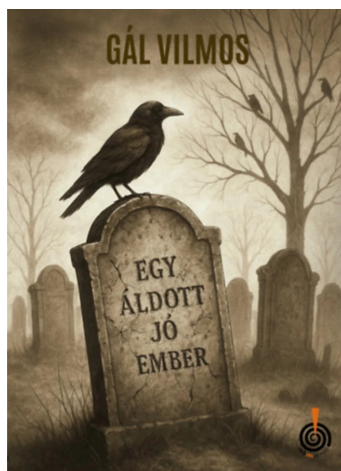
„Te soha ne üss először” – mondták a szüleim gyerekkoromban –, „de üss vissza, ha bántanak!”

Nem volt jó tanács. Saját bőrömon kellett megtapasztalnom, hogy rendszerint az nyer, aki először üt – és nagyot üt. A világ rohadtul igazságtalan, és tudjuk, hogy oda kellene tartanunk a másik orcánkat is, ám mégis jobban tesszük, ha a fejünket és a gyomrunkat védjük. És ha valaki csúnyán néz ránk, akkor ütünk. Különösen abban a kemény újpesti világban, ahol felnöttem. Persze van egy másik megoldás is: a futás, amely, mint tudjuk, szégyen, de hasznos.

Gál Vilmos könyvének, az *Egy áldott jó ember*nek az egyik főszereplője, a Balinak hívott fiú sem akar elsőnek ütni, az apját pedig kiváltképpen nem, de egy idő után mégis megteszi. Meg kell tennie, mert az apa a világot fenyegeti. A családja, amely a saját egzisztenciával még nem rendelkező fiatalember számára maga a világ.

A történet mozgatórugója azonban egészen hétköznapi: az alkohol. Az „áldott jó ember”, akiről látszólag a regény szól, az elbeszélő apja, aki egyszerű, vidéki családból származott. Paraszt, írhatnám, ha ez a főnév jelzőként működve még ma sem jelentene valami megvetett, rosszat.

Közhelyszámba megy, de nem lehet elégszer leírni, mennyi ősi tudás birtokában volt a föld népe, mennyire együtt élt a természettel, és mennyi jót és szépet tudott kihozni a földből. Abból, amit a föld adott. És amit a múlt század farizeusai szisztematikusan leromboltak, tönkretettek, s mára ennek a régi világnak csak itt-ott fedezhetők fel a nyomai.

A fiú, aki a városból érkezik, hogy apja temetését intézze, maga is rácsodálkozik arra, miért nem jönnek a tehenek hazafelé az utcán, miért nincs begyűjtva a „búbos”, miért sivárabb, üresebb ez a világ, mint gyermekkorában. Először, amikor megkóstolja az artézi kút vizét, minden változatlanak tűnik – „ugyanolyan savanyú, mint régen” –, de aztán lassan felsejlik a valóság. Hiába biztatja magát, hogy „Semmi sem változott”.

A legalapvetőbb változás persze az apa hiánya. A családját szóban és tetteleg is bántalmazó apáé, aki még az első sztrókja után is kiabált velük, hogy „hulladék!”, akitől az egész család rettegett, és akit mégiscsak szerettek. Szerették, mert ő volt a családfenntartó, mert apró termete ellenére erős volt, tudott dolgozni, állatokat tartott, autókat és minden mást szerelt, és két alkalommal kiállt a fia mellett is. Egy életen át ez a két alkalom ugyan nem sok, de aki örökösen csak ordító hangon kap szemrehányásokat, abban megmarad ez a két eset. Mégiscsak lehetett benne bízni.

Az egyik, amikor az elbeszélő szakközépiskolás korában belekeveredik egy tolvajbandába. Nem nagy dolgokat lopnak, csak közértebből csokit, „kétdekás rumot”, „ilyeneket”. És egyszer elkapják őket. Jegyzőkönyvet vesznek fel és értesítik az apját. És akkor a részeges, sokszor minden ok nélkül üvöltöző ember egészen normálisan reagál:

„Mi van, nincs pénzed csokira? Máskor szóljál, adok, de ne lopj, mert legközelebb kirúgnak. Ha megígéred, hogy nem csinálsz tovább, elfelejtem. A betyár mindenedet! Persze, megígérted. Ennyi volt. Soha többet szóba nem hozta ezt az ügyet. Ezért akkor igen hálás voltam neki.”

A másik eset, amikor a fiú arra célozgat, hogy milyen jó lehet cigarettázni. Erre az apa kér neki egy szálat a munkatársától és ráparancsol, hogy szívja végig.

„...nem ízlett, sose szoktam rá.”

Ám a két eset kivételével minden rosszul sül el otthon. Még az is, amikor bunyózni tanítja a fiút, bokszesztyűt húz a kezére, ő pedig szabad kézzel védekezik.

„De közben folyamatosan a szemembe nézett.... az elején még normálisan... de amint belelovallta magát a bunyóba (a nyolcéves fiával), úgy kezdett egyre furábbá válni a tekintete. A végén már féltem ránézni, mert úgy szuggerált, mint egy mániákus gyilkos. Teljesen transzba esett, úgy éreztem, már nem engem (a fiát), hanem egy ellenséget lát maga előtt. Örület és gyűlölet égett a szemében... azon a ponton mindig elsírtam magam... Ő meg nem értette, mi a fasz bajom van. Anyámasszony katonája! Mennyé, tanuljál főzni, kis buzi!”

Lassan rájövünk, hogy nem is az apa a regény főhőse. Az igazi hős a fiú, a mesebeli legkisebb. Ebben a történetben csak egy, az idők során a sok bántástól megbolondult nővére van. Ő az, aki a rengeteg gonoszság és megaláztatás ellenére sikeresen jön ki a bajokból. Egyetemet végez, rendes állása lesz, és csak azon csodálkozik, hogy a temetésen a lelkész miért nevezi áldott, jó embernek az apját. Az apát, aki mindenkivel összeveszett, aki még az elbeszélő édesanyját is megverte, és akivel neki – a már felnőtt fiúnak – is meg kellett verekednie.

Csak az nem jut eszébe, hogy vajon miért lett ő történelem szakos az egyetemen. A regényben a fiú nem beszél erről, viszont számos dőlthetős betétben idézi apja történeteit a múltból, a kubai rakétaválságról, az 1968-as csehszlovákiai bevonulásról, nemkülönben az apai nagypapa meséit az orosz katonákról és egyebekről. Meg olyan hőstettekről, amikor az apának még fiatal fiúként, tizennégy évesen egy börtönviselt juhással kellett egy egész nyájat elterelnie a tiszaháti falujukból Mohácsig. Mindezt a legkeményebb ötvenes években, közvetlenül a forradalom után, 1957-ben.

„Háromszáz kilométer volt az út. Egész nyáron mentünk, és a szabad ég alatt háltunk.”

A durva és indulatos apa, a férfi, akitől az egész család retteg, mégiscsak tett valami jót. Akaratlanul is elhintette a magot, belesöpögtette a történelem s főleg a magyar történelem szeretetét a fia szívébe.

És mégis meg kellett ütni. Akkor, amikor már annyira elszállt az agya, hogy a feleségét, a fiú, Bali édesanyját is bántotta. És Bali akkor már húszéves volt. Már nem a kisgyermek kesztyűzött az apával. Erős volt. És elsőnek ütött.

A szerzőtől megszokott feszes tempóban és kiváló stílusban megírt regény nemcsak irodalmi, hanem szociográfiai és pszichológiai szempontból is figyelemre méltó elemzési lehetőségeket kínál.

Muth Ágota Gizella

Zene és divat kéz a kézben

Már a könyv címe is vidám oximoron (*Mozart bikiniben*), a játékos alcím (*Zeneszerzők viselt dolgairól*) pedig kettős értelmet hordoz: a ruhaviselet mellett az emberi titkokra is utal. A piros-feketébe öltöztetett lapok előre jelzik, hogy nem mindennapi olvasmányban lesz részünk. Bősze

Ádám sajátos csipkelődő stílusában rövid divat- és zenetörténeti áttekintést ad a keresztény egyházi zene kezdeteitől a 20. századi modernig, miközben szélesre tárja a legnagyobb komponisták ruhásszekrényét, divathóbortjaikat is bemutatva. Természetesen Bősze mondanivalója nem merül ki a zenei hírességek ruhatárának taglalásában, könyvét zenetörténeti utalások és apróbb műelemzések is gazdagítják, némi szociológiai háttérrel. A tartalomjegyzék maga is egyes ruhadarabokra (*Csuhában, Turbánban, Talárban* stb.) utal, amelyeket az olvasó majd részletesen megismerhet. A fejezetek előtt zeneszerzőket ábrázoló képek érzékeltetik a korszak divatját és hangulatát. E sokrétű, szórakoztatóan komoly kötetről nehéz lenne kritikát megfogalmazni, inkább nézzük, milyen érdekességekről olvashatunk!

Zenéről és öltözködéskultúráról

Bősze Ádám jól érzékelteti könyvében, hogy a letisztult egyszerűség és a néha már túlburjánzó pompa mennyire kéz a kézben jár a zene és a divat világában. Megfigyelhetjük a puritanizmus és

a pompakedvelés korszakonkénti, szinte törvényszerű váltakozását. A misztikus, meghitt egyházi zene egyszerű ruházatot kíván, de miután belép a világi muzsika, az öltözködéskultúra is átalakul. Bősz a középkor zenéjével indít, egykori bencés szerzetesként autentikus leírást és magyarázatot ad a Szent Benedek Regulájában szigorúan meghatározott öltözetéről, a köznapi ember számára rejtélyes ruhadarabokról (kukulla, tunika, skapuláré...), amelyek mindegyike jelképes értelmet hordoz. Továbblepve a reneszánsz világi zene kifinomult, örömet sugárzó dallamainak körébe, az öltözködés is sokkal szabadabb lett: „...nem tudni, hogy herceg, nemes, szabad polgár vagy kézműves valaki, mert megengedett dolog, hogy mindenki saját kedve szerint öltözködjék.” A harmonikus és nyugalmat árasztó zenét fokozatosan kiszorította a barokkra jellemző bonyolult, túldíszített muzsika, és vele együtt a pompázatos ruhaköltemények. Ekkor már versenyben állt egymással az egyházi és a világi zene. A királyi és főúri palotákban megszülettek a zenés-táncos darabok, majd ezekből a balett és az opera. Az extravagáns ruhákkal kapcsolatban elég csak a Napkirályra, XIV. Lajosra gondolnunk. A barokk túlkapások lecsengésével újra egy egyszerűbb, polgári kultúra lépett színre, amely kissé visszafogta a divatot, és a zenét a klasszikus, lágyabb dallamok irányába terelte. A XX. századi szimfonikus zene és a divat azonban már nem hat egymásra.

Zeneszerzők és zenészek társadalmi helyzetéről

A középkori zsoltárok szerzőiről nem sokat tudunk, általában nem maradt fenn a nevük. A szerzetesrendek külön világot alkottak, a többi egyházi központ egy-egy uralkodó fennhatósága alá tartozott. A templomokhoz iskolák társultak, és szigorú rend szerint működtek. A korai keresztény egyházi iskolák gyerekeinek napi foglalatosságához hozzátartozott a kóruséneklés. A reneszánsz egyes kiemelkedő zeneszerzőiért már versengtek a főúri udvarok. Ilyen volt a francia-belga születésű Josquin des Prez

vagy a „reneszánsz zeneszerző mintaképének” számító Lassus (Orlando di Lasso), de a Napkirály kedvelt zeneszerzője, Lully is, akinek már saját zenekara volt. Bősze kiemeli az 1685. évet, a barokk zene három óriásának (Händel, J. S. Bach és Scarlatti) születési dátumát. Az udvari zenész státusza sokáig fennállt. Megtudjuk, milyen volt az élete egy király vagy egyházi méltóság szolgálatában álló muzsikusnak Angliában, Itáliában, Franciaországban vagy éppen Mátyás királyunk udvarában. Milyen ruhában jártak, milyen megbecsülést kaptak, életük mennyire függött uruktól és alkalmazójuktól, aki nemcsak zenét rendelt tőlük, de öltözködésüket is meghatározhatta. A korai klasszika zeneszerzőinek életét jól példázza Haydn, aki az Esterházyak szolgálatában állt, és „belső tisztviselőnek” minősült. Uniformisban kellett megjelenie, és a hercegek pontosan meghatározták a zenekarvezető komponista és zenészeinek öltözködését: „...gondoskodjék (...) arról is, hogy nemcsak ő maga, hanem mind a hatáskörébe tartozók is mindig tisztán, az előírásnak megfelelően, fehér harisnyában, tiszta fehérneműben, rizsporosan, copffal vagy vendég-hajjal, de mindenesetre egyöntetűen mutakozzanak.” Haydnt a szerző kora „igazi celeb”-jének nevezi, akinek muzsikájáért egész Európa rajongott, azonban ő még udvari muzsikus volt, Mozart személyében viszont már megjelent az önálló zeneszerző, akit nem kötött holmi „tisztviselői státusz”. Beethoven pedig a klasszicizmus korának első igazi polgára.

Tonzúra, paróka, varkocs – a hajviseletről

Bősze Ádám beleszővi könyvébe a „kötelező” hajviseleteket és ezek alakulását is, a szerzetesek tonzúrájától a barokk kor parókakölteményein túllépve a már egyszerűnek számító copfig. Humoros idézeteket is olvashatunk a hölgyek elképesztő parókáiról. Egy 1775. évi német újság apró híre a párizsi hóbortról: „...a hölgyek (...) egy egész kertet hordanak a fejükön (...) és egész tájképeket viselnek: az egyik egy falut visz a fején, a másik egész erdőt,

megint másik tágas mezőt vagy hidat, vagy éppen szélmalmot.” Haydnnak még varkocsban (copfban) kellett hordania a haját, de Beethoven már nem nagyon törődött ezzel. A vendéghaj azután ki is szorult a divatból.

Zenészek ruháiról és zenészek a ruhákról

Igencsak vicces képet kapunk a legnagyobb komponisták kedvelt ruhadarabjairól és divattudósításairól is. A Mozart családban fontos volt a divat. Mozart papa a gyerekek (Wolfgang és Nannerl) párizsi és londoni fellépéseinek idején írt leveleiben a korabeli divatról is tudósítja feleségét: „Nincs olyan hölgy, aki kalap nélkül menne ki az utcára, igaz, a legkülönbözőbb fejfedők vannak itt: egész kerek, hátul összekötött, atlaszból, szalmából, taftból stb.”

W. A. Mozart felesége szerint a zeneszerző „...sokra tartotta a szép ruhákat, a csipkéket és az óraláncokat.” Nem kis feltűnést keltő piros frakkja is híres volt. A „lezser” Beethoven azonban nem sokat adott a divatra, hanyagnak írják le a kortársak. Korai süketsége rányomta bélyegét viselkedésére, életvitelére, hangulatára. Bösze F. A. von Klöber festőművészt idézi Beethoven ruházatáról és körülményeiről: „...lakása nagyon egyszerű volt, ahogyan egész lénye. Ruházata egy világoskék frakkból, gombjai sárgák, egy fehér mellényből és kendőből állt, az akkori divat szerint, de nem igazán fordított rá figyelmet...”

A romantika közkedvelt zeneszerzője, Felix Mendelssohn viszont nagy gondot fordított saját megjelenésére: „Ebben a pillanatban egy gyönyörű új nyakkendő van rajtam, amit Jette nénitől kaptam, és magam kötöttem meg, Eichthal segítsége nélkül, olyan újmódi, kecses csomóval, hogy elámultam!” Utazásai során szintén szívesen tudósította családját a divatról.

V. Ferdinánd 1830. évi magyar királlyá koronázását látva a magyar főurak öltözkékéről így áradozik: „Egy vagy hatvan mágnásból álló menet érkezett, mindegyikük ugyanabban a fantasztikus

pompában (...) Az egyik színesebb és gazdagabb, mint a másik (...) Utánuk a Magyar Gárda következett Esterházyval az élen. Káprázatos briliánsok és gyöngyös hímzés díszítette öltözetét, hogyan is önthetném szavakba.”

Az öltözködésbeli szélsőségeket a korszak zenészei közül Clara Schumann, Liszt Ferenc és Richard Wagner képviselte. Schumann felesége, Clara, korának híres virtuóz zongoristája, férje halála után csak feketét viselt. A nála is virtuózabb zongorista és zeneszerző, Liszt Ferenc ünnepelt világfi régi vágyát váltotta valóra, amikor 1865-ben felvette az egyszerű reverendát, amit aztán haláláig le sem vetett, míg veje, Wagner fejedelmi öltözkéről és pompakedveléséről volt híres. Több levelében írt ruhákról; az utcán bársonytalárban, otthon selyemköntösben járt, és szekrényének mélyén ott lapult kedvenc rózsaszín selyemalsója.

Bartók Béla öltözködésében az egyszerűség híve volt, de a millennium idején fellángoló nemzeti érzés őt is magával ragadta, és magyar zsinóros ruhát csináltatott. A különc francia zeneszerző, Erik Satie nem sokat adott a divatra, inkább zsebkendőket gyűjtött.

Balettről és balettcipőről

Szerzőnk kitér a híres balerinákra és az őket nyomorító balettcipő átalakulásának történetére is. A maihoz hasonló, az orr résznél kibélelt spicc-cipő 1820 körül alakult ki, addig csak lábujjhegyre emelkedve táncolhattak a balerinák, ami elég nagy megerőltetésbe került, és az ujjaik torzulásához vezetett. Visszatérve a balett kezdeteihez, már Lully, a Napkirály zeneszerzője számos pompás táncjátékkal örvendeztette meg urát, amelyekben maga XIV. Lajos szereplőként is szívesen részt vett. Bősze szól még a Gyagilev vezette Orosz Balett 20. század eleji parádés párizsi fellépéseiről, amelyek elbűvölték a közönséget ötletes, színes jelmezeikkel és díszleteikkel, valóságos „kultúrsokkot” okozva. „Viharfelhő selyemnadrágok táncoló félholdakkal, meztelen há-

tak lapockáin arany pillangók, orrszarvú papucsok (...) lehet-muszlin és pára-tüll áttetsző nadrágok...” (tudósítás a Seherezá-dé előadásáról).

Az orosz fellépőruhák a kor híres tervezőjét, Coco Chanelet is megihlették. A szerző hozzájuk képest elszürkültnek véli a mai operaszínpadokat.

Bösze Ádám könyvét nehéz lenne műfajilag kategorizálni, ő maga is egyedi jelenség, sokoldalú egyéniség, a klasszikus zene nagykövetének is nevezhetnénk. Könyveinek célja, hogy ezt a sokak számára nehezen emészthető műfajt és művelőit ember-közelbe hozza. Jelen, zenetörténettel összekapcsolt humoros divattörténeti eszmefuttatása nemcsak kellemes olvasmány, de a muzsika közvetlen élményét is kínálja azoknak, akik a mellékelt QR-kódos betéteket meg tudják hallgatni. A személyes emlékekkel is gazdagított kötetben fény derül a legnagyobb komponisták öltözködési szokásaira, titkaira, emberi gyengeségeire, hiszen ők is halandók voltak. Az első látásra kissé frivolnak tűnő könyv többoldalas irodalomjegyzéke komoly kutatómunkáról árulkodik.

Rimóczi László

Egy halhatatlanná írt szuperkém

„....A nevem Bond. James Bond.” – Örök férfitoposz, nők vágyálma, pedig a titkos ügynök eleinte csak regényekben ügyködött, akciózott, menekült és vetődött. A jó öreg 007-es idealizált stíluselemekből összerakott figurája szinte már nevetségesen eszményi és túláradóan heroikus, ezért az egyik legtöbbet parodizált karakter is. Egzotikus kalandjai, kifogástalan eleganciája, kaszinórajongása, képtelen kütyüi és valamennyi visszatérő, pojácás szokása tömegeket csalogatott a mozikba. Ám azt is meg kell jegyeznünk, hogy legalább annyira jelentős szerepük volt a mellette domborító nőknek is, mint a főszereplőnek, hiszen attraktív megjelenésükkel elbűvölték a nézőt, még akkor is, ha olykor röhejes neveken futottak (Pussy Galore, Mary Goodnight), és az is kijelenthető, hogy az általuk megformált női karakterek maradandóak lettek – arról nem is szólva, hogy a női ellenpólussal jelentősen hozzájárultak a James Bond-franchise sikeréhez.

Az eltiporhatatlan Bond-brand és a bravúrosan megvalósított blockbusterek árnyékában azonban elhalványul az a tény, hogy ezek a kalandok bizony regényekből születtek, melyek szerzője Ian Fleming – akinek egyébként mostanában volt a születésnapja. Az igen termékeny szerző összesen 14 James Bond-regényt és két novelláskötetet írt, viszont eddig jóval több film készült ezek alapján: a hivatalosan számon tartott James Bond-filmsorozatból eddig 26 mozifilm létezik – ha a két nem hivatalos feldolgozást nem számítjuk bele, az 1967-es *Casino Royale*-t és az 1983-as *Soha ne mondd, hogy soha* című részt. De hiába jelenik meg Fleming neve az ikonikus főcímdalok alatt, a pisztolycsöveken és briliánsokon pikánsan vonagló, ledér nők elterelik róla a figyelmet.

Tehát most forduljunk el egy pillanatra a mozivászonról, és helyezzük a fókuszba a szerzőre, aki nem csupán egy brit művészlé-

lek volt, aki négy fal között álmodozott különböző kalandokról. Fleming a második világháború alatt a brit haditengerészet hírszerző alakulatánál dolgozott, részt vett a GoldenEye (ismerős cím?) hadművelet tervezésében, valamint két hírszerző egység, a 30. rohamegység és a T-Force létrehozásában és felügyeletében. A Bond-regények háttérét, világképét, részleteit és mélységeit háborús szolgálatából merítette, íráskészségét pedig újságírói karrierje során csiszolta.

Fleming 1952-ben, 44 évesen írta meg első Bond-regényét, a Casino Royale-t, amely annyira sikeres lett, hogy utánnyomásra volt szükség. 1953 és 1966 között tizenegy Bond-regény és két novelláskötet született, melyek középpontjában James Bond, a Titkos Hírszerző Szolgálat (közismertebb nevén MI6) tisztje állt, akit 007-es kódszáma feljogosított az ellenség nyílt színi likvidálására. Emellett a Királyi Haditengerészet Önkéntes Tartalékos Hadseregének parancsnoka is volt. Azóta a Bond-történetek minden idők legkelendőbb szépirodalmi könyvsorozatai közé tartoznak, és több mint százmillió példányban keltek el világszerte.

Fleming a Haditengerészeti Hírszerző Osztálynál töltött ideje alatt megismert helyzetekre alapozta alkotásait, a vele készült interjúkban pedig elmondta, hogy Bond kommandósok és titkos ügynökök típusjegyeinek keverékéből született. Közöttük volt a testvére is, Peter, akiért rajongott, és aki a háború alatt Norvégiában és Görögországban a frontvonal mögötti műveletekben vett részt. Bond külalakját Hoagy Carmichael amerikai zenésről, énekesről és színésről mintázta, ám Fleming saját külsejének egyes részletei is észrevehetők a Bondról alkotott leírásokban.

További „modell” volt Conrad O’Brien-french hivatásos kém, akivel Fleming az 1930-as években Kitzbühelben, síelés közben ismerkedett meg; Patrick Dalzel-Job brit katonatiszt; valamint Bill „Biffy” Dunderdale, az MI6 párizsi állomásvezetője, aki a csillogás és luxus megszállottja volt: arany mandzsettagombokat, kézzel készített öltönyöket viselt, és imádta, ha Rolls-Royce-szal fuvarozták. Mintaként szolgált továbbá a szerb Duško Popov, az

MI6 kettős ügynöke, aki emellett ügyvédként és üzletemberként is tevékenykedett; a második világháború alatt dezinformációkat továbbított a németek és a britek között, miközben időnként diplomátának is álcázta magát.

Mindemellett Fleming számos saját tulajdonsággal is felruházta Bondot, de a regényekben olvasható általános utalások többnyire sötétnek és kegyetlenül jóképűnek ábrázolják, és végül a mozivászonra is ezekkel a jellemzőkkel került.

Első öt könyvéért (*Casino Royale*, *Élni és halni hagyni*, *Holdkelte*, *Gyémántok az örökkévalóságig és Oroszországból, szerezettel*) Fleming széles körben pozitív kritikákat kapott. Ez 1958 márciusában kezdett megváltozni, amikor Bernard Bergonzi a *Twentieth Century* című folyóiratban támadta munkásságát, mondván, hogy az „erősen hangsúlyos szadomazochista vonásokat” tartalmaz, és a könyvek „etikai értékek teljes hiányát mutatják”. A cikk Fleminget kedvezőtlenül hasonlította össze John Buchannel és Raymond Chandlerrel, mind erkölcsi, mind irodalmi kritériumok alapján. Egy hónappal később megjelent a Dr. No, és Fleminget a kritikusok valóságos falkája vette körbe és szedte ízekre. A legkeményebb recenziót Paul Johnson, a *New Statesman* munkatársa fogalmazta meg, aki a „Szex, sznobizmus és szadizmus” című kritikájában azt írta: „kétségtelenül a legocsmányabb könyv, amit valaha olvastam. Mire a harmadánál jártam, el kellett fojtanom egy erős késztetést, hogy eldobjam.”

Ám Fleming művei minden kritikust túléltek, és igazolták, hogy a szerző jó úton járt. Szinte borítékolható volt a regények megfilmesítése, mivel Fleming meglehetősen forgatókönyvszerűen és plasztikusan írt, és amellet, hogy e műfaj – tematikai besorolását tekintve – amolyan akcióponyva, szépirodalmi sorok is megcsillannak köteteiben, melyekből az örökké visszatérő elemek, a jellegzetes egymondatosok, a bizarr karakterek és a kripli főgonoszok végül is kifejlődtek és megjelentek a filmekben. A minden epizódban ismétlődő „becsípődések” pedig szinte már várt elemek: úgymint a nélkülözhetetlen szuperkütyük mustrája Q laborjában, vagy az a jelenet, amikor Bondot kelepcébe csal-

ják, és miközben az ellenség faggatja, kilátástalan helyzetéből mégis játszi könnyedséggel – vagy épp logikátlanul – szabadul.

Az eltelt idők során Bond is fejlődött, árnyaltabbá és teljesebb karakterré vált, azonban a legutóbbi filmekben számos játékszerét és technikai vívmányát tovább kellett fejleszteni, mert ami a regényekben még korszerű volt és hatékonyan működött, az a mai filmekben már elavultnak tűnt volna. Ezzel párhuzamosan szükséges volt renoválni Bond alakját is, így a mai változatai lazábbak, és az elődök sokrétű kifinomultságából sem sok maradt meg bennük; azt pedig nem látni még, milyen irányba viszi majd a trend a soron következő 007-eseket. Mert a széria jó darabig nem fog véget érni, és hogy Bond még sokáig eladható legyen, újra és újra fel kell fedezni a figurát, más-más oldaláról megragadni, ugyanakkor azokat a bevált paramétereket is megtartani, amelyek Bondot Bonddá teszik.

Szóval James Bondnak lenni olyan rangos szerep, amely képes elhelyezni a mozitörténelemben egy feltörekvő színészt, Fleming regényei pedig jóval többek egyszerű strandolvasmányoknál.

Rimóczi László

Egy mesevilág belső törvényei

Amikor nekilátok egy recenziónak, mindig elképzelem előtte azt a szobát, ahol az adott mű születhetett. Bár Varga Melinda nem kizárólag meseíró, ezúttal mégis potenciális meseíróhoz – ha létezik egyáltalán ilyen státusz – illő szobát képzeltem el neki. Ez egy olyan hely, ahol a hétköznapi tárgyak már régóta tudnak valamit, amit az emberek még nem. Egy meseíró szobája nem attól lesz meseszerű, hogy tele van tündérekkel, plüsskoboldokkal vagy porcelán unikornisokkal, mert ez egy olyan szoba, ahol először a csendet veszi észre az ember. De nem azt a csendet, amelyben nincs hang, hanem azt, amelyben minden tárgy türelmesen várja, hogy sorra kerüljön. Az íróasztal nem nagy. (A nagy íróasztalok túl sokat akarnak.) Ez inkább egy olyan asztal, amelynek sarkai lekoptak az évek alatt, mintha lassan csiszolták volna a szavak...

Varga Melinda *Szellőcske* című kötete jóval túlmutat a hagyományos mesekönyv keretein. Egy nagyszabású, ciklikus felépítésű gyermekregény, amely saját mitológiát alakít, miközben a klasszikus tündérmese, a fantasy, a görög mondavilág és a mai ökológiai szemlélet elemeit egyetlen koherens világba rendezi. Már a nyitó fejezetek érzékeltetik a szerző tudatos világteremtő szándékát: a cselekményt áthatja a szépség erkölcsi dimenzióinak vizsgálata, a természet iránti felelősség hangsúlyozása, valamint az antik mitológia kreatív újraértelmezése. Artemisz, Zeusz, Prométheusz vagy Pandóra alakja nem pusztán kulturális utalásként bukkan fel, hanem a mesevilág belső törvényeinek – vagy a képzelet etikájának – meghatározó részeként működik. Maga a szél pedig nem csupán a szabadság és a megújulás szimbóluma, hanem az örök körforgásé is.

A kortárs gyermekirodalom egyik legfontosabb kihívása, hogy a klasszikus mesei hagyományt úgy őrizze meg, hogy közben a

mai gyermekek nyelvén is képes legyen megszólalni. A *Szellőcske* ennek kitűnő példája. A regény nem egyszerűen korszerűsíti a mesei világot, hanem olyan poétikai közeget teremt, amelyben a népmesei motívumok, a fantasy kalandossága, a mitológiai örökség, a humor és a környezet-tudatos nevelés egymást erősítik, védik.

„Háromszög-hegyen túl, Lapos-völgyben élt egy rusnya boszorka, Bömbe Böbe. Csúfságához foghatót nem lehetett sehol a világon találni. A madarak távolról elkerülték, csak egy-két bátor varjú merre megközelíteni, a mókusok sivalkodva másztak fel a legmagasabb fára, ha a boszorkány épp erdei sétára indult. Még a kárpáti barnamedve is rettegett tőle, pedig a derék barna bundás a székeleyektől sem tart, esténként rendszeresen látogatja a településeket, az éhesebb egyedek nappal sem félnek bemenni a falvakba, sőt a nagyobb városokban is előfordulnak.”

A Keleti Szelek Birodalmát első pillantásra jól ismert mesei szereplők népesítik be: királyok, boszorkányok, varázslatos lények. A szerző azonban tudatosan lebontja a hagyományos mesék falazatait: hősei motorkerékpárral közlekednek, mobiltelefonon használnak, az interneten tájékozódnak, miközben természetes módon élnek együtt a varázslat törvényeivel. Ez a modernizálás azonban nem öncélú geg, hanem azt bizonyítja, hogy a mese képes együtt lélegezni saját korával anélkül, hogy elveszítené időtálló, szimbolikus erejét.

Noha a történet középpontjában Szellőcske áll, a regény jelentős teret szentel családjá múltjának is. Szellő Kamilla története, Bömbe Böbe alakja és a klasszikus hősmese motívumai (például a próbatételek sorozatai) olyan előtörténetet rajzolnak ki, amely megalapozza a főhős rendkívüli küldetését. A kiválasztottság itt nem véletlen adottság, hanem egy hosszú erkölcsi és mitikus hagyomány folytatása. Az istenek sem díszletelemek, hanem aktív alakítói a cselekménynek, így a mű egyik legérdekesebb jellegzetessége a görög

mitológia bevonása, amely nem ismeretterjesztő betétként jelenik meg, hanem olyan erkölcsi példázattá alakul, amely a gyermekolasó számára is átékelhető. A klasszikus kultúra így nem kívülről kapcsolódik a regényhez, hanem annak szerves részévé válik.

„Zeusz, a főisten, Artemiszt bízta meg azzal, hogy Szellőcskére vigyázzon. Artemisz örömmel vette pártfogásába, és elhatározta, hogy megtanítja az állatok nyelvén beszélni, a madarak röptéből olvasni, sőt az emberek, főként a bánatos gyermekek nyelvén is megismerteti. Varázserejű íjat, nyilakat és mindenféle más különleges vadászszerszámot vitt ajándékba, és odakészítette a bölcsője mellé. A Keleti Szelek Birodalmában ritka volt, hogy egy olümposzi isten pártfogásába vegyen egy szélgyermeket. Csak a kiváltságosokkal fordult elő ilyesmi.”

Ugyancsak hangsúlyos a természethez fűződő viszony ábrázolása. Az erdők, a szelek, a madarak vagy éppen az időjárás nem pusztá háttérként szolgálnak, hanem erkölcsi szereplőkké lépnek elő. A természetpusztítás, a pazarlás vagy a környezetszennyezés következményekkel jár, ám a szerző mindezt didaktikus hangnem helyett a mese belső logikáján keresztül érzékelteti. Az ökológiai szemlélet így nem tanulságként nehezedik az olvasóra, hanem a történet természetes epizódjaként tündöklük.

A női hős megformálása is korszerű. Szellőcske nem a megmentésre váró királykisasszony alakját idézi, hanem önálló személyiségként bontakozik ki, akinek küldetése van: *„Szellőcskének az a feladata, hogy kiűzze az emberek szívéből a gonoszt, amit fésülködőkészlettel és zongorázással nem lehet megtenni.”* Ezzel a premisszával pedig kliséktől felszabadult karakterré válik. Artemisz tanítványaként harcolni tanul, elsajátítja az állatok nyelvét, döntéseket hoz, és felelősséget vállal. Érzékenysége nem gyengeség, hanem erejének egyik forrása. A szerző ezzel finoman újragondolja a klasszikus királylányalakot, és olyan női hőst teremt, aki egyszerre együttérző, kíváncsi és cselekvő.

A „rosszcsontkodó” humor: „*Rámoljuk meg Hurrikán apó cigarettásdobozát! – kiáltott fel lelkesen. – Meg vagy zöldülve, Vilma! Szó sem lehet róla!*” – külön ízt ad a mesének, egyszersmind ki is emeli kategóriájából, mert így már bizonyos korú gyerek kezébe nem való. Humora pedig fontos szervezőelv: az istenek emberi gyarlóságai, a madarak civódásai vagy a mesealakok hétköznapi szokásai oldják a pátoszt, és közelebb hozzák az olvasóhoz ezt a gazdagon felépített világot.

Nyelvi szempontból a regény könnyed, gördülékeny és lírai érzékenységgű. Varga Melinda költői tapasztalata érződik a természeti képek gazdagságán, a megszemélyesítések játékoságán és a mondatok zeneiségén. A regény leginkább ott veszít lendületéből, amikor a mitológiai kitérők túl hosszúvá nyúlnak. Egyes epizódok inkább ismeretterjesztő jellegűek, mintsem a cselekmény előrehaladását szolgálják, ezért időnként a fiatalabb olvasók figyelmét próbára tehetik.

Varga Melinda erőssége nem annyira a klasszikus, feszes meseszerkesztés, ő inkább a képzelet szárnyait merészen kihasználó világteremtés művésze: a szelek birodalma, a görög mitológia és a természetközpontú szemlélet sajátos elegyet alkot. Kritikai szempontból pedig az is értékes, hogy a könyv nem csupán szórakoztatni akar, hanem kulturális és erkölcsi horizontot is nyit a fiatal olvasó előtt – akiben a rácsodálkozás még romlatlan képesség.

A természet tisztelete, a mitológiai hagyomány, a tudás értéke, a humor és az emberség egymást kiegészítve teremtik a regény értékrendjét, így a *Szellőcske* nem csupán egy illusztrált történetet mesél el, hanem teljes világképet kínál. Szemlélete olyan egységet alkot, amely egyszerre idézi fel a klasszikus tündérmesék varázsát, és szólítja meg a mai olvasót. A *Szellőcske* úgy ösztönöz gondolkodásra, hogy közben megőrzi a mese legfontosabb tulajdonságát, miszerint a csodák kiutat jelentenek a szorult helyzetből.

...És mi található még ennek a meseírónőnek az elképzelt szobájában? Látok egy kerámiabögrét, tele grafitceruzákkal. A ce-

ruza sokkal jobban ismeri a meséket, mint a golyóstoll – halott fából készült, de még így is képes lombot növesztetni. Az ablakpárkányon kövek sorakoznak. Nem különleges ásványok. Patakból hozott kavicsok, közöttük egy-egy gesztenyével, makkhíjjal, madártollal. Valaki más számára limlom, a meseíró számára bizonyíték. Bizonyíték arra, hogy a természet sűrűn meglátogatja őt. A polcokon könyvek, de nem katonás rendben... és sok könyv, mert a könyvek utálnak egyedül lenni. A polc végén van egy viharvert fémdoboz is. Nincs ráírva semmi. Ebben laknak a történetek, amelyek még nem döntötték el, hogy megszületnek-e. A sarokban kopottas karosszék, a háttámláján mindig ugyanaz a kendő. Ez a szék nem kényelmes, inkább praktikus – az igazán kényelmes székekben az ember elalszik, ez pedig éppen csak annyira kényelmetlen, hogy gondolkodni lehessen benne. Mellette egy állólámpa és egy fogas, amely kabátok helyett hazatéréseket őriz. A falon nincs sok kép, van viszont egy óra. Meg árnyékok – mintha egy meseírónő egész életében ezeket az árnyékokat próbálná összeilleszteni. Amikor sikerül neki, megszületik egy mese, amikor nem sikerül, akkor is. Egy biztos: mindenfajta képzeletnek tér kell, mert ahol a képzelet otthonra talál, ott a mese többé nem kitaláció, hanem a valóság egy másik arca.

Varga Melinda: *Szellőcske*. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad–Budapest, 2024.

Vicente Ferreira da Silva

Az érzéki tapasztalatok egy lehetséges megközelítéséről

Szakács Péter fordítása

Az érzékelés mindig kényelmetlen téma volt a gondolkodás számára, mint az elme megmagyarázhatatlan, nokturnális eleme. Még a szenzualista filozófia is, mely arra törekedett, hogy kizárólag az érzékeletekből induljon ki, az első perctől kezdve nem tett egyebet, mint meghaladta az érzékelést a tudat érzékeleteiben, illetve abból kiindulva az értelem további mozzanatait dolgozta ki. Az érzékelési sorsa mindig is az volt, hogy magasabb rendű noétikus¹ folyamatoknak rendelték alá, azokba integrálták, vagy a platóni típusú szétválasztás dialektikái révén kiiktatták. De akár a megismerés felsőbb rétegeibe való integrálás, akár a megalapozott tudásból való kiiktatás okán, az érzékelést ritkán vetették alá valóban radikális tisztázásnak.

Az eidetikus-platónista² típusú filozófiában az érzékelés filozófiai megközelítése csak mitikus utalások formájában történhetett meg. Az érzéki létesülést a nemléttel hozták összefüggésbe, a végtelen privációval, a konkrét formák passzív gyökérzetével, s ily módon eltávolították a megismerés felségterületéről.

Találkozhatunk továbbá olyan filozófiai álláspontokkal is, melyek nem választják szét a szenzibilist és az eidetikust, de feltételezik, hogy azok folyamatosan kölcsönösen feldolgozzák egymást, s úgyszintén türelmetlenek az érzékeléssel mint megközelítéssel szemben, bizalmatlanok, vonakodnak fenntartások nélkül nyitni a kérdés felé. Kant *A tiszta ész kritikája* elején, miután kifejtette,

¹ Értelmi tevékenységre vonatkozó, nem empirikus.

² Érzékfeletti ideákból kiinduló.

hogy az objektumok nem csupán az érzékelés révén adódnak a számunkra, illetve miután a „matériát” úgy határozta meg, mint ami megfelel az objektumok érzékelésbe való bevéődésének, rögtön belefog az érzékelést az ész bizonyos formái révén rendező, rétegekbe szervező folyamatok tanulmányozásába. Ily módon a transzcendentális esztétika³ nem az érzéki világot, hanem annak a priori formáit tanulmányozza: a teret és az időt. Kant már eleitől fogva meghaladta a közvetlen tapasztalat területét, s a megismerés lehetőségfeltételeinek kutatását jelölte meg feladatként.

Napjainkban ezzel analóg beállítódásra bukkanunk Husserl fenomenológiájában, aki ugyanilyen közömbösséget mutat a tudat hiletikus⁴ alapja iránt. Husserl, miután azt állította, hogy a tudatfolyam két réteget foglal magába, egy materiálist, avagy hiletikust, valamint egy noétikust, megállapítja, hogy a funkcionális, vagy noétikus problémák a fontosabbak a fenomenológia számára, mivel ezek határozzák meg a tudat objektív területét. „Ezek [a funkcionális problémák] arra a módra vonatkoznak, ahogyan például a természettel kapcsolatosan a noézis a matériát mozgásba hozza, és kontinuum szintézist képező elemek sokaságára tagolja, azáltal, hogy valaminek a tudataként lép fel, s ezen működése révén az objektumok sokaságának objektív egységét konstituálja.

Husserl kutatásaiban megőrzi az érzéki aspektus és a tudat intencionális aspektusa közötti hagyományos különbségtételt; az objektivitás konstitúciójának receptív és formatív részét. Ahogy azt többen megjegyezték, a husserli idealizmus lényegében olyan intellektualizmus, mely hajlamos a lét minden aspektusát annak reprezentációjára, a megismerésre redukálni. Amint azt a következőkben látni fogjuk, a fenomenológiának ez a jellegzetessége megakadályozta tapasztalatunk érzéki összetevőjének megfelelő megértését.

Van valami, ami a megismeréshez képest előzetes, s amit az nem képes megérteni. Az érzéki a maga eredeti formájában nem úgy jelenik meg, mint kognitív momentum, mint hír vagy infor-

³ Kant még az érzékeléssel, illetve az érzékletek megjelenésével kapcsolatos diszciplínát nevezi esztétikának, nem pedig a művészet filozófiáját.

⁴ Materiális, érzéki.

máció valamiről – mint amivé a későbbiekben majd kétségkívül átalakul –, hanem több ponton kapcsolódik a volitív folyamatokhoz, mint a vágy, kívánság, törekvés. Az érzéki aspektus és a volitív képesség közötti kapcsolat megértéséhez érdemes kitérnünk arra, amit Benedetto Croce ír *A gyakorlat filozófiájában*: az ember akarások mikrokozmosza, melyben visszatükröződik a kozmosz egésze, mely kozmoszra az akarat különféle aktusával reagál. Ezek a szavak azt sejtetik, hogy ez az „akart”, illetve minden irányból akart kozmosz nem egyéb, mint külső felülete, „negatívja” az akarat közege kivetülésének, mely utóbbi nem egyéb, mint szenvedély jellegű énünk.

Mivel nem találjuk meg az érzéki világnak a noétikus-noématikus struktúrákra való visszavezetésének módját, illetve annak transzcendentális eredetét, az továbbra is megmagyarázhatatlan eredetű, mitőlünk idegen realitásként, zavaró tényezőként jelenik meg számunkra; ebből kiindulva pedig arra a következtetésre juthatunk, hogy a cogito intellektualista redukciója nem elegendő arra, hogy a tudat természetét a maga teljességében megragadjuk. Az érzéki szférájával való első találkozás nem érzéki bizonyossággént jelenik meg, ahogy Hegel gondolja, nem a létezőről való közvetlen tudásként, melyet aztán meghalad ennek az érzékinek a determináló jellegű aktivitása. Ha az érzékiből mint az érzékiről való tudásból indulunk ki, nem tudjuk azt fundamentumához kötni, nem találjuk annak végső értelmét, így azt rögtön magunk mögött hagyjuk, hogy a tudat más formáival foglalkozzunk.

A valóság érzéki összetevőinek mindezek az értelmezései a valóságot úgy fogják fel, mint a már „adottat”, mint valamit, ami nem a tudat belső alkotófolyamatának eredménye, hanem a tudat találkozása valami tőle teljesen különbözővel.

A felfogásnak, mely szerint a világ reprezentációja visszavezethető pusztán az érzékletekre, Fichte volt az első komoly kritikusa. Ő vetette fel először, hogy kapcsolat állhat fent az érzéki mozzanat önmagában-levősége, és az abszolút tudat mechanizmusa – tehát az önmagáért-levőség területe – között. Az énnel mint saját folyamatai közé zárt valóságnak kell megalkotnia saját világát, elsősorban az

érzéki határainak világát. Nem fogjuk bemutatni a „nem-én” fichte dedukciójának lépéseit, mert annak központi gondolata érdekel bennünket, nem pedig az ahhoz vezető dialektikai formalizmus. Amikor elvetjük az érzéki világgal kapcsolatos eddigi elképzeléseket, és megkísérelünk visszatérni az eredendő és közvetlen élményhez, amelyben az számunkra adódik, észrevesszük, hogy az érzéki elkülönítése éppen a tudatból jön. Az érzéki olyan „dolog”, ami éppen az érzéki meghaladásából jön, de mi ennek a meghaladásnak nem, hanem csupán az érzékinek vagyunk a tudatában. Ezt az okfejtést továbbgondolva Schelling azt állítja: „A határ immár nem a tudatban lelhető fel, hanem egy abszolút passzivitásban. Mivel az Énben az érzékelés aktusa nem tudatosodik, csupán annak eredménye elérhető a számára.” Ez az átmenet az érzékelésről a nem-érzékelésre furcsa, valószínűtlen dolognak tűnik. Az érzéki tapasztalatot valójában továbbra is a leképezés kategóriáin belül maradva gondoljuk el, mint értelmi mozzanatot; mindazonáltal ez az átmenet inadekvát, hiszen a nem-fenoménről a fenoménre való átmenetnek felel meg. Más a helyzet viszont, ha egy hiletikus meghaladás gondolatát szeretnénk hangsúlyozni, vagyis, ahogy már kifejtettük, nem egy értelmi mozzanattól indulunk ki, hanem szembenézünk az érékelés rendszerével. A tudat (külvilághoz való) érzéki kapcsolódásának legelső mozzanatát fogjuk most megközelíteni, vagyis megpróbáljuk ezt az átmenetet úgy megérteni, mint általában vett hiányt, megfosztottságot, vágyat. A privációnak ezt az excentrikus mozzanatát könnyen össze lehet keverni egy folyamatos ráirányulással, kívánsággal, mint eredendő impulzivitással. Nem egy partikuláris késztetésről van itt szó, nem ez vagy az a konkrét dolog iránt való vágyról, hanem minden lehetséges kívánság, vagy vágy lehetőségfeltételéről. Az impulzivitásnak ez az excentrikus mozzanata, mint érzéki ismertetőjegye, valójában azonos magával az érzékeléssel. Vágyunknak ez az önmagunkon kívül való helyezkedéséből következik, hogy az érzékiség úgy mutatkozik meg, mint a vágy aktivitása által keltett passzivitás. Az érzéki dimenzió valójában nem egyéb, mint az impulzivitás a priori struktúrája által kivetített exteriografikus forma. Hiletikus transzcendenciának nevezzük ezt

a – forrását tekintve – kimeríthetetlen mozgást, mely meghatározza az érzéki dolgok rendszerét, s úgy mutatkozik meg, mint minden partikuláris vágyunk lehetőségfeltétele. Ez a transzcendentális aktus úgy tűnik, nem egyéb, mint az ember aktív értelemben vett belegyökerezettsége az érzéki világba, mivel ez a két mozzanat – a „belegyökerezettség” és a „meghaladás” – alapvetően ugyanaz. Az érzékelés valójában nem más, mint eme világra való kivetülés tudata, felszabadulás, mely az érzékleteket a maguk realitásában folyamatosan megképzí. Amint függővé válunk valamitől, a cselekvés értelmében, megjelenik ennek a függőségnek a „mitől”-je, mint érzékelés. Az érzéki világa nem valamiféle titokzatos, elérhetetlen realitás, ahogy sokan gondolják, hanem ennek a *gehemmtre Aktivität*nek,⁵ illetve a vágy általi meghaladásnak nevezett negatív megképződésnek az elmentmondásos valósága. Az érzéki valóság pozitivitása éppen ennek a negativitásnak, az impulzív aktivitásnak a folyamatos kiállítása; e kettő egymást erősíti, egyik a másik kiadásából konstituálódik. Novalis ezt írja: „*Jene Verstärkung fremder Kraft durch Aufhebung seiner eignen ist Anziehung. Je mehr Negation des einen, desto mehr Position des andern.*” (Ha egy erő, önmaga negációja révén, valami rajta kívül állót felerősít, akkor ezek egymás vonatkozásába kerülnek. Minél inkább el viaszszorul az egyik, annál inkább megerősödik a másik.) Egy további paragrafusban pedig: „*Das aktive ist nur soweit aktiv, als es affiziert ist, soweit affiziert, als es aktiv ist.*” (Az aktív mindig csak oly mértékben aktív, amennyire afficiálva van, s annyiban van afficiálva, amennyiben aktív.)

Amikor a fundamentális impulzivitásról beszélünk, nyilvánvalóan nem egy körülhatárolt impulzusra vagy ráirányulásra gondolunk, mint a vonzalom egy meghatározott tárgytól való függőségre, hanem a vágyhatóság a *priori* funkciójára, mely lehetővé teszi a partikuláris ráirányulásokat. A partikuláris vágy csak azért lehetséges, mert már eleve vonzási erők mezején helyezkedik el, és a vágy játékanak színtere teremti meg. Mint láthatjuk, a szubjektum hiletikus meghaladása folyamatosan kiváltja ezeket a vonzási erőket. Az érzéki világ szubsztancia jellege, szilárd,

⁵ Gátolt aktivitásnak.

megfellebbezhetetlen realitása valójában létrehozott, származékos szubsztancialitás, a lelkünkben folyamatosan zajló produktív folyamatok eredménye.

Énünk folyamatos szenvedély jellegű feszültsége az érzéki elmélyülését váltja ki, illetve elmeríti azt a maga meghatározatlan mélységébe. Minél ellenállhatatlanabb ez a feszültség, annál „e világibb” a mi impulzivitásunk, annál valóságosabb létünk érzéki dimenziója. Mivel ezt a meghaladást passzivitásként fogjuk fel, tehát mint determinált és nem mint determináló létet, a szenzoriális rendszer, „határok” rendszereként, az ember eredendő határoltóságaként jelenik meg számunkra. Úgy érezzük, hogy elvesztődtünk az érzékiben, anélkül, hogy tudatában lennénk a vele való eredendő együttlétezésünknek. A valamire ráirányuló akarat számára az érzékinek ez a határoltósága mint határoló jelenik meg a vágy irányulása szempontjából, vagyis mint ami meghaladja őt. „Az én ily módon nem érzéki, hanem öbenne egy aktivitás lép fel, mely meghaladja ezt a határt. Ennek az aktivitásnak betudhatóan az énnel – azért, hogy önmaga számára láthatóvá váljon – magába kell integrálnia azt, ami rajta kívül áll; de ez az idegen elem a maga módján az énhez tartozik, mint az én hatalma alól kivont aktivitás.”

A meghaladás először úgy jelenik meg, mint ellenállás, határ, szembenállás más rá következő hullámok viszonylatában, melyek integrálódnak saját meghaladási mozgásukba. Az érzékek határoló ereje egy határtalan erőre mutat rá, amely azt magába olvasztja, meghaladja.

A tudat hiletikus komponense pusztán adottságként jelenik meg, a tudat produktív folyamatain kívül álló idegen tényezőként. Valóban, az érzéki réteget lehetetlen redukálni pusztán teoretikus vagy reprezentáció jellegű folyamatokra. Tehát az érzékelés eredete nem a reprezentációként jön létre, hanem az eredendő impulzivitás eredményeként. Illetve együtt azzal az anyaggal, mely a tudat eme első helyzetéből ered, melyet a reprezentációfunkció aztán kidolgoz saját meghatározottságainak szféráján belül.

Németh István Péter

Simon István és diákvárosa, Sümeg

100 éve született Simon István

(1926. szeptember 26. – 1975. július 7.)

Simon István már harminckét esztendő volt, amikor versben először szólította meg a sümegi vadgesztenyéket. Emberiesítette a gyökeres fákat, akik mintha elébe jöttek volna, amikor még Bazsiból kerékpárral járt be a sümegi Kisfaludy Gimnáziumba:

*Ti jöttetek most újra vissza,
idézik sok lábnymát,
míg hajt a régi biciklista
a kedves kisvárosan át.
(A sümegi vadgesztenyék)*

A versbe – örök időkre – ültetett vadgesztenyefák 1958-ban nagy sikert arattak az olvasók körében, de akkorra már Simon István neve össze is forrott szülőfaluja, Bazsi és az azzal szomszédos kisváros, Sümeg nevével. Természetesen korábbi Simon-versekre is találhatunk, amelyek témája Sümeg. 1960-ban egy hetyke költeménye éppen azt a téli utat ábrázolja, amelynek hideg szelével dacolt a már menetrend szerint közlekedő autóbusz. Ugyanaz az út, mint Simon diákkorában, s ugyanúgy antropomorfizált fákat láttat A sümegi úton című versében, mint az 1958-as *A sümegi vadgesztenyékben*. A fák itt diákiúkká és diáklányokká lettek, s valahogy úgy lehetett Simon ezekkel az akácokkal, mint Szergej Jeszenyin, aki a deres fákat, mint fehér fátylas menyasszonyokat, meg is ölelte:

*Állnak kétoldalt az akácfák
dércsipkés körgallérosan,*

*mint a hajdani diáklánykák,
amíg nem jön egy szélroham
s feketévé nem rázza őket.*

*Diákfiúk, lányok, telente
itt mentünk mi, elszánt csapat,
havas hajnalokon Sümegre,
s míg az út csak viasszaladt,
mi tényleg elmentünk világgá.*

Mi tényleg elmentünk világgá... Akár reménytelenül is visszahangozhatna bennünk ez a félmondat. Mert mit jelent a magyar nyelvben ez az állandósult szókapcsolat? Világgá menni lehet jó kedvvel is, kirándulni, felfedezni, kalandvágyón elindulni, de – szomorú – lehet keserűen, környezetet feddően, sőt menekülni is otthonról.

Otthon?

Csokonai Debrecent hagyta ott garabonciás útjaiért, holott mindig megállapodni vágyott, Ady Endre úgy fogalmazott, hogy őt elűzte a földje, Illyés Gyula versében arról panaszodik, hogy:

*...meggyűlölve vén szülőhonát
már futna innen mindenki tovább;
a cséplőgép pelyvafelhőiből a részesek
és ökreik mögül a béresek,
– ki csak vágyódni tud...*

(Délben)

A verseket író Simon István még le sem érettségizhetett a sümegi gimnáziumban, még csak nem is dönthetett sorsa felől, hol szeretne élni és mivel szeretné keresni a kenyerét, már levetéként elhurcolták Somogyországból a Kaukázusba hadifogolynak. Nem élhette át, amit József Attila Makón, nem tűnődhetett el szabadon azon, mit jelent számára a kedves kisváros, és mit a nagyvilág. József Attila még megírhatta:

*S már elhagyom tizennyolc évetemet,
E kis vidéki várost elhagyom már.
Mert menni kell és én már meg se kérdelem,
Hogy többet ér-e a rideg Öröklét,
Az egész világ kicsi városomnál.
Csak elhagyom tizennyolc évetemet.
(Elköszönő szelíd szavak)*

Simon István nem ment világgá, őt elhurcolták, hogy előbb lássa az Elbrusz csúcsait, aztán újra Sümegyet és Bazsit, s majd utánuk csak: a Gellérthegyet.

Világgá ment? Így is mondhatjuk, de közben ne feledjük, hogy prózakönyvének ezt a beszédes címet adta: *Gyalogútról a világba*. Emlékeinek, interjúinak és tünődéseinek e második kötetét a következő ajánlással bocsátotta útjára 1970-ben: „A szülőfalumtól Kairóig és Havannáig vezető úton fölmerült gondolataim kerestek lehetőséget egy-egy tanulmányban, riportban vagy akár műelemzésnek is mondható írásomban.”

Simon István személyiségére, költői karakterére nézve a legitehesebb jellemzésnek e saját könyvcímét tartom: gyalogútról ugyan a világba ment, de ahányszor elutazott szülőföldjéről, annyiszor vissza is tért Sümegre és Bazsiba. Számára a sümegi vár volt az origó. Azt vágyta látni a hadifogságból, a budai Eötvös Collegiumból, a fővárosi munkahelyeiről, tudta, arra visz az út hazafelé. Majd végül nagybetegen, de a gyógyulás reményében érkezett a sümegi kórházba, ahol – orvos barátja, kezelője, dr. Mészáros István segítségével 1975. május 20-án – „...elfoglalta csendes, emeleti betegszobáját, amelynek ablakából kilátás nyílt a kert nyírfáira és fenyőire s az általa szeretett tájra, a sümegi hegyre, a várra, az erdőkre, a fehér kövekre.” (Dr. Mészáros István: *Simon István halála*)

A Bazsit Sümeggel összekötő utat Simon István annyiszor említi életművében, hogy bátran egyik fontos motívumának tartathatjuk. Volt, hogy nem gyalog, nem kerékpárral, nem buszon, de nem is az Írószövetség gépkocsiján érkezett Bazsiból Sümegre

vagy Sümegről Bazsiba, hanem fogattal. Hadd idézzek egy derűs esetet, amelynek ábrázolása prózájában és verseiben egyaránt vissza-visszatérő élményének bizonyult:

Piaci napon történt egyszer, hogy nem biciklivel mentem reggel iskolába, hanem apám helyett én vittem be lovas kocsin az asszonyokat, kosarakba tömködött áruikkal, a sümegi piacra. Télvégi napsütés volt, olyan hóolvadásos, enyhe szelekkel fújdogáló februári nap. A hó már kékesen terpedt a vároldalon, a köves úton fölszakadt a jég, s a kérékvágásokban szivárványosan csillogott a napfény. Az ódon kisvároska kezdte érezni a tavaszt.

Hazafelé indultunk volna már, az asszonyok nagy, fekete kendőbe burkolózva elhelyezkedtek a deszkaüléseken. A beszálló vendéglő kapuboltja alatt a csengő visszhangtól, ahogy a kocsi megindult, fiatal, szilajvérű lovam megvadt, s egy trappban vágdatni kezdett. Az ijedt asszonyok sikoltozása még inkább vadította a lovat. Tehetetlen voltam, s az első ijedség után már kezdtem élvezni is a helyzetemet. Hagytam a gyeplőt, ráhagytam az utat lovam akaratára. A piac népe derülten, majd megrökönyödve nézte a sümegi főutcán száguldó kocsit, amely kiérve az olvadásban csengő-bongó mezők közé, a jegenyés úton szétcsapva a csillogó vizes havat, iramodott Bazsi felé. Hátunk mögött a sümegi hófoltos vároldal, előttiünk az erdős, fekete Tátika-vár, s a fehér tűzfalú pincével villogó, karós-havas szőlőhegyünk. S a bazsi templomtorony. Szédületes szép vágta volt...

(Vallomás a falumról, vagyis az út kezdete)

Ennek a Sümeg és Bazsi közötti útnak a élményeit idézi fel Simon két verse is. Először a *Februári szivárvány* című költeménye:

*Suhints a lovadra, Lackó,
repülj Csillag, kicsi ló;*

*kattog a szikrázó patkó,
villám kaszál, villogó.*

*Elér Sümegig, gyors zápor,
pokrócot a kasra fel.
Vendel kőszobra, elázol;
a várromon eső legel.*

*De csak egy perc, még annyi se,
s de világos a világ,
lányok látszanak messzire,
lengő kezük hóvirág.*

*Február végi szivárvány
alá szalad – nézd Laci
a tél és tavasz határán
jegenyés úton a kocsi,*

*s ívét a hétszín szalagnak
ragyogtatja kerekén;
szalad a Csillag,
trapp-trapp-trapp*

*és dől a fény
és dől a fény.*

(1957)

A trappban futó ló újra kocsit röpít majd 1972-ben, de ezt a fogatot már csak lázbetegen képzei el a költő. Simon előtt álomi síkon nem idős, fekete fejkendős piaci árusok, de paraszti Vénuszok, fiatal lányok rázkolódnak:

*szemközt velem de
rakáson*

*a három
meynyecske*

*díl-dől ide meg
amoda
ahogy a
kocsi megy*

*mellük blúz alól
mutatja
ha trappba
fut a ló*

*s milyen kábulat
lesni lenn
meztelen
lábukat*

*létük kéjesen
szíven üt
tizenöt
évesen*

- - -

*ám még trapp-trapp-trappp
nyári por
bármikor
fölcshat*

*s mindig leng terül
ugyanaz
legbelül
a kamasz*

*ily lázbetegen
amig él s
te kísérsz
szerelem*

Száz iramló nyári sor a vers címe, s valóban anapesztusok iramlanak végig a költeményen. Kimunkált, virtuóz darab, amely Kosztolányi százsorosával egyszerre egyezkedik és ellenkedik (Kosztolányi: *Száz sor a testi szenvedésről*). A nyugatos mester ezt a írta:

*Együgyű dal
az én dalom,
ő fújja ezt:
a fájdalom.*

*Azt fújja: jaj,
azt súgja, fáj,
a fej, a fog,
a szív, a száj.*

Simon pedig a szenvedés csitítására varázsolt száz soron át. Verselése bravúrosabb itt, mint Kosztolányié!

Ám korántsem szeretném, ha ez a tűnődésem Simon István pályájának végéről szólna, hiszen Sümegiségét (nagy S-sel írtam le!) mi sem bizonyítja ékebben, mint hogy az életművében szereplő helyi veduták mára a kisváros hivatalos értéktárába is bekerültek.

A fentebb idézett költemények képei közt ott van a vár, Sümeg épített örökségének kiemelkedő képviselője. A vár felvétele nélkül manapság aligha készülhetne egy képeslap is.

A sümegi, 1875-ben alapított kórház története nélkül sem lehetne megírni a kisváros históriáját.

A kisváros évente a vadgesztenye-virágzás alkalmából ünnepi napokat tart.

A sümegi plébániatemplom Franz Anton Maulbertsch által festett falfestményeire: a képzőművészeti remekművek időtlen-ségéhez méltó, örökbecsű költeményt írt Simon István:

*Palettára került valami
dacodból és derű még talán.
Kapáltak kint vaskos lovai,
állványfákat hozott szépapám.*

*Kinéztél a kerek kis barokk-
ablakon és megsajdult szived:
„Megföstöm én nektek, magyarok,
lovaitok, teheneitek.”*

*És hűséggel most úgy állnak ott,
mint falvak közt a jegenyesor;
a kisdedit őrzik, tudva, hogy
soká nem lesz pihenj, se oszolj.*

Simon István Sümeg tárgyi emlékeit is életművébe mentette. Lásd: a fazekasok remekeiről sem feledkezett meg Bakony című könyvében:

*„Gyerekkorom cseréptányérjainak színes virágmintái a leg-
szebb bakonyi emlékek közé tartoznak.”*

A Sümegiek joggal lehetnek büszkék a népi fazekasok és kályhások egyszerre szép és hasznos munkáira. A költő emígy írt róluk a prózájában:

*„...Sümeg cserépedényei messze földön híresek voltak. Még
a harmincas években is nagy kocsirakományokkal indultak
a tányérok, korsók, bögrék a kirakodóvásárookra. Az orszá-
gos vásárok közti szünetekben pedig kis falvak árnyas utca-
szögletein rakták ki áruikat a fazekasok, hogy a nagyon kis-*

pénzű vagy épp pénztelen parasztok tojásért, kukoricáért cserélhessenek nélkülözhetetlen cseréptárgyakat.” (Bakony)

Nem volna szép, ha ebből az emlékezésből – bármennyire rövidke is – kimaradna Simon István alma materének neve s vele együtt névadója. Sümeg Kisfaludy Sándor életét és munkásságát méltó becsüléssel tartja számon, hiszen itt született a költő, s itt is hunyt el, s érdemei közül itt és most pusztán kettőt említsünk csak:

(1) verseivel megtanította a magyar fiatalokat az anyanyelvükön udvarolni,

(2) a magyar nyelv ápolása érdekében még színházat is építtetett a Balaton partján.

Simon István többször is jelét adta Himfy-becsülésének, még akkor is, amikor a *Csobáncot* a többi regéjével és strófájával egyetemben kivették a középiskolai tananyagból. Simon István a Színházművészeti Főiskolán tanította, valamint irodalomtörténetébe is beleírta Kisfaludy Sándor dicséretét:

Himfy szerelmei című kétrészes – a Kesergő szerelem és a Boldog szerelem – ciklusa a legismertebb és művészileg a legjobb munkája. De sokáig népolvasmány volt a Sümeg környéki várak múltját megéneklő verses regefüzére. Ez utóbbiak még a regényeket is pótolták, s így érthető, hogy majdnem száz évig a legtöbbet forgatott olvasmányok voltak.

(A magyar irodalom)

2026 szeptemberében illő, hogy Sümegen és Bazsiban megemlékezzünk Simon Istvánról, születésének 100. évfordulóján. S innen, bölcsőhelyéről remélem e centenáriumi esztendőben, hogy távolabbi tájakon is előveszik legalább a legszebb antológia-darabjait. Ki ne emlékezne az idősek köréből Mirza nevű kiscsi-

kójukra, vagy éppen a televíziós népdalversenyre (*Röpkülj páva*, 1969), amelynek műsorvezetőjeként Simon megénekelte az egész országot egy tréfás népdallal:

*Megy a takács az utcában,
löttyög a tej a hasában.
Jaj, takács, odavagy,
rémitő csoda vagy.*

Költészetére nyilván egyként hatottak a Petőfi-versek és a Sümeg környéki népdalok. Még hallom verseiből a lovak trapp-trappját... Barsi Ernő „*Szépen szól a kissümegi nagyharang*” című népdalgyűjteményében találtam e hangutánzó szókra. Egy tényleg lovagoltató derűs gyermekdal így hangzott az 1935-ben született Kozmáné Könyid Magdolna szájából Sümegprágán:

*Gyia ló, gyia ló,
gyia trapp, trapp,
gyia ló, gyia ló,
vár az abrak.*

Sóti Attila

A boldogság mint projekt, azaz hősök és útkeresések a magyar irodalomban

A magyar irodalom szinte valamennyi kiemelkedő alkotásában megfigyelhető a visszatérő mintázat: hőseik kényszeresen választani akarnak. Úgy viselkednek, mintha az élet koherens, lezárható szerkezet lenne – mintha megfelelő döntések sorozatával el lehetne jutni egy végleges állapothoz, amelyet nyugodtan nevezhetünk boldogságnak. Így a hősök újra és újra rendszereket építenek maguk köré: politikaiakat, társadalmiakat, érzelmieket vagy egzisztenciálisakat. E szereplőkben közös, hogy lezártásra törekednek: arra, hogy az élet értelmezhető, stabil, állandó formát öltjön.

E vágyuk azonban ritkán valósul meg. A kérdés nem egyszerűen az, miért nem sikerül ez az igyekezet, sokkal inkább az, hogy nem maga a törekvés hibás-e. Hőseink nem egyszerűen rossz döntésekre jutnak. Az élet azért csúszik ki a kezükből, mert eleve olyasmit próbálnak létrehozni, ami nem teremthető meg.

A magyar irodalom különböző korszakaiban újra és újra felbukkan ugyanaz a kísértés. A romantika útkereső alakjaitól a modernség belső hasadásain át egészen a huszadik század radikális tapasztalataig egyazon logika rajzolódik ki: a boldogság nem stabilizálható struktúra. Áttekintve a magyar irodalom legnagyobb alkotásait, egyre világosabban látszik, hogy nemcsak a hősök válaszai, de már a kérdésfeltevéseik is bizonytalan alapon állnak. Az alábbiakban hét mű példáján keresztül szeretném megvizsgálni, hogyan alakul ez a mintázat a tizenkilencedik és a huszadik század magyar irodalmában.

Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*

A *Csongor és Tünde* hőse nem egyszerűen boldog akar lenni. Csongor elindul, találkozik, kipróbál. A Kalmár, a Fejedelem és a Tudós mind azt ígéri, hogy az a gazdagság, a hatalom vagy a tudás révén az élet teljessé tehető.

Útja nem bolyongás, inkább kísérlet. Minden találkozás egy újabb változat: ha így rendezzük be az életet, talán összeáll, talán lezárható. Nem azért nem áll össze mégsem, mert ezek az életformák értéktelenek. Inkább azért, mert nem arra a kérdésre válaszolnak, amely Csongort útnak indította. Ő egy meséből indul, és végül oda is érkezik vissza. A boldogság így nem következhet a választásokból, csakis akkor érhető el, amikor a választás kényszere megszűnik.

Csongor *nem megtalálja* Tündét, hanem *visszatér* hozzá. Egy lehetőséghez, ami végig jelen volt, csak közben eltűnt az ígéretek sűrűjében.

A romantikus lezárás még helyreállítja az egységet. Csongor végül csak abban a világban találhat otthonra, amelyből elindult.

Madách Imre: *Az ember tragédiája*

A romantikus útkeresés után *Az ember tragédiája* már nem a lehetőségek kipróbálásának terepe, hanem a rendszerek egymás utáni felépítésének a drámája. Ádám nem bolyong, mint Csongor; ő minden történelmi színt teljes komolysággal él meg, mint ha az adott kor elvei képesek lennének véglegesen berendezni az emberi életet. Rómában a hatalom, Párizsban az eszme, Londonban a jövő válik szervezőelvvé. A darab sajátossága azonban nem a látványos bukásokban rejlik. A rendszerek nem omlanak össze egy csapásra; inkább minden szín végén marad valami, ami nem illeszkedik az ideális világrend képébe. Rómában a hatalom és az élvezet világa üresnek bizonyul, Párizsban a szabadság eszméje terrorba fordul, Londonban a haladás ígérete embertelen

versennyé válik. Nem valamiféle katasztrófa történik az adott helyszíneken, csupán minden szín végén megjelenik egy megszüntethetetlen, fenyegető repedés, amely a rendszer logikájából következik.

Ebben az értelemben a mű nem elsősorban a történelem kritikája. Azt mutatja, hogy maga a tökéletesség igénye problematikus. Ádám minden korban ugyanazt ismétli: megpróbálja az életet egyetlen, koherens elv alá rendezni. Egyiptomban a rend, Konstantinápolyban a hit, Prágában a tudás ígéri ugyanazt: hogy az emberi élet egyetlen elv köré szervezhető.

Ha a romantika még azt sugallja, hogy a keresés eltávolíthat attól, ami eleve adott, Madáchnál a probléma radikalizálódik: itt maga a rendszerépítés válik kényszerre. Csakhogy a boldogság nem egyszerűen nem található meg a felépített világokban, hanem minden ilyen kísérlet újra és újra ugyanabba a strukturális határba ütközik.

Jókai Mór: *Az arany ember*

Az arany ember hőse két, egymással össze nem egyeztethető világ között osztja meg az életét. Tímár Mihály a társadalmi térben mindent megszerez, ami egy rendezett, stabil élet feltétele lehet: vagyont, rangot, státuszt. Az élete ebben a világban kereknek és kiszámíthatónak látszik. Mégis tovább keres, hiszen van felesége, de nincs „Tündéje”.

A Senki szigete egészen más logika szerint működik, mint a polgári létmód. Itt nincs intézményesített rend, nincs szerep, amelyet Mihálynak be kellene töltenie, és nincs olyan struktúra sem, amely rögzítené az élet kereteit. Ami itt történik, nem szervezhető rendszerré, és nem is igényli a lezárást: minden a személyes kapcsolatokra és a természet ritmusára épül.

A két tér nem illeszthető össze egyetlen koherens életbe. Tímár megpróbálja mindkettőt fenntartani – mintha lehetséges lenne két különböző elv szerint élni egyszerre.

Madáchnál mindig egy-egy rendszer bizonyul elégtelennek. Jókainál már maga az egészséges élet válik kérdésessé. A kettősség nem átmeneti állapot: Tímár Mihály éveken át fenntartja mindkét életét, mert egyiket sem meri elvesztani.

Ha Madáchnál a rendszerek egymás után omlanak össze, Jókainál ezek egymás mellett válnak tarthatatlanná.

Szerb Antal: *Utas és holdvilág*

Az *Utas és holdvilág* Mihályja már nem két világ között él, mint Tímár, és nem is egymás után próbál rendszereket, mint Ádám. Ő egyetlen életet igyekszik rendben tartani a házasság polgári formáján keresztül. Ebben a jól elmesélhető történetben mintha végre megvolna a boldogság minden feltétele.

Mégsem valósul meg a teljesség. Nem azért, mert valami a külső körülmények hatására szétesik. Mihálynak egyszerűen szembesülnie kell vele, hogy nem való neki az az élet, amit magára vett. A polgári élet keretei nem omlanak össze, Mihály az, aki kicsúszik közülük. Már a nászút alatt eltűnik felesége mellől, majd Itáliában sorra felkeresi gyermekkorának alakjait. Míg a házasság a felnőtté válás, a rend és a társadalmi beilleszkedés ígéretét hordozza, őt egyre inkább Tamás emléke, Éva alakja és a gyermekkor irracionális világa vonzza – vissza a múltba. A boldogságprojekt azért vall kudarcot, mert Mihály személyisége nem illeszthető maradéktalanul abba a szerepbe, amelyet magára vállalt.

Örkény István: *Tóték*

A *Tóték* világában már nem az a kérdés, hogy működik-e a rendszer, inkább az, hogy egyáltalán komolyan vehető-e.

Tóték azonban komolyan veszik. Ez a probléma. A helyzet első ránézésre egyszerű: alkalmazkodni kell az őrnagy megteremtette világrendhez. Kibírni. Rendben tartani a dolgokat. Ha sikerül,

minden visszatér a maga normál kerékvágásába. A fiuk hazajön, folytatódik a régi életük.

Az őrnagy nem valamely rosszul működő rendszer képviselője, inkább egy olyan logikáé, amelynek nincs köze Tóték mindennapi valóságához. Az őrnagy érkezésével a család teljes életritmusa felborul. Éjszakákon át dobozokat hajtogatnak, alkalmazkodnak a legképtelenebb utasításokhoz. Parancsok röpködnek, feladatok sorjáznak: ritmus van, értelem nincs. Tóték mégis belépnek ebbe az ördögi körbe, megadóan elfogadják a szabályokat, próbálják pontosan végrehajtani, pedig a rendszer, amelyben boldogulniuk kellene, eleve abszurd.

A boldogság itt maga a halasztás. Túlélni addig, amíg újra értelmezhetővé válik az élet. Addig viszont marad a végrehajtás.

A probléma nem a rossz választásban rejlik, hanem abban, hogy megszűnt a rendszer és a valóság közötti kapcsolat. A struktúra nem reped meg: egyszerűen nem jelent semmit. Amikor végre fellélegezhetnének, kiderül, hogy az egész kezdődhet előlről. Az ördögi kör végül csak brutalitással törhető meg.

Márai Sándor: *A gyertyák csonkig égnek*

Ennek a regénynek a világában már komolyan felmerül az esély, hogy megteremthető az egységes élet. Nem rendszerekkel, nem szerepekkel, hanem egyetlen mondattal. Henrik negyvenegy éven át vár arra, hogy a több évtizede eltűnt Konrád visszatérjen. Henrik felfedi: tudja, hogy azon a bizonyos, negyvenegy évvel ezelőtti vadászaton Konrádnak lehetősége lett volna lelőni őt, mégsem tette. Henriket ennek a pillanatnak a jelentése foglalkoztatja. Abban bízik, hogy létezik egyetlen válasz, amely egyszerre magyarázza meg a barátságot, a szerelmet, az árulást és az egész múltat.

A kimondott igazság itt már aktus lesz. Valami, ami rendet tehet, ami visszamenőleg strukturálhatja az életet, és egyetlen, zárt egésszé rendezheti.

Konrád szemszögéből azonban, ha annak idején lő, veszít: elárulja barátját és önmagát. Ha nem lő, csak nem nyer: lemond Krisztináról és arról az életről, amelyre vágyott.

Nem létezett számára veszteség nélküli választás. Henrik épp ezt nem látja, vagyis nem akarja látni: épp ezért nem kaphatja meg azt az egyetlen magyarázatot, amelyre vár. Lezárást keres, ám végül azzal kell szembesülnie, hogy mások döntései nem hordoznak olyan jelentést, amely egy egész életet utólag egyetlen egésszé formálhatna. A gyertyák tovább égnek. A lezárás nem történik meg, mert nem történhetett meg, hiszen Henrik végig rossz kérdésre vár választ. Míg ő a bizonyosságot keresi, Konrád megtanult együtt élni a bizonytalansággal.

Kertész Imre: *Sorstalanság*

Köves Gyuri hétköznapi budapesti kamaszként kerül a történelem közepébe. A felnőttek szabályaihoz igyekszik alkalmazkodni, ezért a deportálás, a munkatábor és a koncentrációs táborok rendjéhez is ugyanazzal az elfogadással viszonyul, amellyel korábban az iskola vagy a munkahely elvárásaihoz. A legzavaróbb talán éppen ez: fel sem merül benne az igény arra, ami a korábbi művek hőseit mozgatta: a működőképes rendszerek, az egység és a végső magyarázat keresésére. Nem próbálja a tapasztalatot egyetlen történetté rendezni, egyszerűen benne él.

A korábbi művek hősei mind valamilyen viszonyban álltak a lezárással. Keresték, építették, várták vagy legalább feltételezték a létezését. Itt ez irreleváns.

A táborok világában a következő sorakozó, a következő munkanap vagy éppen egy darab kenyér fontosabbá válik, mint bármilyen átfogó magyarázat. A tapasztalat nem állhat össze történetté, mert a figyelem mindig a közvetlen jelenre irányul. Gyuri még betegsége idején is az egymást követő pillanatokat éli túl. Megtanul *élni*.

Ám míg a pokolban még lehetett alkalmazkodni, a hazatérés után olyan kérdéseket tesznek fel neki, amelyek eleve valamilyen

jelentést feltételeznek: magyarázatot várnak a szenvedésre. Egy kamasz éppen kinyíló, mégis zárt világában azonban ennek a lehetősége fel sem merül. Gyuri nem magyarázatokat hoz haza, csupán tapasztalatokat.

*

A magyar irodalom nagy hősei újra és újra nekifognak a boldogságprojektnek. A rendszer és az eszközök átadása minden esetben megtörtént, csak a „pályázatukat” nem fogadták el a döntéshozók.

Molnár Virág

plafon

*és mindennap sírva alszik el,
mert Isten elfelejtette,
hogy teremtett egy világot.
és ebben a világban
az egyetlen vég a halál.
de a halál kegyes,
mert porcelán arcát
ő is összetörné,
csak azt öleli melegen,
aki karjába omlik önként,
önként és dalolva,
mert nincs a közelben Isten,
és talán itt sem volt soha.*

augusztusban piros hó

*sziklafalon zuhanás,
nagy fatörzsben szúzugás,
augusztusban piros hó,
vidámparkban hintaló,
ajkak között köhintés,
a lényeg mellett körítés.
és könnyben is csak só leszek.*

Csillagtalán

*Minden nap egy kis halál,
és minden éj egy visszhang.
Aki keres, talál – ezt tanították,
de azt már nem, hogy hol a villany,
így a sötétben csak akkor félek már,
hogyha nagyon látni akartam.*

MOLNÁR VIRÁG 2005-ben született Zalaegerszegen. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem nemzetközi tanulmányok szakos hallgatója. Prózát és lírát is egyaránt szívesen ír. A verseiben a hétköznapi tárgyak gyakran egzisztenciális kérdéssé alakulnak, amelyekben legtöbbször a hiányt, a kimondott és a kimondatlan határát feszegeti.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Mohács (vers)
- 6 Húsz évvel ezelőtt szeptember 1-jén távozott közülünk örökös munkatársunk, Faludy György
- 6 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Faludy Györgynek
- 9 Az emlékezet felelőssége – **Böszörményi Zoltán** beszélgetése Faludy György özvegyével, **Faludy Fannival** az emlékezésről, az igazságról és az örökségről
- 17 **Kertész Dávid:** Eufémia (próza)
- 23 **Bukovenszki-Nagy Eszter:** A lábtörő alá; Barázdák; Az vagy, amit megeszel (versek)
- 26 **Farkas Arnold Levente:** Perpétua (próza)
- 29 **Papp Vera:** Szociálisan kimerülve; Kínai tájképfestészet; Többé nem ember?; Vesalia; Gyarmati idők; Elfeledett dalok ciklus (versek)
- 33 **Radnai István:** A cserépkályha (próza)
- 40 **Szabó Palócz Attila:** a tájba korhadt szikárság; Bár ne merte volna... (versek)
- 45 **Szabó Virág:** Második kész (próza)
- 49 **Olasz Dóra:** A gém halála; Keresett téged; Medencék a haltelepen; Egyszer majd hazamegyünk (versek)
- 52 **Acsai Roland:** Amikor Misi kisfiú volt – A teknős (próza)
- 54 **Papp Ákos:** Asztal és föld között; Trombitaszó nélkül; A fehér kórteremben (versek)
- 56 **Gulisio Tímea:** Gyeplő, avagy a kormányzó felesége lovagolni tanul (próza)
- 58 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XX. (próza)
- 62 A kis cseléd – **Georg Trakl** versei **Regényi Huba** fordításában
- 75 **Böszörményi Zoltán:** Válasz Pécsi Györgyinek, aki azt állította, hogy *A rés*-ből kilóg a filozófia (tárca)
- 78 **Rimóczi László:** Az elmerengés alkímiája (Böszörményi Zoltán: *A rés*)
- 83 **Juhász Kristóf:** Madarak és írók (Acsai Roland: Akivel madarat lehetett fogatni)
- 88 **Farkas Alíz:** Porsenna, a szűkszavú krónikás (György Attila: Lucius Caius Tarquinius Porsenna – Emlékiratok)
- 91 **Gáspár Ferenc:** Atya, fiú és... (Gál Vilmos: Egy áldott jó ember)
- 95 **Muth Ágota Gizella:** Zene és divat kéz a kézben (Bösze Ádám: Mozart bikiniben. Zeneszerzők viselt dolgairól)
- 101 **Rimóczi László:** Egy halhatatlanná írt szuperkém (film)
- 105 **Rimóczi László:** Egy mesevilág belső törvényei (esszé)
- 110 **Vicente Ferreira da Silva:** Az érzéki tapasztalatok egy lehetséges megközelítéséről – **Szakács Péter** fordítása (esszé)
- 116 **Németh István Péter:** Simon István és diákvárosa, Sümeg (esszé)
- 126 **Sóti Attila:** A boldogság mint projekt, azaz hősök és útkeresések a magyar irodalomban (esszé)
- 133 **Molnár Virág:** plafon; augusztusban piros hó; Csillaglatan (debüt)

- **Böszörményi Zoltán:** Mohács
- **Kertész Dávid:** Eufémia
- **Bukovenszki-Nagy Eszter:** Barázdák
- **Farkas Arnold Levente:** Perpétua
- **Papp Vera:** Kínai tájképfestészet
- **Radnai István:** A cserépkályha
 - **Szabó Palócz Attila:**
a tájba korhadt szikárság
 - **Szabó Virág:** Második kész
 - **Olasz Dóra:** A gém halála
 - **Acsai Roland:**
Amikor Misi kisfiú volt – A teknős
- **Papp Ákos:** Asztal és föld között
 - **Gulisio Tímea:**
Gyeplő,
avagy a kormányzó felesége lovagolni tanul
 - **Nagy Zopán:**
Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XX.

**Húsz évvel ezelőtt szeptember 1-jén
távozott közülünk örökös
munkatársunk, Faludy György**

Böszörményi Zoltán:

El nem küldött levél Faludy Györgynek

Az emlékezet felelőssége –

Böszörményi Zoltán beszélgetése Faludy
György özvegyével, **Faludy Fannival**
az emlékezésről, az igazságról és az örökségről

A kis cseléd –

Georg Trakl versei
Regényi Huba fordításában

Böszörményi Zoltán:

Válasz Pécsi Györgyinek, aki azt állította,
hogy A résből kilóg a filozófia

1000 FORINT • 10 RON • 2,80 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap